

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПОНОМАРЕНКО ОКСАНА ВАСИЛІВНА

УДК 343.352

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОГРОЗУ АБО
НАСИЛЬСТВО ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА,
ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК**

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. В. Пономаренко**

Науковий керівник **Бабаніна Вікторія Вікторівна,**

доктор юридичних наук, професор

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022.

Дисертація є однією з перших в Україні монографічних праць, яку присвячено прикладному дослідженню кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. У роботі висвітлено теоретико-методологічні засади здійсненого дослідження. Констатовано, що положення норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за зазначені вище діяння, має певні прогалини.

На підставі аналізу положень статті 350 Кримінального кодексу України визначено, що кримінальна відповідальність за такі суспільно небезпечні діяння спершу була охоплена відповідальністю за інші суміжні кримінальні правопорушення, і лише в процесі розвитку кримінального законодавства цю норму було нормативно закріплено. Кримінально-правова охорона їх діяльності в різні періоди розвитку права залежала від певних чинників: пріоритету охорони захисту державних службовців, специфіки способу вчинення кримінального правопорушення щодо зазначеного кола осіб тощо. Розглянуто теоретичні та правові аспекти закріплення такої відповідальності в законодавстві, що діяло на землях сучасної України, обґрунтовано авторський підхід до періодизації розвитку кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Науково доведено, що родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) за кримінальним законодавством зарубіжних держав є державна влада (порядок здійснення державної влади), а видовим об'єктом – порядок управління (порядок державного управління), що було

встановлено з огляду на будову кримінальних кодексів інших держав і назв розділів, у яких розміщено досліджувану кримінально-правову норму. Потерпілим від досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) може бути посадова особа, представник влади, їхні родичі. Об'єктивна сторона проявляється в таких формах: заподіяння тілесних ушкоджень, застосування насильства або напад із застосуванням насильства; погроза застосування насильства чи застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; погроза застосування насильства чи знищення або пошкодження майна, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; шантаж або погроза застосування насильства. Суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення (злочину) є фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу (як прямого, так і непрямого). Невдоволення діяльністю представника влади (державного службовця) є мотивом вчинення зазначеного кримінального правопорушення, а перешкоджання здійсненню законної діяльності такими особами або змінення характеру такої діяльності (вчинення чи невчинення певних дій) – метою.

Порівняльно-правове дослідження законодавства зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, надало можливість з'ясувати позитивні аспекти щодо визначення об'єктів посягання, кваліфікуючих ознак зазначеного кримінального правопорушення (злочину), виду й розміру покарання за його вчинення.

З огляду на структуру суспільних відносин, які знаходяться під кримінально-правовою охороною статті 350 Кримінального кодексу України, визначено, що: родовим об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є група суспільних відносин, що забезпечує загальновизнану повагу до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, публічного управління, інформування та журналістської діяльності, їх значення, вплив, довіру до них; видовим об'єктом є суспільні відносини, що

забезпечують нормальну діяльність органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості; основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують конкретну законну діяльність службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок; додатковим обов'язковим об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують: порядок виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками; недоторканість службової особи, її близьких, а також особи, яка виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, волі, безпеки, права на життя.

Потерпілими від посягань є службові особи, особи, які виконують громадський обов'язок, їх близькі.

Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 350 Кримінального кодексу України, дав змогу констатувати, що частина 1 має усічений склад, а частини 2 та 3 – матеріальний, тобто наслідки у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок, вважають закінченою з моменту висловлення такої погрози, а застосування насильства – після настання наслідків у вигляді тілесних ушкоджень.

З метою запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їхньої діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, доповнити пункт 5 частини 1 статті 96-3 Кримінального кодексу України вказівкою на статтю 350.

Науково обґрунтовано, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 350 Кримінального кодексу України, характеризуються виною у формі прямого умислу та спеціальною метою – припинення діяльності службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує; а ч. 2 і 3 ст. 350 КК України – у формі прямого або непрямого умислу та

наявністю мотиву: прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; помста за виконання цих обов'язків у минулому.

Аргументовано, що відмежовувати від інших кримінальних правопорушень погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід за такими ознаками: потерпілий – службова особа (крім тих, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених статтями 343, 345, 346, 377, 398, 405 Кримінального кодексу України) чи її близьких або щодо особи, яка виконує громадський обов'язок; характер суспільно небезпечного діяння – погроза заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза знищити чи пошкодити майно, належне потерпілим, способом, який не є загальнонебезпечним; умисне заподіяння удару або інших, відмінних від побоїв насильницьких дій, що завдали потерпілому фізичного болю, не охоплюється статтею 350 Кримінального кодексу України); мета – припинити діяльність службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок, або змінити характер цієї діяльності в інтересах того, хто погрожує; мотиви – прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; помсти за виконання цих обов'язків у минулому.

Належний кримінально-правовий захист професійної діяльності та виконання громадського обов'язку полягає і у відповідному реагуванні судів на кримінальні правопорушення, вчинені проти осіб, які здійснюють зазначену діяльність. Справедливе покарання за вчинене кримінальне правопорушення має важливе значення не лише як засіб впливу на винного, а й як профілактичний захід, тому запропоновано посилити кримінальну відповідальність за кримінальне правопорушення, передбачене частиною 1 статті 350 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: погроза, насильство, тілесні ушкодження, службова особа, громадянин, громадський обов'язок.

SUMMARY

Ponomarenko O. V. Criminal liability for threat or violence against an official or a citizen performing public duty. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2022.

The dissertation is one of the first monographic works in Ukraine, which is devoted to the applied research of criminal liability for threats or violence against an official or a citizen performing a public duty. The theoretical and methodological foundations of the research are revealed in the work. It was established that the provision of the norm, which establishes criminal liability for the above-mentioned acts, has certain gaps.

Having analyzed the provisions of Article 350 of the Criminal Code of Ukraine, it can be noted that criminal responsibility for such socially dangerous acts was initially covered by responsibility for other related criminal offenses and only over time in the process of development of criminal legislation was the specified norm determined separately and normatively established. The criminal law protection of their activities in different periods of the development of the law depended on various factors: the priority of the protection of civil servants, the specifics of the way of committing a criminal offense against the specified circle of persons, etc. The theoretical and legal aspects of enshrining such responsibility in the legislation that was in force on the lands of modern Ukraine were considered, and their own approaches to the periodization of the development of criminal responsibility for threats or violence against an official or a citizen performing a public duty were substantiated.

It has been scientifically proven that the generic object of the investigated criminal offense (crime) according to the criminal legislation of foreign countries is state power (the procedure for the exercise of state power), and the specific object is the procedure of administration (the procedure of state administration), which was

determined taking into account the structures of criminal the codes of foreign countries and the names of the sections in which the investigated criminal law norm is located. The victim of the investigated criminal offense (crime) can be an official, a representative of the authorities, or their relatives. The objective side manifests itself in the following forms: infliction of bodily harm, use of violence or assault with the use of violence; the threat of violence, or the use of violence or the infliction of bodily harm; threatening to use violence or destroying or damaging property, using violence or causing bodily harm; blackmail or threat of violence. The subject of the specified criminal offense (crime) is a convicted natural person who has reached the age from which criminal responsibility arises. The subjective side is characterized by guilt in the form of intent (both direct and indirect). Dissatisfaction with the activities of a representative of the government (public servant) is the motive for committing the specified criminal offense, and the prevention of lawful activity by such persons or changing the nature of such activity (committing or not committing certain actions) is the goal.

A comparative legal study of the legislation of foreign states on criminal liability for threats or violence against an official or a citizen performing a public duty provided an opportunity to clarify positive aspects regarding the definition of objects of encroachment, qualifying features of the specified criminal offense (crime), type and the amount of punishment for committing it.

In view of the structure of public relations, which are under the criminal law protection of Article 350 of the Criminal Code of Ukraine, it is determined that: the general object of the specified criminal offense is a group of public relations that ensures generally recognized respect for state authorities, local self-government bodies, associations of citizens, public administration, information and journalistic activities, their importance, influence, trust in them; the specific object is social relations that ensure the normal activity of authorities, management, public organizations, officials and representatives of the public; the main immediate object is social relations that ensure the specific legal activity of an official or a person performing a public duty; an additional mandatory object is public relations, which

ensure: the order of performance of functions by the relevant state authority and their representatives; inviolability of an official, his relatives, as well as a person performing a public duty, their health, will, safety, right to life.

Victims of encroachments are officials, persons performing public duties, and their relatives.

The analysis of the composition of criminal offenses provided for by Article 350 of the Criminal Code of Ukraine made it possible to state that part 1 has a truncated composition, and parts 2 and 3 have a material composition, that is, consequences in the form of inflicting bodily injuries of varying degrees of severity are a mandatory feature of the objective side. A threat to kill, cause serious bodily harm, or destroy or damage property in a generally dangerous manner against an official or a person who fulfills a public duty, it is considered finished from the moment such a threat is uttered, and the use of violence – after the consequences in the form of bodily harm occur.

In order to prevent violence against officials in connection with their activities related to inspections of legal entities, to supplement paragraph 5 of part 1 of article 96-3 of the Criminal Code of Ukraine with reference to article 350.

It is scientifically substantiated that the subjective side of the composition of the criminal offense provided for in part 1 of Article 350 of the Criminal Code of Ukraine is characterized by guilt in the form of direct intent and a special purpose – to terminate the activities of an official or a person performing a public duty, or to change his character in the interests of the one who threatens; and part 2 and 3 of art. 350 of the Criminal Code of Ukraine – in the form of direct or indirect intent and the presence of a motive: the desire to prevent the victim at the time of the offense or in the future from fulfilling his official or public duties; revenge for the fulfillment of these duties in the past.

It is argued that threatening or violence against an official or a citizen performing a public duty should be distinguished from other criminal offenses by the following characteristics: the victim is an official (except for those who are victims of criminal offenses provided for in Articles 343, 345, 346, 377, 398, 405 of the

Criminal Code of Ukraine) or her relatives or in relation to a person performing a public duty; the nature of a socially dangerous act – a threat to cause light or moderate bodily harm, as well as a threat to destroy or damage property belonging to the victim in a way that is not generally dangerous; intentional infliction of a blow or other violent actions, other than beatings, which caused physical pain to the victim, is not covered by Article 350 of the Criminal Code of Ukraine); the purpose is to stop the activity of an official or a person performing a public duty, or to change the nature of this activity in the interests of the person making the threat; motives – the desire to prevent the victim from fulfilling his official or public duties at the time of the offense or in the future; revenge for the fulfillment of these duties in the past.

Proper criminal legal protection of professional activity and the fulfillment of public duty consists in the appropriate response of the courts for criminal offenses committed against persons who carry out the specified activity. Fair punishment for a committed criminal offense is important not only as a means of influencing the guilty, but also as a preventive measure, therefore it is proposed to strengthen criminal liability for the criminal offense provided for in part 1 of Article 350 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: threat, violence, bodily harm, service, person, citizen, public duty.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ponomarenko O. V. Historical Aspects of Establishment and Development of Criminal Identity for Threatening Abuse of Violence Against the Service Personality of a Whose, a Viscous Huge Obligation. *European Political and Law Discourse*. 2020. Vol 7. Iss. 2. P. 183–188.

2. Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за законодавством зарубіжних держав. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 3. С. 118–122.

3. Пономаренко О. В. Покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Наше право*. 2021. № 4. С. 178–183.

4. Пономаренко О. В. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 6. С. 69–73.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пономаренко О. В. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали VIII міжвузів. наук.-теорет. конф.* (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 121–123.

6. Пономаренко О. В. Представник влади та представник місцевого самоврядування як потерпілі від злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу* (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 313–317.

7. Ponomarenko O. V. Concepts and types of authorities as victims of threats or violence against an official or a citizen who performs public duty.

Application of English language in the teaching of criminal legal disciplines : interuniv. scien.-pract. internet conf. (Kyiv, June 05, 2019). Kyiv, 2019. P. 92–97.

8. Пономаренко О. В. Концептуальний підхід до структури об'єкта злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 278–280.

9. Пономаренко О. В. Погроза вбивством як форма прояву об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. Київ, 2019. Ч. 2. С. 413–416.

10. Пономаренко О. В. Генеза кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у період з IX до початку XX століття. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 1. С. 252–256.

11. Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок: порівняльний аналіз на прикладі України та Франції. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 255–258.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК	25
1.1. Сучасний стан і методологія дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок	25
1.2. Історичний розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок	48
1.3. Кримінальне законодавство зарубіжних держав про відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок	58
Висновки до розділу 1	75
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК	79
2.1. Об'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок	79
2.2. Суб'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок	133
Висновки до розділу 2	154
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК, ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЦЕ ДІЯННЯ	160
3.1. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок	160
3.2. Покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок	171
Висновки до розділу 3	187
ВИСНОВКИ	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	198
ДОДАТКИ	227

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВР	Верховна Рада
ВС	Верховний Суд
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
НП	Національна поліція
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ст.	стаття

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Кожна демократична правова держава ставить перед юридичною наукою завдання щодо необхідності виконання нових завдань, що постають у зв'язку з розвитком суспільства. Нівелювання усталених поглядів на державний суверенітет і послаблення контрольної функції права призвели до змін у житті суспільства, зокрема в певній мірі це породило занепад моральних принципів, зростання рівня злочинності. Надзвичайно актуальною є проблема захисту основних прав і свобод людини й громадянина. Забезпечення їх покладено як на органи державної влади, так і на громадян. Ставлячи до представників державної влади і громадськості високі вимоги щодо здійснення їхніх повноважень, держава повинна забезпечити їх посиленою правовою охороною, передусім кримінально-правовою, яка є найефективнішою та найсуворішою. Службову та громадську діяльність мають здійснювати безперешкодно та без будь-якого незаконного впливу.

Одним із засобів забезпечення охорони зазначених суспільних відносин є встановлення державою кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Останніми роками в Україні простежується тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 350 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Відповідно до наведених у роботі статистичних даних Офісу Генерального прокурора, за 2013 рік зареєстровано 17 відповідних кримінальних правопорушень; за 2014-й – 27; 2015-й – 28; 2016-й – 36; 2017-й – 47; 2018-й – 33; 2019-й – 33; 2020-й – 39, за десять місяців 2021-го року – 27. Це зумовлено певними недоліками досліджуваної норми, а також відсутністю доктринальних досліджень окремих питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

З огляду на багатогранність і специфічність аналізованої професійної діяльності, а також бланкетність норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, порушена тема є однією з найскладніших і не втрачає значущості протягом тривалого проміжку часу. Питання погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у науковій літературі розглядали такі вчені, як С. В. Антонов, В. Т. Дзюба, Л. В. Дорош, П. С. Єлизаров, М. П. Журавльов, П. В. Замосковцев, В. А. Клименко, С. М. Корабельников, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк та ін. Вони зробили вагомий внесок у дослідження різних аспектів зазначеної проблематики, однак не вичерпали всіх питань, які постають перед вченими, слідчими, прокурорами та суддями в період реформування соціально-економічного устрою, динамічного розвитку науки кримінального права, науково-технічного прогресу.

Зазначене засвідчує актуальність дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Наукове та практичне значення поглибленого доктринального дослідження окресленого кримінально-правового питання дасть змогу виконати завдання, які нині порушено перед наукою кримінального права та практикою застосування кримінального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень законів України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII; «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року № 3659-XII; «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року № 3166-VI; «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII; «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII; «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої

Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008); Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року № 1153-р); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки (наказ МВС України від 16 березня 2015 року № 275); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, схвалених рішенням Вченої ради академії від 26 грудня 2017 року (протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 вересня 2017 року (протокол № 24) та включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 878, 2017 рік).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є системне розроблення питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також формування на цій основі пропозицій з удосконалення законодавства та доктринальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності в цій сфері.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі *задачі*:

– вивчити сучасний стан наукової розробки кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, обґрунтувати систему методів дослідження;

– дослідити виникнення та розвиток кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за національним законодавством;

– узагальнити зарубіжну практику кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок;

– висвітлити з огляду на сучасні досягнення теорії національного кримінального права зміст родового, видового й безпосереднього об'єктів досліджуваного складу кримінального правопорушення, а також розглянути теоретичні положення особливостей проявів об'єктивної сторони погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок;

– проаналізувати ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України та з'ясувати особливості суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення;

– виокремити й дослідити питання відмежування та кваліфікації аналізованого кримінального правопорушення;

– оцінити сучасний стан призначення покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок;

– сформулювати й обґрунтувати конкретні пропозиції щодо необхідних змін й доповнень до змісту диспозиції кримінально-правової норми, передбаченої ст. 350 КК України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Методи дослідження репрезентовані системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що забезпечили об'єктивне дослідження предмета й формування ґрунтовних висновків. З огляду на специфіку теми, мети й окреслених задач дослідження, у роботі використано такі методи: *діалектичний* – під час вивчення питання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, шляхом дослідження загальних положень доктрини

кримінального права в їх єдності та діалектичному розвитку (усі розділи); *історико-правовий* – під час дослідження генези кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також виокремлення конкретних проміжків часу – періодів її розвитку (підрозділ 1.2); *системно-структурного аналізу* – під час вивчення об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.2); *догматичний (логіко-юридичний)* – під час аналізу побудови норм, які передбачені в ст. 350 КК України на предмет дотримання правил юридичної техніки їх конструювання (усі розділи); *статистичний* – під час аналізу статистичних даних Офісу Генерального прокурора і Єдиного державного реєстру судових рішень (розділи 2, 3); *моделювання* – під час формулювання пропозицій щодо змін і доповнень до КК України в частині кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (усі розділи); *порівняльно-правовий* – під час аналізу кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за законодавством України та інших держав шляхом порівняння зазначених норм (підрозділи 1.3); *соціологічний* – для вивчення думки респондентів з приводу запропонованих змін і доповнень до КК України, зокрема норм, що передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, шляхом анкетування окремих працівників слідчих підрозділів НП України (розділи 2, 3); *кібернетичний* – під час пошуку, опрацювання та аналізу статистичної інформації на вебпорталах, що має важливе значення для нашого дослідження, а також створення графіків, гістограм, діаграм, таблиць, схем тощо (усі розділи); *індукції* – для формулювання висновків у розділах і дисертаційного дослідження загалом, а також під час вивчення відповідної судової практики (усі розділи); *дедукції* – для виокремлення критеріїв

диференціації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, шляхом застосування правила співвідношення загального та часткового (підрозділи 1.3, розділи 2, 3); *аналізу* – під час розроблення авторських наукових позицій, тлумачення понять, що стосуються предмета й тематики нашого дослідження (усі розділи); *синтезу* – під час дослідження ознак кримінального правопорушення, а також кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 480 працівників слідчих підрозділів НП в м. Києві та 10 областях України стосовно питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; узагальнені результати вивчення 158 кримінальних проваджень, досудове розслідування яких розпочато за ст. 350 КК України, за період 2014–2020 років; статистичні дані Офісу Генерального прокурора стосовно кількості розпочатих кримінальних проваджень, у яких щодо винних було направлено до суду обвинувальний акт з обвинуваченням у вчиненні ними кримінальних правопорушень, пов'язаних із погрозою або насильством щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за 2014–2020 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за змістом розглянутих питань дисертація є однією з перших в Україні монографічних праць, яку присвячено прикладному дослідженню кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Конкретний внесок дисертанта полягає в розробленні теоретичних і практичних положень, які відповідають усім вимогам наукової новизни, формулюванні нових концептуальних пропозицій та рекомендацій з удосконалення ст. 350 КК України, зокрема:

вперше:

– з огляду на структуру суспільних відносин, які знаходяться під кримінально-правовою охороною ст. 350 КК України, визначено, що:

- 1) родовим об'єктом зазначеного кримінального правопорушення є група суспільних відносин, що забезпечує загальновизнану повагу до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, публічного управління, інформування та журналістської діяльності, їх значення, вплив, довіру до них (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів);
- 2) видовим об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості;
- 3) основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують конкретну законну діяльність службової особи чи громадянина, що виконує громадський обов'язок;
- 4) додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують: а) порядок виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками (службовою особою, а також громадянином, який виконує громадський обов'язок); б) недоторканість службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, волі, безпеки, права на життя тощо;

– запропоновано, з огляду на неповноту законодавчого закріплення наявних форм прояву об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, доповнення його складів шляхом криміналізації діянь у вигляді завдання удару, мордування та інших насильницьких дій, а також незаконного позбавлення волі;

– аргументовано доцільність виключити з ч. 1 ст. 350 КК України вказівку на загальнонебезпечний характер пошкодження або знищення майна;

– з метою запобігання вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їхньої діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб,

запропоновано доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України;

– урахуваючи суспільну небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, аргументовано необхідність посилення кримінальної відповідальності за це діяння, на підставі чого сформульовано пропозиції щодо змінення санкції;

удосконалено:

– виокремлення за критерієм нормативного закріплення в історичних джерелах національного законодавства п'яти етапів розвитку кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а саме: 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1017–1528); 2) встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1529–1742); 3) звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до урядовців, поліцейських та членів їхніх сімей) (1743–1902); 4) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1903–2001); 5) розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за чинним КК України (з 2001 року й донині);

– систему ознак, які визначають реальність погрози, а саме: 1) серйозність причин, які викликають погрозу; 2) зовнішня активність прояву погрози; 3) наявність у винного можливості її здійснення; 4) обставини, які характеризують особу винного; 5) обставини, які характеризують особу потерпілого;

– наукову позицію, згідно з якою визначальним для встановлення ознак службової особи є наявність повноважень представляти орган державної влади

(державну владу) чи орган місцевого самоврядування, діяти від їх імені та віддавати вказівки і ставити вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі;

– поняття «представник влади», яке слід трактувати як службова особа, що працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером своїх повноважень має право віддавати вказівки та ставити вимоги, що є обов'язковими для не підпорядкованих по службі осіб;

– поняття «представник місцевого самоврядування», яке потлумачено як особа, що входить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання не підпорядкованими по службі особами;

дістало подальший розвиток:

– позиція щодо необхідності в ч. 1 ст. 350 КК України слова «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» замінити словом «насильством» з метою притягнення до відповідальності осіб також за погрозу завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості, незаконним позбавленням волі, згвалтуванням або вчиненням інших насильницьких дій;

– твердження, згідно з яким доцільно вважати нотаріуса службовою особою за ознакою обіймання посади, пов'язаної з виконанням адміністративно- господарських обов'язків під час здійснення функцій податкового агента, а державного нотаріуса – також якщо він виконує організаційно-розпорядчі обов'язки;

– наукова позиція стосовно доцільності замінити формулювання в змісті диспозицій ст. 350 КК України з «громадянин, який виконує громадський обов'язок» словосполученням «особа, яка виконує громадський обов'язок»;

– положення щодо ознак відмежування від інших кримінальних правопорушень погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, що становлять її новизну, висновки,

пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані в:

законотворчій сфері – для вдосконалення положень законодавства, розроблення (опрацювання) законопроектів про внесення змін і доповнень до чинного КК України щодо кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 8 липня 2019 року № 04-18/12-1184);

практичній діяльності – для правильної реалізації кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (акт Головного слідчого управління НП України від 31 травня 2019 року); підготовки висновків до проектів підзаконних нормативно-правових актів (акт Департаменту юридичного забезпечення МВС України від 8 травня 2018 року);

освітньому процесі – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми» (акт Національної академії внутрішніх справ від 17 лютого 2020 року);

науково-дослідній діяльності – у подальших дослідженнях кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також у процесі підготовки монографій та статей з кримінально-правових дисциплін (акт Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2020 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані під час дослідження, оприлюднено на:

VIII міжвузівській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 16 листопада 2017 року); міжвузівському науково-практичному круглому столі «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 22 березня 2019 року); Міжвузівській науково-практичній інтернет-конференції «Application of English Language in the Teaching of Criminal Legal Disciplines» (Kyiv, June 05, 2019); X Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті професора П. П. Михайленка, «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 22 листопада 2019 року); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (Київ, 12 грудня 2019 року); міжвузівському науково-практичному круглому столі «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 28 травня 2020 року); XI Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті професора П. П. Михайленка, «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 20 листопада 2020 року).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових публікаціях, серед яких три статті – у наукових фахових виданнях України, одна – в зарубіжному науковому періодичному виданні (Республіка Словаччина), сім тез доповідей, які оприлюднено на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях і засіданнях круглого столу.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (294 найменування на 29 сторінках) і семи додатків (на 32 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 258 сторінок, із них обсяг основного тексту – 184 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ
АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА,
ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК

1.1. Сучасний стан і методологія дослідження кримінальної
відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи
громадянина, який виконує громадський обов'язок

Занепад усталених поглядів на державний суверенітет і послаблення контролювальної ролі права призвели до змін у житті суспільства, зокрема це спричинило занепад моральних принципів, зростання рівня злочинності. Постає необхідність аналізувати правові доктрини не з формально-юридичних, психологічних чи соціологічних засад, а крізь призму національно-історичного, культурно-типологічного тлумачення сутності законодавства, об'єднавши це в єдину систему, яка буде давати позитивні результати як для суспільства загалом, так і для побудови цілісної, неподільної правової держави з високим рівнем моральної та правової свідомості громадян. Кожна демократична правова держава актуалізує перед юридичною наукою потребу виконувати щоразу нові завдання, що виникають у зв'язку з розвитком суспільства [207].

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнані найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [107]. Одним з дієвих механізмів утвердження та забезпечення прав і свободи людини та громадянина є належна діяльність службових осіб й осіб (громадян), які виконують громадський

обов'язок. Ефективна діяльність таких осіб сприятиме законності, повноті й незалежності у використанні людиною чи громадянином своїх прав і свобод.

Діяльність службових осіб й осіб (громадян), які виконують громадський обов'язок, залежить від різних чинників. Одним з таких чинників є правовий захист зазначеної діяльності, зокрема і наявна кримінально-правова охорона. Так, відповідно до ст. 350 КК України, кримінально караними є погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Отже, законна діяльність службових осіб і громадян, які виконують громадський обов'язок, захищена з боку кримінального закону України, однак зазначена норма не виконує свого завдання через наявні в неї недоліки та прогалини. Існуючі проблеми правозастосування деякою мірою зумовлені недосконалістю самого закону [24, с. 200].

З метою забезпечення належної кримінально-правової охорони окресленою нормою зазначених суспільних відносин та дієвого її застосування на практиці слід удосконалити цю кримінально-правову норму. Формулювання обґрунтованих пропозицій щодо внесення змін у ст. 350 КК України, слід здійснити на основі ґрунтовного та комплексного дослідження ознак складу цього кримінального правопорушення, його кваліфікуючих ознак, аналізу іноземного законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, розгляду правил кваліфікації такого діяння з огляду на судову практику й теорію кваліфікації кримінальних правопорушень, а також визначення найгуманнішого та водночас дієвого покарання, яке запобігало б вчиненню досліджуваного кримінального правопорушення та відповідало б ступеню його суспільної небезпечності [276, с. 461–462].

Аналіз дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід розпочати з наукових праць українських й іноземних учених, що стосуються предмета нашого дослідження (кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує

громадський обов'язок). Здійснення такого аналізу допоможе визначити, які пропозиції з удосконалення чинного кримінального законодавства висували вчені, які аспекти досліджено на належному рівні, а які частково чи повністю не висвітлено [17, с. 39; 268, с. 124].

Кримінально-правову охорону законної діяльності службових осіб і громадян, які виконують громадський обов'язок, кримінальну відповідальність за погрозу або посягання на їх життя, здоров'я, свободу чи майно досліджували такі науковці: С. В. Антонов [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12], С. В. Владимиренко [53; 54; 55], Д. В. Головін [60; 61], І. І. Давидович [66; 67; 68], М. К. Дімітров [70; 71], М. В. Довгаль [72; 73; 74; 75; 76; 77; 78; 79], О. О. Кваша [79; 96; 98; 99], М. М. Комарницький [105; 106], С. В. Лосич [159], Р. В. Максимович [160; 161], В. М. Мамчур [165; 166], Є. С. Назимко [159], Є. В. Пилипенко [199; 200], В. В. Притула [159] та ін.

Аспекти окресленої тематики висвітлювали у своїх працях такі дослідники: В. М. Бесчастний [35], А. С. Бондарчук [37], Л. П. Брич [43; 44], А. С. Габуда [56], І. Б. Газдайка-Василишин [59], Д. Ю. Гуренко [63], І. М. Залялова [87; 88], О. О. Кирбят'єв [101], В. Ю. Коломієць [103], Р. Л. Максимович [163], В. І. Осадчий [189; 190], О. С. Сотула [228; 229], А. М. Удод [247; 248], В. В. Шаблистий [265] та ін.

У дисертаційному дослідженні «Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350, 352 КК України)» (2010) С. В. Антонов зазначає, що стан кримінально-правової охорони діяльності службових осіб та громадян, які виконують громадський обов'язок, не можна визнати задовільним. У ст. 350 КК України кримінально-правова охорона зазначених вище осіб не завжди рівнозначна. В одних випадках їхня діяльність кримінально-правовою охороною забезпечена лише в момент її здійснення, в інших – у будь-який час. Те саме стосується і кримінально-правової охорони осіб, вплив на яких може суттєво позначитися на діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Неповнота кримінально-

правової охорони діяльності службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, виявляється і в обмеженому переліку в ст. 350 КК України тих діянь, які визначені як кримінально протиправні. Наприклад, у ч. 1 ст. 350 КК України відповідальність встановлена за погрозу заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Зміст такої погрози можуть неоднозначно сприймати як обидві сторони конфлікту, так і працівники правоохоронних та судових органів під час розслідування й судового розгляду кримінального провадження [6, с. 3]. У деяких статтях КК України встановлено відповідальність за фактично однакові посягання на діяльність різних осіб: службових осіб і громадян, які виконують громадський обов'язок (ст. 350, 352); працівників правоохоронних органів (ст. 345, 347); суддів, народних засідателів, присяжних (ст. 377, 378); захисників та представників особи (ст. 398, 399). Проте форми проявів таких посягань у деяких випадках визначено не на користь кримінально-правової охорони саме службових осіб і громадян, які виконують громадський обов'язок [6, с. 4]. Цілком поділяємо позицію вченого, оскільки досліджувана норма має певні недоліки, які ускладнюють однозначне тлумачення її положень, а отже, і її застосування. Зокрема, це стосується погрози заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, а не будь-якого насильства, що значно звужує коло можливих проявів кримінально караних суспільно небезпечних діянь.

Учений зауважує, що зміст диспозицій ст. 350, 352 КК України в частині забезпечення кримінально-правової охорони осіб, вплив на яких може позначитися на діяльності службової особи чи громадській діяльності громадянина, викликає запитання: чому в ст. 352 КК України встановлено відповідальність за знищення або пошкодження майна саме близьких родичів службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, а в ст. 350 КК України ще й за погрозу або насильство щодо близьких зазначених осіб. Також недосконалою є юридична техніка описання кримінально-правових заборон у ст. 350, 352 КК України [6, с. 3–4].

Дослідник В. С. Антонов проаналізував історичні витoki норм про відповідальність за погрози або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок [5, с. 245–253; 6, с. 7], а також зарубіжний досвід кримінально-правової охорони службової та громадської діяльності [6, с. 7]. Учений визначив родовий та основний безпосередній об'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, а також коло потерпілих. Висвітлив проблемні питання конструкції санкцій досліджуваного кримінального правопорушення та призначення покарання за його вчинення [6, с. 7–8]. Під час вивчення ознак об'єктивної сторони автор довів, що з метою максимально повної кримінально-правової охорони діяльності службової особи та громадянина, який виконує громадський обов'язок, необхідно встановити відповідальність у ст. 350 КК України як за погрозу вбивством, так і за погрозу будь-яким видом насильства, знищенням чи пошкодженням майна; у ч. 2 ст. 350 КК України – за завдання потерпілому удару [6, с. 7].

У статті С. В. Владимиренка «Видовий об'єкт злочину, передбаченого статтею 350 КК України: проблеми визначення та удосконалення» (2015) розглянуто сучасні проблемні питання визначення видового об'єкта погрози або насильства щодо службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок [53, с. 97]. Видовим об'єктом аналізованого кримінального правопорушення, на думку С. В. Владимиренка, є порядок здійснення службової діяльності представниками органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, який становить урегульовані нормами права суспільні відносини, що забезпечують авторитет цих органів, їхню нормальну діяльність і безпеку їхніх представників [53, с. 99].

У науковій праці «Психічне насильство проти службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» (2014) С. В. Владимиренко зіставив різні наукові підходи до визначення поняття погрози й виокремив дві групи її ознак: загальні, що характеризують її суспільну небезпечність і протиправність, й особливі (необхідні). До загальних ознак погрози

застосування насильства, на його думку, належать такі: 1) факт залякування потерпілого застосуванням фізичного насильства; 2) дійсність погрози застосування насильства. Особливими ознаками є: 1) реальність здійснення такої погрози; 2) момент передбачуваного здійснення погрози (негайно або в майбутньому); 3) інтенсивність погрози [55, с. 105]. Найважливішою характеристикою погрози є її інтенсивність. Інтенсивність погрози загалом охоплює такі аспекти: 1) характер дій, що становлять зміст погрози; 2) суб'єктивне сприйняття потерпілим імовірності приведення погрози у виконання; 3) суб'єктивне сприйняття погрози тим, хто погрожує; 4) об'єктивна небезпека (реальність) погрози [55, с. 105]. Констатовано, що погроза є різновидом психічного насильства, тобто необхідно, щоб протиправний вплив на людину здійснювали саме психічними способами й методами [55, с. 105].

Автор визначає, що в змісті кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, погроза наділена трьома обов'язковими ознаками: 1) є різновидом психічного насильства; 2) має інформаційний характер; 3) розрахована на залякування потерпілого можливим заподіянням фізичної шкоди йому особисто або близьким, їх інтересам [55, с. 106]. Запропоновано автором доповнити ст. 129 КК України приміткою в такій редакції: «Погроза – це вид психічного насильства, що полягає у вираженні винним у будь-який спосіб наміру заподіяти істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом інтересам потерпілого з метою зміни поведінки особи, чим спричиняється психічна травма потерпілому незалежно від наявності умислу на реалізацію погрози» [55, с. 106]. Вважаємо доцільним тлумачення кримінально-правових понять у змісті КК України, однак цілком поділяємо позицію В. В. Бабаніної передбачити в Загальній частині КК України перелік понять, які використано в змісті закону [17, с. 261, 264, 386, 414].

Стаття С. В. Владимиренка «Кримінально-правова кваліфікація злочину, передбаченого статтею 350 КК України» (2015) присвячена дослідженню проблемних питань, пов'язаних із кваліфікацією та відмежуванням погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський

обов'язок (ст. 350 КК України), від суміжних кримінальних правопорушень. Автор надає науково обгрунтовані рекомендації щодо правильної кваліфікації кримінально протиправних діянь, передбачених ст. 129, 345, 350 КК України [54, с. 7].

У дослідженні «Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 350 КК України: проблемні питання» (2015) Д. В. Головін стверджує, що вітчизняний законодавець частково обмежив можливості кримінально-правової охорони службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, порівняно з іншими особами, що перебувають під особливим кримінально-правовим захистом держави. Під час загального формулювання погрози шляхом знищення чи пошкодження майна таких осіб щодо потерпілих у ст. 350 КК України законодавець вдається до вказівки лише на погрозу знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом. Підстави такого обмеження ні законодавець, ні вчені – фахівці кримінально-правового напряму не пояснюють. На думку вченого, така ситуація є неприйнятною, тому він пропонує вказівку на загальнонебезпечний характер знищення чи пошкодження майна під час погрози щодо потерпілих у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 350 КК України, з цієї норми вилучити. Це надасть правозастосовувачам можливість рівнозначно забезпечити охорону життя і здоров'я всіх категорій осіб, які перебувають під особливим кримінально-правовим захистом держави [60, с. 161].

У праці «Трансформація складу погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, в радянський період: кримінально-правові аспекти» Д. В. Головін зазначає, що КК УСРР 1922-го та 1927 років містили два види порушення нормальної управлінської діяльності органів державної влади: опір представникам влади та примушування її представників. Дія норм передбачала часові межі: представник влади повинен був перебувати безпосередньо під час виконання покладених на нього законом обов'язків, що недостатньо відображало соціальні потреби кримінально-правової охорони професійної діяльності зазначених осіб.

Після прийняття КК УРСР 1960 року кримінально-правову охорону безпеки службових осіб і громадських активістів було передбачено ст. 190 КК УРСР 1960 року. Однак відбулося виявлене вченими-правознавцями «накопичення понять» у нормах глави ІХ «Злочини проти порядку управління»: «представник влади», «посадова особа», «громадський працівник», «представник громадськості», «народний дружинник» і «громадянин, що виконує громадський обов'язок або обов'язки по охороні громадського порядку» [61, с. 75].

У дисертаційному дослідженні «Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок» (2007) І. І. Давидович доходить висновку, що формулювання «у зв'язку з виконанням обов'язку» або «у зв'язку із діяльністю», які використано в диспозиціях ст. 350 КК України, передбачають безпосередній зв'язок між учиненням посягання на потерпілого та виконанням (можливим виконанням) ним службових чи громадських обов'язків. Автор констатує ступінь посилення суворості санкцій за окремі кримінально протиправні посягання на представників публічної влади, порівняно з покараннями за відповідні «загальні» посягання, а також аналізує законодавчі недоліки в побудові санкцій у ст. 350 КК України [67, с. 9].

Учений визначив родовий об'єкт досліджуваного кримінального правопорушення, яким є авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян; пропонує вдосконалити вчення про *насильство* як спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння та правила кваліфікації насильницьких кримінальних правопорушень, а також авторське визначення поняття насильства й окремих його різновидів – фізичного та психічного [67, с. 9].

Науковець І. І. Давидович пропонує відмовитися під час описання потерпілих у нормах, які передбачають кримінально протиправні посягання на представників публічної влади, від вказівки на родинні стосунки, замінити формулювання «близькі родичі» на «близькі» [67, с. 10]. У дисертації вчений

формулює нову редакцію ст. 350 КК України, а також рекомендації, спрямовані на поліпшення практики її застосування [67].

Статтю цього автора «Помилка у потерпілому та її кримінально-правове значення (на прикладі злочинних посягань на представників публічного управління у зв'язку з виконанням ними службових чи громадських обов'язків)» (2013) присвячено питанням впливу фактичної помилки в потерпілому на кримінально-правову кваліфікацію кримінальних правопорушень, що вчиняють щодо представників публічного управління у зв'язку з виконанням ними службових чи громадських обов'язків. Автор аналізує теоретичні та правозастосовні підходи до кримінально-правового значення окремих виявів фактичної помилки, на цій підставі формулює узагальнені правила кваліфікації відповідних кримінально-правових ситуацій [68, с. 306], зокрема: 1) вчинення кримінального правопорушення щодо представника публічного управління або його близьких родичів за відсутності усвідомлення зазначених ознак потерпілого засвідчує, що винний не усвідомлює особливостей об'єкта посягання, тобто не усвідомлює суспільної небезпечності своєї поведінки. Тому помилка щодо статусу потерпілого, незалежно від того, чи була вона умисною, виключає відповідальність за ст. 350 КК України. Кваліфікацію таких випадків за наявності необхідних підстав мають здійснювати за нормами, які передбачають кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи або проти власності; 2) посягання на осіб, яких суб'єкт помилково вважав представниками публічного управління чи їх близькими, слід кваліфікувати як замах на кримінальне правопорушення [68, с. 314].

У науковій праці М. К. Дімітрова «Система норм про погрозу вбивством у кримінальному законі України» (2018) досліджено систему норм, які передбачають відповідальність за різні склади погрози вбивством у статтях Особливої частини КК України. Такі норми поділено на ті, де погроза вбивством є самостійним складом кримінального правопорушення (загальна та спеціальні норми), а також ті, де погроза вбивством є способом вчинення

іншого суспільно небезпечного діяння (як ознака основного (спеціальні норми) чи кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу (норми про складені кримінальні правопорушення)) [71, с. 243]. Систему норм про погрозу вбивством у КК України утворюють загальна (ч. 1 ст. 129) та спеціальні норми (ч. 2 ст. 129; ч. 1 ст. 258; ч. 2 ст. 266; ч. 1 ст. 280; ч. 1 ст. 345; ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 346; ч. 1 ст. 350; ч. 2 ст. 355; ч. 1 ст. 377; ст. 386; ч. 1 ст. 398; ч. 1 ст. 405 КК України), а також норми про складені кримінальні правопорушення, у яких погроза вбивством є складовою (ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 206, ч. 2 ст. 206-2). Така чимала кількість норм про різні склади погрози вбивством є свідченням законодавчої лінії спеціалізації норм, диференціації кримінальної відповідальності. При цьому автор констатує, що обґрунтованість їх виокремлення та правила вибору норми з такої кількості норм потребують детальнішого аналізу [71, с. 250].

Дисертація М. К. Дімітрова «Погроза за кримінальним правом України» (2020) є першим дослідженням в українській кримінально-правовій доктрині, у якому погрозу розглянуто як наскрізне кримінально-правове поняття. Автор з'ясував стан дослідженості погрози в кримінально-правовій доктрині. Аналіз засвідчив, що в наявних напрацюваннях учених виявлено численні дискусійні позиції щодо певних аспектів погрози. Здійснено історичний екскурс у частині кримінально-правового регулювання погрози. Розглянуто зміст та обсяг поняття погрози в кримінальному праві України. Запропоновано авторське визначення поняття погрози в кримінальному праві. Виокремлено типові законодавчі помилки, які руйнують систему норм про склади кримінальних правопорушень, а також типові помилки встановлення меж караності суспільно небезпечних діянь, ознакою яких є погроза [70].

У дисертаційному дослідженні М. В. Довгаля «Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади» (2017) розглянуто теоретичні й методологічні засади протидії насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади. Охарактеризовано умови криміналізації таких кримінальних правопорушень

соціально-психологічного, кримінально-правового та кримінального процесуального характеру. Зокрема, умовами соціально-психологічного характеру криміналізації цих посягань є необхідність гарантування основних прав і свобод людини й громадянина належним функціонуванням органів державної влади; створення безпечних умов виконання працівниками цих органів своїх службових обов'язків тощо. Приводом криміналізації насильницьких кримінальних правопорушень проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади, є необхідність забезпечення реалізації законодавства України, що регламентує порядок діяльності органів держави, а також результати кримінологічних досліджень щодо динаміки й поширеності цих кримінальних правопорушень [78, с. 2–3, 15–51].

Досліджено об'єктивні й суб'єктивні ознаки складів відповідних кримінальних правопорушень. Автором визначено, що основним безпосереднім об'єктом є встановлений правовими нормами порядок суспільних відносин, який спрямований на забезпечення законної службової діяльності осіб, що є носіями цього авторитету, а додатковим безпосереднім об'єктом – встановлений правовими нормами порядок забезпечення таких особистих благ осіб, що є носіями авторитету органів державної влади, як життя, здоров'я, особиста свобода [78, с. 3, 51–97].

Запропоновано правила кримінально-правової кваліфікації: посягання на здоров'я і власність осіб, членів добровольчих батальйонів, які не входять до складу Збройних сил України, слід кваліфікувати за ст. 350 або 352 КК України; посягання на життя таких осіб – за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, а захоплення як заручника – за ст. 147 КК України [78, с. 3, 51–97].

У статті «Поняття й кримінально-правове значення виконання потерпілим від злочину службового обов'язку» (2016) М. М. Комарницький окреслив особливості поняття й кримінально-правового значення виконання потерпілим від кримінального правопорушення службового обов'язку, розглянув аспекти кримінально-правової охорони осіб та їх близьких родичів у зв'язку з

виконанням ними службового обов'язку, запропонував зміни й доповнення до чинного КК України [106, с. 100].

Цей учений у дисертаційному дослідженні «Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» (2017) визначив особливості еволюції кримінальної відповідальності за посягання на осіб чи їхніх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, а також встановив спільні й відмінні риси положень кримінального законодавства України та іноземних країн, які передбачають відповідальність за зазначені посягання, з огляду на розбіжності в правових традиціях держав постсоціалістичної, континентальної та англо-американської правових сімей [105, с. 11, 47–73].

Науковець пропонує виконанням службового обов'язку вважати вчинення особою правомірних дій, що належать до кола її повноважень, регламентованих законодавчими чи іншими нормативними актами або впливають з трудового договору (контракту) з будь-якими підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності, а також приватними підприємцями, зареєстрованими в установленому законом порядку, діяльність яких не суперечить чинному законодавству України, а виконанням громадського обов'язку – здійснення особою як спеціально покладених громадських обов'язків, так й інших правомірних суспільно корисних дій, спрямованих на благо суспільства або окремих осіб [105, с. 12, 179–180].

Використовуване законодавцем у конструкції деяких норм про відповідальність за кримінальні правопорушення проти осіб чи їхніх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку формулювання «у зв'язку», зазначає М. М. Комарницький, передбачає наявність лише мотиву помсти за таку діяльність особи або мети перешкодження (припинення) такої діяльності, які є в цьому випадку обов'язковими елементами суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення [105, с. 13]. Учений окреслив деякі правила відмежування

кримінально протиправного діяння, передбаченого ст. 350 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень. Зокрема, він пропонує їх відмежовувати за ознаками основного безпосереднього об'єкта, предмета, потерпілого, за розмірами спричиненої шкоди й такими ознаками суб'єктивної сторони, як мотив і мета. Також автор обґрунтовує доцільність розширення кола альтернативних видів покарань за таке діяння та їх розміри [105, с. 13].

Дослідники С. В. Лосич, Є. С. Назимко та В. В. Притула в праці «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча в кримінальному праві України» (2014) розглянули ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України. Основним безпосереднім об'єктом, на переконання вчених, є нормальна робота й авторитет представника влади. Додатковим безпосереднім об'єктом є право на життя особи потерпілого та його близьких родичів, а також здоров'я зазначених осіб [159, с. 108; 246, с. 874–875]. Об'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується погрозою вбивства, завданням певної шкоди для здоров'я та майна потерпілого або його близьких родичів, причому погроза завдання шкоди для здоров'я повинна бути виражена тільки спричиненням тяжких тілесних ушкоджень, а погроза знищення або пошкодження майна – тільки загальнонебезпечним способом [159, с. 108; 246, с. 887–888]. За ст. 350 КК України потерпілим може бути службова особа (особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади, а також обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків) або її близькі родичі, а також громадянин, який виконує громадський обов'язок, тобто бере участь у діяльності громадських організацій та громадській діяльності підприємств, установ, організацій, у запобіганні та припиненні суспільно небезпечних діянь, порушень громадського порядку, наглядає за поведінкою осіб, узятих на поруки, тощо [159, с. 108–109]. У суб'єктивній стороні складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, обов'язковою є мета вчинення діяння – припинення діяльності службової особи чи громадянина,

який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує [159, с. 109]. Окреслено види й розміри покарання за досліджуване кримінальне правопорушення [159, с. 109–110].

За результатами дисертаційного дослідження «Поняття службової особи у кримінальному праві України» (2006) Р. В. Максимович дійшов висновку, що наявне в чинному КК України визначення «службова особа» цілком відображає зміст цього поняття. Водночас деякі аспекти такого визначення підлягають доопрацюванню, зокрема автор: 1) зауважує, що наявна вказівка на те, що службовими особами також визнають іноземців або осіб без громадянства, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки, є зайвою; 2) вважає, що оскільки в законодавчій дефініції не висвітлено зміст функцій представника влади, організаційно-розпорядчих й адміністративно-господарських обов'язків, поширеними є випадки їх довільного тлумачення як у теорії, так і на практиці, що своєю чергою призводить до суперечностей під час визнання службовими певних категорій осіб [161, с. 8–9].

Учений також проаналізував правовий статус окремих категорій працівників, віднесення яких до службових осіб є дискусійним і спричиняє складнощі в теорії та правозастосовній практиці. Обґрунтовано можливість вважати нотаріуса (як державного, так і приватного) службовою особою за ознакою обіймання посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських обов'язків під час здійснення функцій податкового агента, а державного нотаріуса – також якщо він виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII «Про нотаріат», є завідувачем й очолює нотаріальну контору, керуючи підпорядкованими йому працівниками [161, с. 10; 214].

У дисертації В. М. Мамчура «Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку» (2002) вперше обґрунтовано необхідність уточнення формулювання «виконання службового або

громадського обов'язку» – замінивши його на формулювання «здійснення службової, професійної або іншої правомірної суспільно корисної діяльності». Автор обстоює позицію, за якою посиленого кримінально-правового захисту потребують не лише близькі родичі особи, що виконує службовий або громадський обов'язок, а й інші особи, які є близькими (детальніше це питання буде висвітлено в підрозділі 2.1 дисертації). Учений акцентує увагу на тому, що в КК України необхідно уніфікувати термінологію, яку використовують для позначення одного й того самого явища [166, с. 9–10]. Аналогічну позицію також обґрунтовує В. В. Бабаніна [17, с. 261, 264, 386, 414].

У дисертації Є. В. Пилипенка «Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України» (2018) встановлено, що чимало питань, які стосуються відповідальності за кримінальні правопорушення, які полягають у перешкодженні законній діяльності, є дискусійними, а деякі з них або взагалі не розглядали на науковому рівні, або вивчені недостатньо. Зазначені кримінальні правопорушення можна аналізувати в широкому (кримінальні правопорушення, що безпосередньо посягають на право здійснювати законну діяльність) і вузькому (кримінальні правопорушення, об'єктивна сторона яких характеризується лише діянням у формі перешкоджання законній діяльності) значеннях [199, с. 2; 200, с. 104–105].

Учений дослідив їх юридичний склад і з'ясував, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, які полягають у перешкодженні діяльності, є суспільні відносини, що забезпечують особисті права і свободи людини та громадянина; видовим й основним безпосереднім об'єктами є право відповідного суб'єкта здійснювати певну діяльність, не заборонену законом. На переконання автора, такі об'єкти, як основи національної безпеки або авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування чи об'єднання громадян, можуть бути додатковими [199, с. 3–4]. З позицій об'єктивної сторони перешкодженням діяльності як ознаку, що об'єднує відповідні склади кримінальних правопорушень, науковець пропонує вважати створення перешкод у реалізації права іншої особи на певну діяльність, не заборонену

законом, тобто дію або бездіяльність (фізичну чи інтелектуальну), спрямовану на недопущення, припинення або ускладнення такої діяльності [199, с. 2].

Попри вагомий внесок зазначених вище вчених, стан наукового опрацювання досліджуваного кримінально-правового питання не цілком відповідає потребам правозастосування через недостатню аргументованість деяких пропозицій чи багатоманітність підходів до тлумачення певних категорій [268, с. 126], що засвідчує необхідність здійснення монографічного дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Передумовою такого дослідження є формування *методологічних засад* його здійснення. До таких засад належать методи наукового пізнання, концепції, філософські закони й категорії, правила логіки, загальнонаукові та приватно-наукові методи, необхідні для реалізації мети й завдань дослідження, формування на цій підставі ґрунтовних висновків [274, с. 266].

Методологія наукового дослідження – це системна єдність прийомів, методів і засобів наукового мислення, що становить комплекс таких, що історично склалися, раціональних шляхів, засобів і форм мислення від незнання до знання, від явища до сутності, від припущення до істини [17, с. 65; 30; 147, с. 37; 193, с. 68; 194; 266]. Стосовно визначення методології закономірно є чимало наукових позицій [17, с. 65; 19, с. 673–680; 32, с. 200; 69, с. 140, 142; 146, с. 11]. Методологія – явище інтегральне, яке об'єднує низку компонентів: світогляд і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони й категорії, загально- і спеціально-наукові методи. Тому методологію не можна зводити до одного із зазначених компонентів, зокрема до методу або вчення про методи, оскільки за її межами лишаються інші компоненти. Такий підхід до тлумачення методології правових досліджень ми вважаємо найдоцільнішим, а тому на його підставі буде сформульовано методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Визначення методології наукового пізнання забезпечить результативність нашого дослідження, правильність розуміння його концепції, змісту й сутності, а також дасть змогу дійти значущих висновків. Для вибору методів пізнання важливо чітко окреслити можливості кожного з них відповідно до конкретного етапу роботи. Оптимальний комплекс методів є визначальним під час наукового дослідження кримінально-правового явища, якому притаманні певні ознаки. З'ясування таких ознак, їх систематизація, а також специфіка предмета й об'єкта мають важливе методологічне та практичне значення, оскільки від цього залежить вибір конкретних методів пізнання [17, с. 66–67].

Необхідно з'ясувати кількість рівнів методології кримінального права та їхніх складових. У філософській літературі виокремлюють чотири рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, методики й техніки дослідження. Натомість у юридичній літературі немає уніфікованої позиції щодо визначення рівнів методології. Учені виокремлюють такі: 1) теоретичний та емпіричний [31, с. 98–100; 256, с. 5]; 2) філософський; загальнонауковий і конкретно-науковий (спеціально-науковий) [259, с. 43–53; 262]. Деякі науковці пропонують визначати більшу кількість рівнів методології [3, с. 44, 45]. Ми поділяємо позицію вчених-правників, які стверджують, що методологія кримінального права має три рівні: філософський (фундаментальний), загальнонауковий та спеціально-науковий. На філософському рівні методології фундаментальним є діалектичний метод, також виокремлюють методи ідеалізації, формалізації, сходження від абстрактного до конкретного й аксіоматичний методи. До загальнонаукових методів дослідження належать: 1) історичний; 2) термінологічний (метод термінологічного аналізу, метод операціоналізації понять); 3) системний; 3) структурно-функціональний; 4) системно-діяльнісний; 5) системно-генетичний; 6) когнітивний (пізнавальний); 7) моделювання; 8) статистичний. На спеціально-науковому рівні визначають такі методи дослідження: 1) математичний; 2) спостереження; 3) порівняння; 4) вимірювання;

5) експеримент; 6) опитування; 7) метод експертних оцінок; 8) індукція; 9) дедукція; 10) аналіз; 11) синтез тощо [17, с. 67; 259, с. 43–53; 262].

Єдиної позиції щодо системи методів, яку слід використовувати під час проведення кримінально-правових досліджень, немає. Учені пропонують застосовувати такі методи наукового пізнання під час дослідження питань кримінальної відповідальності: історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний, системно-структурного й формально-догматичного аналізу [1, с. 9]; діалектичний, історико-порівняльний, порівняльно-правовий, догматичний, соціологічний, системно-структурного аналізу [33, с. 5]; діалектичний, юридичний, історико-правовий, соціологічний, структурно-системного аналізу [65, с. 16–28]; системний, історичний, догматичний, порівняльно-правовий, статистичний та спостереження [80, с. 5]; діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, догматичний, системно-структурний, статистичний, соціологічний [104, с. 329]; діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, системно-структурного аналізу, догматичний та соціологічний [191, с. 516]; діалектичний, історико-правовий, логіко-юридичний, догматичний, структурного аналізу, математичний, соціологічний [267, с. 6]; історико-правовий (історичний, логіко-історичний, історико-лінгвістичний, хронологічний, періодизації), діалектичний, компаративістський (порівняльно-правовий, порівняльний, компаративний), догматичний (логіко-юридичний, формально-логічний, юридичний), системний (структурного аналізу, системного аналізу, структурно-системного аналізу, структурно-функціональний, функціональний), соціологічний (анкетування, опитування, інтерв'ювання, експертних оцінок, соціологічного вимірювання), статистичний (математичний), моделювання (прогнозування), логіко-семантичний, ідеалізації, абстрагування, індукції, дедукції, морфологічний, кібернетичний, аналізу, синтезу [17, с. 75]; діалектичний, історико-правовий, логіко-історичний, порівняльно-правовий, юридичний (догматичний), системно-структурного аналізу, системного аналізу, формально-логічний, логіко-семантичний, правового моделювання, алгоритмізації, формалізації,

функціональний, синтезу, аналізу, герменевтичний, лінгвістичний, психологічний, соціологічний [197, с. 15–17]; діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, юридичний (догматичний), системного аналізу, морфологічний, статистичний, соціологічний [34, с. 25–27]. Слід зауважити, що під час вибору методологічних засад дослідження деякі вчені виокремлюють систему методів пізнання, не враховуючи рівні методології.

З огляду на зазначене, а також на тему дослідження, його предмет, об'єкт і завдання, під час дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, ми будемо використовувати такі методи наукового пізнання: 1) філософські (діалектичний); 2) загальнонаукові (історико-правовий, системно-структурного аналізу, догматичний (логіко-юридичний), статистичний, моделювання); 3) спеціально наукові (порівняльно-правовий, соціологічний, кібернетичний, індукції, дедукції, аналізу, синтезу).

Діалектичний метод є універсальним методом дослідження будь-якого соціально-правового явища. У філософії права його визнають таким, що надає можливість відобразити конкретні правові явища та процеси об'єктивно, усебічно, у динамічному розвитку [193, с. 93]. Цей метод дає змогу здійснювати пізнавальний процес від абстрактного до конкретного й навпаки шляхом аналізу й синтезу, узагальнення та абстрагування, аналогій, індукції, дедукції [193, с. 84; 196]. Він забезпечує з'ясування соціальної сутності діянь та їхньої суспільної небезпечності, на підставі чого можна визначити доцільність їх криміналізації [17, с. 69]. Зазначений метод у нашому дослідженні дасть змогу вивчити питання кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, через дослідження загальних положень доктрини кримінального права в їх єдності й діалектичному розвитку.

Історико-правовий метод надає можливість дослідити генезу правових явищ. Його буде використано під час вивчення історичних пам'яток кримінального законодавства минулих років, які діяли на території України для

дослідження генези кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також виокремлення конкретних проміжків часу – періодів її розвитку.

Метод *системно-структурного аналізу* використовують під час дослідження складних цілісних систем (об'єктів), елементи (частини) яких утворюють підсистеми. Він дає змогу аналізувати будь-яке питання науки кримінального права як мікросистему, а конкретну проблему – як макросистему. За допомогою цього методу можна з'ясувати внутрішній механізм взаємодії не лише його компонентів, а й системи (об'єкта) з іншими системами (об'єктами) на різних рівнях [17, с. 71; 196, с. 94]. У нашому дослідженні його буде використано під час вивчення об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, їх взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Догматичний (логіко-юридичний) метод сприяє з'ясуванню обґрунтованості й відповідності побудови кримінально-правових норм, юридичних конструкцій та інших нормативно-правових утворень кримінального права законам і правилам формальної логіки [17, с. 71; 193, с. 102]. Цей метод буде використано для аналізу побудови норм, які передбачено в ст. 350 КК України, на предмет дотримання правил юридичної техніки їх конструювання.

Статистичний метод полягає в з'ясуванні кількісного співвідношення однотипних об'єктів або їх параметрів, які характеризують певні властивості [17, с. 72; 147, с. 55]. У нашому дослідженні його буде застосовано під час аналізу статистичних даних Офісу Генерального прокурора та Єдиного державного реєстру судових рішень.

Метод моделювання використовують під час вивчення певного об'єкта шляхом створення його моделі. У нашому дослідженні його буде застосовано під час формулювання пропозицій щодо змін і доповнень до КК України в частині кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Порівняльно-правовий метод полягає в з'ясуванні ознак або властивостей явища шляхом порівняння з іншими його ознаками чи властивостями або ознаками чи властивостями іншого явища, визначенні невідомого шляхом порівняння з відомим, встановленні закономірностей шляхом порівняння об'єктів у різний час, зіставлення їхніх ознак у минулому з тими самими ознаками в сучасному стані для виявлення змін чи тенденцій розвитку [17, с. 70; 147, с. 43]. Зазначений метод буде застосовано під час аналізу кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за законодавством України та інших держав шляхом порівняння зазначених норм.

Соціологічний метод дає змогу ґрунтовніше пізнати сутність злочину та покарання за його вчинення, визначити ефективність кримінально-правових норм у забезпеченні прав і законних інтересів людини й громадянина [17, с. 72; 193, с. 104]. За його допомогою будемо вивчати думку респондентів з приводу запропонованих змін і доповнень до КК України, зокрема норм, що передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, шляхом анкетування окремих працівників слідчих підрозділів НП України.

Кібернетичний метод передбачає використання комп'ютерної техніки й мережі Інтернет під час наукового дослідження. Такий метод може бути використано під час пошуку, опрацювання та аналізу статистичної інформації на вебпорталах, що має важливе значення для нашого дослідження, а також створення графіків, гістограм, діаграм, таблиць, схем тощо [17, с. 74].

Метод індукції використовують для формування загального висновку про ознаки множини елементів на підставі вивчення цих ознак у частині елементів однієї множини [147, с. 61; 262, с. 41]. Зазначений метод буде застосовано для формулювання висновків у розділах і загальних висновків дисертаційного дослідження, а також під час вивчення відповідної судової практики [17, с. 73].

Метод дедукції полягає у формуванні логічного висновку від загального до окремого [17, с. 73; 147, с. 62; 262, с. 41]. Цей метод може бути використано шляхом застосування правила співвідношення загального й часткового для виокремлення критеріїв диференціації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Метод аналізу ґрунтується на поділі правових явищ на окремі частини, визначенні в них головних, істотних рис, на підставі чого формують конкретну наукову позицію [187, с. 38]. Цей метод буде використано під час розроблення авторських наукових позицій, тлумачення понять, що стосуються предмета й тематики нашого дослідження [17, с. 74].

Метод синтезу застосовують у процесі вивчення правових явищ на підставі об'єднання їх частин [187, с. 38]. Цей метод може бути використано під час дослідження ознак кримінального правопорушення, а також кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок [17, с. 74].

Аналіз стану й методології дослідження кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 350 КК України, дав змогу дійти таких висновків.

Сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, не цілком відповідає потребам правозастосування через багатоманітність підходів до тлумачення певних категорій чи недостатню аргументованість деяких пропозицій щодо їх вирішення.

Збільшення кількості фактів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, зумовлена неузгодженістю норм законодавства із суспільними запитами.

Теоретичними передумовами дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, є: 1) правильне формулювання завдань дослідження,

реалізацію яких відображено в обґрунтованих пропозиціях з удосконалення чинного законодавства стосовно кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) вивчення сутності й меж наукового розроблення предмета дослідження, наявність об'єктивного бачення аналізованих питань, їх взаємозв'язку з положеннями вчених із суміжних галузей права, зокрема щодо питання його співвідношення зі складами інших кримінальних й адміністративних правопорушень.

На підставі аналізу теоретичних положень у частині кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, виокремлено проблемні питання, зокрема: 1) не сформульовано уніфіковане визначення змісту об'єктів посягання; 2) не висвітлено всі форми прояву об'єктивної сторони й усі можливі суспільно небезпечні наслідки; 3) недостатньо обґрунтовано позиції щодо віку кримінальної відповідальності; 4) не цілком вичерпно охарактеризовано кваліфікуючі ознаки; 5) не виокремлено та не розглянуто правила кваліфікації; 6) не окреслено наукові позиції щодо видів і розмірів покарань.

Аргументовано, що перспективними напрямками такого дослідження є: 1) визначення змісту родового, видового й безпосереднього об'єктів погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) висвітлення доктринальних положень щодо виявів об'єктивної сторони досліджуваного складу кримінального правопорушення; 3) вивчення суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України; 4) дослідження особливостей кваліфікації зазначеного суспільно небезпечного діяння; 5) встановлення видів і розмірів покарань за це кримінальне правопорушення; 6) формулювання обґрунтованих пропозицій з удосконалення змісту кримінально-правової норми.

Сформовано оптимальний комплекс методів, необхідних і достатніх для наукового дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або

насильство щодо службової особи чи громадянина. Усебічність і повноту методологічних засад дослідження забезпечено комплексом таких методів: діалектичний, історико-правовий, метод системно-структурного аналізу, догматичний (логіко-юридичний), статистичний, моделювання, порівняльно-правовий, соціологічний, кібернетичний, індукції, дедукції, аналізу та синтезу.

1.2. Історичний розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Передумовою ґрунтовного висвітлення суті будь-якого явища є дослідження його історичного розвитку, урахування соціальних умов, у яких воно виникло, суспільно-політичного й економічного ладу, у якому розвивалося, а також ідеологічних стереотипів, що були притаманні суспільству на момент створення чи реалізації норми права [292, с. 183].

Вивчення історії кримінального законодавства України слід здійснювати шляхом виокремлення стадій (періодів, етапів) його розвитку, оскільки без періодизації таке дослідження перетвориться на безсистемний опис історичних нормативних актів кримінально-правового спрямування. Своєю чергою з'ясуванню стадій (періодів, етапів) такого розвитку має передувати обрання відповідного критерію, що закладений в основу періодизації [14, с. 88–91; 17, с. 76; 157, с. 120–123].

Учені пропонують різні підходи до періодизації розвитку кримінального законодавства [28, с. 80; 172; 272, с. 118; 286], закладаючи в основу різні критерії, зокрема чинність основних правових джерел, розвиток держави та права України, нормативне закріплення, об'єкт посягання, суспільно-економічну формацію тощо [28, с. 82].

До основних критеріїв класифікації належать: 1) розвиток держави і права; 2) розвиток права; 3) чинність джерел кримінального права та кримінального законодавства; 4) об'єкт кримінального правопорушення в контексті розвитку норми, що передбачає відповідальність за його вчинення;

5) законодавче закріплення норми в частині її кримінально-правової охорони [17, с. 77].

Для об'єктивного дослідження історичного розвитку кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, необхідно враховувати основоположні чинники під час створення чи реалізації аналізованої кримінально-правової норми [292, с. 183]. Тому періодизація нашого дослідження буде ґрунтуватися на критерії об'єкта посягання. З огляду на предмет дослідження, розглянемо історичні аспекти становлення та розвитку кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, крізь призму розвитку держави та права на теренах України [292, с. 184].

Деякі аспекти кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, були предметом досліджень таких учених-криміналістів, як: П. П. Андрушко, С. В. Владимиренко, Д. В. Головін, І. І. Давидович, О.О. Кваша, С.Я. Лихова, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, М. І. Панов, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, М. І. Хавронюк, С. С. Яценко та ін. Однак питання генезису кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, не дістало належного висвітлення [292, с. 183].

Чинне кримінальне законодавство формувалося протягом століть – від неписаних звичаїв до КК України 2001 року зі змінами й доповненнями [21, с. 187; 23, с. 223; 27, с. 210–211]. Процес становлення та розвитку кримінально-правової охорони за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у національному законодавстві розпочався за часів Київської Русі, з «Руської правди» [14, с. 88; 26, с. 13; 292, с. 184;]. У зазначеному збірнику вперше було закріплено на законодавчому рівні відповідальність за посягання на представників органів влади [260, с. 40–82; 292, с. 184]. На думку О. М. Красикова, «Руська правда»

започаткувала кримінально-правову норму, що забезпечувала безпеку життя, здоров'я та діяльності уповноважених княжою владою осіб [151, с. 10; 292, с. 184].

У різні періоди розвитку української державності, зокрема і за часів роздробленості Київської Русі (XII–XIII ст.) [25, с. 242], то збільшувалася, то зменшувалася кількість діянь, у яких погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, визнавали караним суспільно небезпечним діянням [202, с. 253].

Із середини XIV ст. українські землі належали до складу Великого князівства Литовського, у якому діяли Литовські статuti 1529-го, 1566-го й 1588 року [260, с. 112–114; 292, с. 184]. Перший статут Великого князівства Литовського 1529 року, що на той час був основним кодексом права Великого князівства Литовського, запровадив відповідальність за насильство щодо осіб, які виконували службові повноваження [234, с. 74; 292, с. 184].

Другий статут Великого князівства Литовського 1566 року поділив державу на повіти (адміністративно-територіальні одиниці, райони) і запровадив сейми, до складу яких входили шляхтичі (привілейоване населення Великого князівства Литовського) [232, с. 35; 292, с. 184]. Такі новели розширили коло осіб, які входили до представників влади (службових осіб), що забезпечило правовий захист їхньої діяльності [202, с. 254; 292, с. 184].

Третій статут Великого князівства Литовського 1588 року розширив повноваження шляхтичів і цілком закріпачив простих селян, запровадив жорсткіші види покарання за неправомірні дії щодо шляхтичів з боку простих селян. Такі неправомірні дії карали як сплатою значною сумою грошових коштів, так і відрізанням певних частин тіла чи смертною карою [233, с. 76; 202, с. 254; 292, с. 184].

Можна стверджувати, що перший та другий статuti Великого князівства Литовського запроваджували кримінально-правову охорону діяльності представників влади (службових осіб), а третій посилив відповідальність за протиправні дії щодо них. У період дії третього Литовського статуту

кримінальним правопорушенням вважали шкоду або злочинство замість «обіди», заподіяні власнику чи громаді. Кримінально-правові норми було поділено на шість видів, вони становили єдину систему кримінальних правопорушень, серед яких були і проти порядку управління [292, с. 184].

Литовські статuti стали джерелом російського Соборного уложення, яке було прийнято 1649 року й діяло на території Московської держави. Соборне уложення не передбачало незаконних дій щодо представників влади (службових осіб), а лише закріплювало відповідальність за погрози чи незаконні дії щодо государя та членів його сім'ї. У період дії Соборного уложення не було забезпечено правової охорони діяльності представників влади (службових осіб), крім керівника держави [292, с. 184].

Після прийняття козацькою Україною протекторату московського царя (з 1654 року) на її території почали діяти деякі законодавчі акти Московської держави. У цей період кримінальне законодавство здебільшого було закріплено в положеннях нормативно-правового акта «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743) [281]. У контексті кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, зокрема за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, зазначимо, що правова охорона за цим нормативно-правовим актом охоплювала лише їх життя та здоров'я. У цьому законі було закріплено кримінальні правопорушення, що посягають на життя та здоров'я суддів, урядовців, поліцейських та ін. [202, с. 254–255; 292, с. 184–185].

Аналогічні діяння було криміналізовано і в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року. Зокрема, у розділі IV «Злочини та проступки проти порядку управління» зазначеного нормативно-правового акта було визначено такі кримінальні правопорушення, як непокора та ненасильницький опір владі, перешкоджання законній діяльності влади. Уложення про покарання кримінальні та виправні містило поняття «злочин» і «проступок». Чіткого розмежування не було, основні відмінності між ними полягали в об'єкті посягання. Злочином вважали будь-яке порушення закону,

яке посягало на недоторкані права верховної влади та встановлених нею інших видів влади, а також на права чи безпеку суспільства чи особи. Проступком вважали порушення правил, прописаних для охорони визначених законом прав або суспільної та особистої безпеки [202, с. 255; 292, с. 185].

1903 року було видано Кримінальне уложення, яке змінило кримінально-правову охорону діяльності представників влади (службових осіб), у сфері управління. Владними визнавали не лише державні органи, а й громадські та приватні органи, що здійснюють владні повноваження. Представники таких органів користувалися правами державних органів влади, їх охороняли на рівні з ними. У Кримінальному уложенні 1903 року було закріплено такі кримінально протиправні посягання, як непокора й ненасильницький опір владі, опір чи перешкоджання законній діяльності представнику влади. Такі дії карали засланням і триманням під вартою у фортеці [185; 202, с. 255; 292, с. 185].

У вітчизняному кримінальному праві в період діяльності ЦР УНР майже не відбулося змін. На території УНР діяло Кримінальне уложення 1903 року. Тож непокора й ненасильницький опір владі, опір чи перешкоджання законній діяльності представника влади карали такими покараннями, як тримання у в'язниці строком до трьох років [202, с. 252].

Крім того, на території Української держави діяла постанова Тимчасового уряду Росії від 2 серпня 1917 року «Про вжиття заходів проти осіб, що загрожують обороні держави, її внутрішній безпеці та завоюванням революції 1917 року». Відповідно до положень зазначеної постанови, військовий міністр за погодженням з міністром внутрішніх справ без судового розгляду міг відправити до в'язниці на невизначений строк осіб, які, на його думку, протидіяли державній владі [154, с. 45]. Таке положення було кроком назад на шляху до створення правової держави. Слід зазначити, що за часів ЦР УНР було скасовано смертну кару [202, с. 255–256; 292, с. 185].

За часів правління гетьмана П. Скоропадського було прийнято закон «Про тимчасовий державний устрій України» 1918 року, згідно з яким влада

управління належить Гетьману України. У цьому документі було виокремлено вид кримінальних правопорушень проти держави й охорони громадського порядку та громадського спокою. До таких кримінальних правопорушень належали протиправні діяння, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади; посягання на життя державного діяча. Покарання за такі кримінальні правопорушення були вкрай жорстокими: смертна кара, ув'язнення, конфіскація майна тощо [292, с. 185].

З метою забезпечення безпеки представників влади (службових осіб), а також підтримання державного порядку було ухвалено постанову «Про деякі тимчасові заходи щодо охорони державного порядку і громадського спокою» від 26 липня 1918 року та закон «Про військову підсудність» від 30 травня 1918 року. Зазначені документи передбачали кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності влади, чинення опору владі, повстання проти вади, напад на урядових осіб під час виконання або з приводу виконання ними своїх службових обов'язків. Прийнятий 2 жовтня 1918 року закон «Про доповнення постанови про деякі тимчасові заходи до охорони державного порядку та громадського спокою» посилював відповідальність осіб за вчинення таких кримінальних правопорушень, що призвело до чисельних страт й ув'язнень [154, с. 45; 260, с. 476; 292, с. 185].

За часів утвердження на українських землях радянської влади було змінено структуру влади. Відповідно до положень Конституції УСРР 1919 року, органами влади в республіці були Всеукраїнський з'їзд рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, Всеукраїнський центральний виконавчий комітет рад, Рада народних комісарів, а також ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (міські та сільські) [108; 154, с. 46; 292, с. 185].

Кримінально-правовий захист діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, було регламентовано в розділі «Злочини проти порядку управління» КК УСРР 1922 року. Відповідно до ст. 74 КК УСРР, злочином проти порядку управління визнано діяння,

спрямоване на порушення правильного функціонування органів управління чи народного господарства, пов'язане з опором чи невиконанням законів радянської влади, перешкоджання діяльності її органів та інші дії, що посягають на авторитет влади [252]. Проте зазначена стаття не мала санкції, а була лише інформаційного спрямування (гіпотеза) [292, с. 186].

Стаття 86 КК УСРР передбачала покарання за протидію представникам влади під час виконання ними передбачених законом обов'язків або примушування до виконання незаконних дій, поєднане з убивством, спричиненням тілесних ушкоджень або вчинення насилля щодо представника влади. За такі діяння карали розстрілом, а за наявності пом'якшуючих обставин – від двох років позбавлення волі із суворою ізоляцією [252; 292, с. 186].

Кримінальний кодекс УСРР 1927 року містив такі самі положення, як і Кодекс 1922 року. У главі II КК УСРР 1927 року було зазначено, що злочином проти порядку управління визнають діяння, спрямоване на порушення правильного функціонування органів управління чи народного господарства, пов'язане з опором чи невиконанням законів радянської влади, перешкоджання діяльності її органів та інші дії, що посягають на авторитет влади, вчинене без контрреволюційної мети [154, с. 46]. До таких злочинів належали ті самі протиправні діяння, що були закріплені в КК УСРР 1922 року, про які ми зазначали раніше. Однак у Кодексі 1927 року було передбачено кваліфікуючі ознаки злочинних діянь. Зокрема, опір представнику влади поділяли на два види: 1) простий – не пов'язаний з насильством; 2) кваліфікований – поєднаний з убивством, завданням тілесних ушкоджень або вчинення насилля щодо представника влади. У Кодексі 1927 року застосовано поняття «опір органам влади» замість поняття «опір законам радянської влади», про яке йшлося в Кодексі 1922 року. Учений О. М. Трайнін зауважував, що злочином проти порядку управління є винне посягання на представників органів влади, що спричиняють ослаблення її сили й авторитету [292, с. 186].

1960 року було прийнято новий КК УРСР, який передбачав інший підхід до кримінальної відповідальності за злочини проти авторитету влади та порядку управління. Злочинні посягання, які було визначено в КК УСРР 1927 року, розділено на різні злочини й виділено в окремі статті КК УРСР 1960 року. Зокрема, це ст. 53 «Посягання на життя державного діяча», ст. 188 «Опір представнику влади чи представнику громадськості, який охороняє громадський порядок», ст. 190 «Погроза або насильство щодо службової особи, громадського працівника або громадянина, який виконує громадський обов'язок» [142; 292, с. 186].

Кримінально-правову охорону службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, визначала ст. 190 «Погроза або насильство щодо службової особи, громадського працівника або громадянина, який виконує громадський обов'язок». Відповідно до зазначеної статті, погроза вбивством, завданням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна шляхом підпалу щодо службової особи або громадського працівника, застосована з метою припинити службу чи громадську діяльність або змінити її характер в інтересах того, хто погрожує, або така сама погроза щодо громадянина у зв'язку з його участю в запобіганні та припиненні злочинів і порушень громадського порядку каралися позбавленням волі на строк до одного року, або висланням на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до одного року. У випадку завдання легкого тілесного ушкодження, побоїв або вчинення інших насильницьких дій щодо службової особи чи громадського працівника у зв'язку з його службовою чи громадською діяльністю, а так само щодо громадянина у зв'язку з його участю в запобіганні та припиненні злочинів і порушень громадського порядку, карають позбавленням волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк до одного року [142; 292, с. 186–187].

До 2001 року на теренах уже незалежної України з її новими законами діяв КК УРСР 1960 року. Першим проектом закону про кримінальну відповідальність після проголошення незалежності нашої держави став проект

КК, підготовлений робочою групою вчених Національної академії внутрішніх справ та Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка (до складу цієї групи входили В.П. Бахін, П.К. Кривошеїн, В.А. Мисливий) під керівництвом доктора юридичних наук, професора В.М. Смітєнка. Цей проєкт був опублікований для широкого обговорення у 1993 р. і 15 травня 1998 р. поданий як альтернативний офіційному (розроблений за дорученням Кабінету Міністрів України) Комісією ВР України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю [4, с. 31; 220].

У цьому контексті обов'язковим вбачається аналіз положень, які закладалися в основу обох проєктів Кримінального кодексу України (проєкт КК України від 12 травня 1998 р. № 1029 (проєкт № 1029) [221] та проєкт КК України від 15 травня 1998 р. № 1029-1 (проєкт № 1029-1) [220]). Як відомо, в результаті у 2001 р. було прийнято проєкт № 1029, а тому його положення й відображено в чинному КК України, тоді як альтернативний проєкт КК України № 1029-1 не знайшов належної підтримки [15, с. 2; 22].

У першому проєкті суспільно небезпечні діяння стосовно службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок не було передбачено, а в другому містилися в ст. 324 і більшість положень відповідали нинішньому змісту ст. 350 КК України.

5 квітня 2001 року було прийнято новий КК України, який закріпив норму, що охороняє діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у ст. 350 КК України «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» у розділі «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» [292, с. 187].

Зазначена стаття має три частини: 1) погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою

припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує, карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років; 2) умисне завдання побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їхніх близьких, караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк; 3) умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких, караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років [292, с. 187].

З огляду на викладене вище, можна дійти таких висновків.

У різні періоди становлення держави та права в Україні історичний розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок відбувався за значно ширший спектр суспільно небезпечних діянь. Така охорона спершу була охоплена відповідальністю за інші суміжні кримінальні правопорушення, і лише згодом у процесі розвитку кримінального законодавства зазначена норма була визначена окремо та нормативно закріплена. Кримінально-правова охорона їхньої діяльності в різні періоди розвитку права залежала від різних чинників: пріоритет охорони захисту державних службовців, специфіка способу вчинення кримінального правопорушення щодо зазначеного кола осіб тощо.

На основі дослідження теоретичних та правових аспектів закріплення такої відповідальності в законодавстві, що діяло на теренах сучасної України, обґрунтовано авторський підхід до періодизації розвитку кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

За критерієм нормативного закріплення виокремлено п'ять періодів розвитку кримінально-правових норм з означеної тематики: 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1017–1528); 2) встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1529–1742); 3) звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до урядовців, поліцейських та членів їх сімей) (1743–1902); 4) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1903–2001); 5) розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за чинним КК України (з 2001 року й донині).

1.3. Кримінальне законодавство зарубіжних держав про відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Удосконалення норм вітчизняного кримінального законодавства, зокрема норм Особливої частини КК України, на нашу думку, слід здійснювати з огляду на зарубіжний досвід. Останніми роками українські вчені акцентують на важливості дослідження положень Особливої частини кримінального права інших держав. Значущість такого дослідження обумовлена такими чинниками: 1) членство України в міжнародних та європейських організаціях; 2) інтернаціоналізація злочинності; 3) активне розширення міжнародних зв'язків (безвізовий режим, євроінтеграція тощо); 4) удосконалення національного законодавства шляхом вивчення зарубіжного досвіду [18, с. 339; 20, с. 358; 156; 158; 175; 287; 273, с. 242; 278, с. 134]. Вивчення кримінального законодавства інших держав з метою виокремлення його позитивних аспектів

необхідно здійснювати шляхом порівняння положень КК цих держав і КК України, тобто застосовуючи порівняльно-правове (компаративістське) дослідження [204, с. 255; 284, с. 119].

Оскільки українське законодавство розвивається в межах романо-германської правової сім'ї, доцільніше здійснити порівняльно-правове дослідження кримінального законодавства держав, які також належать до романо-германської правової сім'ї, оскільки: по-перше, таке порівняння буде прийнятнішим; по-друге, хоча це звужує межі компаративістського дослідження, однак на його ґрунтовність і результативність не вплине. Саме тому ми будемо досліджувати норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, що передбачені в кримінальному законодавстві європейських держав [204, с. 255–256].

Предметом нашого компаративістського дослідження будуть лише кримінально-правові норми, що передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Зазначена норма міститься в КК таких держав: Австрії (§ 270), Азербайджану (ст. 315), Білорусі (ст. 366), Болгарії (ст. 269), Вірменії (ст. 316), Грузії (ст. 353, 353-1), Данії (ст. 119, 120, 121), Естонії (ст. 184), Іспанії (ст. 550, 551, 552, 553, 555), Казахстану (ст. 380), Киргизії (ст. 355), Латвії (ст. 269), Литви (ст. 287), Молдови (ст. 349), Нідерландів (ст. 179), Норвегії (§ 127, 128), Польщі (ст. 222, 223), Таджикистану (ст. 328), Туреччини (ст. 254, 255, 256, 257), Федеративної Республіки Німеччини (§ 113), Франції (ст. 433-3), Швейцарії (ст. 285), Швеції (ст. 1, 2 глави 17). Можна констатувати, що кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, передбачено в більшості європейських держав [205, с. 119].

Аналіз кримінального законодавства зарубіжних держав дасть змогу виокремити позитивні аспекти будови кримінально-правової норми, що

встановлює кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, її кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, визначити місце спеціальної норми в системі КК (об'єкт кримінально-правової охорони) та з'ясувати вид і розмір покарання за вчинення зазначеного правопорушення за кримінальним законодавством зарубіжних держав. Результати компаративістського дослідження буде використано під час формулювання пропозицій з удосконалення ст. 350 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Компаративістське дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід розпочати з розміщення відповідних норм у системі КК окремих держави, такий аналіз дозволить визначити родовий, а за наявності – і видовий об'єкти зазначеного кримінального правопорушення [205, с. 119].

З'ясовуючи *об'єкт* погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у кримінальному законодавстві зарубіжних держав, слід зазначити, що не всі КК мають розділи та глави [205, с. 119], отже, не всі КК розподіляють кримінальні правопорушення (злочини) за видовим об'єктом. У переважній більшості досліджувана норма розміщена в розділі (главі) Особливої частини кримінального закону держави, що передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення (злочини) проти порядку управління, тому в деяких випадках родовий та видовий об'єкти цього кримінального правопорушення (злочину) збігаються.

Серед КК зарубіжних держав, що не розподіляють кримінальні правопорушення (злочини) за видовим об'єктом, однак передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід виокремити:

КК Австрії («Злочини проти державної влади») [285], КК Азербайджану («Злочини проти порядку управління») [125], КК Данії («Злочини проти державної влади») [294], КК Естонії («Злочини проти порядку управління») [198], КК Казахстану («Кримінальні правопорушення проти порядку управління») [135], КК Латвії («Злочини проти управління») [124], КК Литви («Злочини проти діяльності державного службовця або особи, яка виконує функції публічного адміністрування») [131], КК Молдови («Злочини проти публічної влади та безпеки держави») [136], КК Нідерландів («Злочини проти державної влади») [130], КК Норвегії («Злочини проти офіційної влади») [132], КК Польщі («Злочини проти діяльності державних установ, а також органів територіального самоуправління») [137], КК Туреччини («Злочини проти державного управління») [139], КК ФРН («Протидія державній владі») [290], КК Швейцарії («Злочинні діяння проти державної влади») [293], КК Швеції («Про злочини проти громадської діяльності») [144].

Серед КК зарубіжних держав, що розподіляють кримінальні правопорушення (злочини) за видовим об'єктом і передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, визначимо: КК Білорусі («Злочини проти держави та порядку здійснення влади й управління» – «Злочини проти порядку управління») [133], КК Болгарії («Злочини проти діяльності державних органів та громадських організацій» – «Злочини проти порядку управління») [126], КК Вірменії («Злочини проти державної влади» – «Злочини проти порядку управління») [134], КК Грузії («Злочини проти держави» – «Злочини проти порядку управління») [127], КК Іспанії («Злочини проти громадського порядку» – «Про посягання проти посадових осіб, їх представників і державних службовців, про чинення їм опору на непокори») [129], КК Киргизії («Злочини проти державної влади» – «Злочини проти порядку управління») [128], КК Таджикистану («Злочини проти державної влади» – «Злочини проти порядку управління») [138], КК Франції («Про посягання на державну владу» – «Про посягання на державне

управління, вчинені приватними особами» – «Про погрози та актах залякування, вчинені проти осіб, що займають публічну посаду») [143].

Отже, родовим об'єктом погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, КК зарубіжних держав переважно визначають державну владу (порядок здійснення державної влади) [285; 134; 294; 128; 136; 130; 132; 138; 143; 293] та порядок управління (порядок державного управління) [125; 133; 198; 135; 124; 139]. Своєю чергою видовим об'єктом зазначеного кримінального правопорушення (злочину) у переважній більшості визначають порядок управління [133; 126; 134; 127; 128; 138; 143]. Доходимо висновку, що *родовим об'єктом* насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за кримінальним законодавством зарубіжних держав є державна влада (порядок здійснення державної влади), на відміну від КК України, який визначає, що родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350, є авторитет органів державної влади. *Видовим об'єктом* досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) іноземні законодавці визначають порядок управління (порядок державного управління). Окреслене засвідчує доцільність переосмислення родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених у розділі XV КК України («Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів»), а саме визнання ним встановленого порядку здійснення державної влади, а також суспільних відносин, що забезпечують загально визнані вплив, повагу, значення та довіру до державного управління [205, с. 120].

Досліджуючи об'єкт погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, необхідно вивчити предмет і коло потерпілих від цього кримінального правопорушення. Оскільки зазначене кримінальне правопорушення є безпредметним, розглянемо *коло можливих потерпілих* за кримінальним законодавством зарубіжних держав.

КК Австрії передбачає кримінальну відповідальність за напад на чиновника із застосуванням фізичного насилля (§ 270). Потерпілим у цьому кримінальному правопорушенні (злочині) є *чиновник* [205, с. 120]. У § 74 КК Австрії («Визначення інших понять») визначено, що чиновник – це будь-яка фізична особа, яка від імені федерації, землі, спілки громад, громади чи іншої особи публічного права, за винятком церкви або релігійної громади, самотійно або разом з іншими особами вступати в правовідносини як їх органу або в інший спосіб бути довіреною у справах з управлінням федерацією, землею або громадою [285]. Такого самого потерпілого передбачено в КК Туреччини (ст. 258) [139], однак у цій статті потерпілим може бути також і помічник чиновника, і КК Швейцарії (ст. 285) [293]. У КК Туреччини не надано тлумачення термінів «чиновник» і його «помічник», натомість КК Швейцарії передбачає визначення терміна «чиновник», якими є виборні чиновники та службовці громадського управління і правосуддя, а також особи, які тимчасово обіймають посади, або тимчасово призначені на них, або здійснюють тимчасово громадські обов'язки (ст. 110 «Пояснення термінів закону») [293].

У ст. 315 КК Азербайджану («Опір або застосування насилля щодо представника влади») потерпілим визнають *представника влади та його родичів*. У КК не визначено термін «представник влади», не зазначено, кого слід вважати родичами [125]. Схоже коло потерпілих передбачено в: КК Болгарії (ст. 269 – представник влади), роз'яснення цього терміна немає; КК Вірменії (ст. 316 – представник влади та його близькі), роз'яснення цих термінів немає; КК Грузії (ст. 353-1 – представник влади та члени сім'ї), роз'яснення цих термінів немає; КК Казахстану (ст. 380 – представник влади), у ст. 3 «роз'яснення деяких понять, що містяться в цьому Кодексі» є визначення терміна «представник влади», яким вважають особу, що перебуває на державній службі, наділену в установленому законом Республіки Казахстан порядку розпорядчими повноваженнями щодо осіб, які не перебувають від нього в службовій залежності, зокрема співробітника правоохоронного або спеціального державного органу, органу військової поліції,

військовослужбовця, який бере участь у забезпеченні громадського порядку [135]; КК Киргизії (ст. 355 – представник влади, дружина (чоловік) і близькі родичі), роз'яснення цих термінів немає; КК Таджикистану (ст. 328 – представник влади та близькі), у примітці до ст. 328 зазначено, що представник влади в цій статті та інших статтях цього Кодексу – це особа, що служить в органах державної влади й наділена в установленому законом порядку розпорядчими повноваженнями щодо осіб, які не перебувають від неї в службовій залежності [138].

Потерпілим у ст. 269 КК Латвії «Напад на державного службовця чи іншу посадову особу» визнано як представника влади, так і посадову особу. Однак визначення термінів «представник влади» і «посадова особа» у КК немає [124]. Схоже коло потерпілих за аналогічні кримінальні правопорушення (злочини) передбачено в: КК Білорусі (ст. 366 – посадова особа або особа, яка виконує громадський обов'язок, їх близькі особи), перелік посадових осіб міститься в ст. 4 «Роз'яснення окремих термінів Кримінального кодексу», до яких належать президент, депутати, прокурори, судді та інші; близькими особами є близькі родичі та члени сім'ї потерпілого або інші особи, яких потерпілий обґрунтовано визнає своїми близькими [133]; КК Естонії (ст. 184 – посадова особа або особа, яка виконує громадський обов'язок), роз'яснення цих термінів немає; КК Іспанії (ст. 550 – посадова особа, її представник, державний службовець), у ст. 25 КК Іспанії міститься лише визначення поняття «державний службовець», яким вважають того, хто за прямим приписом закону або за результатами проведених виборів чи призначення здійснює державні функції; визначення інших термінів у кодексі немає [129]; КК Молдови (ст. 349 – посадова особа, особа, яка виконує громадський обов'язок, їхні близькі родичі), ст. 123 «Посадова особа, публічна особа й особа, яка виконує відповідальну державну посаду» зазначено, що посадовою особою слід вважати особу, наділену в державному підприємстві, установі, організації (їх підрозділі) або в підприємстві, установі, організації (їх підрозділі) органів влади й самоврядування, постійно або тимчасово, на

підставі закону, за призначенням, за вибором або на підставі окремого доручення певними правами й обов'язками щодо здійснення функцій публічної влади або дій адміністративно-розпорядчого чи організаційно-господарського характеру; інші терміни не розтлумачено в кодексі [136]; КК Норвегії (§ 127, 128 – офіційна посадова особа), визначення цього терміна в кодексі немає; КК Польщі (ст. 222, 223 – публічна посадова особа, її помічник), у § 13 міститься перелік публічних посадових осіб, до яких належать президент, депутати, судді, прокурори, нотаріуси та інші [132]; КК ФРН (§ 113 – посадова особа), § 11 «Поняття осіб та речей» передбачає, що посадова особа – це особа, яка відповідно до німецького права є державним службовцем або суддею, перебуває в інших публічно-правових відносинах, що зумовлені посадою, або призначена для того, щоб в установі або іншій організації чи за їх дорученням виконувати завдання публічного управління [293].

Коло потерпілих у § 119 КК Данії та ст. 1 глави 17 КК Швеції – це *будь-яка особа, що діє відповідно до державних обов'язків чи функцій* та *будь-яка особа, яка здійснює владні повноваження* відповідно [144; 294]. КК Нідерландів у ст. 179 визнає потерпілим *публічного службовця*. У ст. 84 КК Нідерландів зазначено, що публічним службовцем є *будь-яка особа, яка обрана на публічну посаду в процесі офіційно проведених виборів відповідно до закону; особа, яка має юрисдикцію в питаннях публічного управління; будь-яка особа, що є персоналом збройних сил* [130]. Схоже коло потерпілих визначено в ст. 287 КК Литви «Погроза державному службовцю або особі, яка виконує функції публічного адміністрування», до яких віднесено державного службовця та особу, яка виконує функції публічного адміністрування. Безпосередньо в КК Литви не визначено перелік державних службовців, які можуть бути потерпілими в цьому кримінальному правопорушенні (злочині), саме тому слід звернутися до закону «Про державну службу» Литви, у якому визначено категорії та перелік державних службовців [131; 186].

Слід акцентувати увагу на положенні ст. 433-3 КК Франції, у якій зазначено, що потерпілим може бути магістрат, присяжний засідатель, адвокат,

публічний службовець, представник закону, уповноважений міністром юстиції, або військовослужбовець жандармерії, службовець національної поліції, митниці, пенітенціарної адміністрації чи будь-яка інша особа, яка має публічну владу або виконує обов'язки відповідно до державної служби [143; 205, с. 120–121]. У зазначеній статті конкретно окреслено перелік осіб, які можуть бути потерпілими від кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ст. 433-3 КК Франції. Для висвітлення термінів «представник закону» й «особа, яка має публічну владу або виконує обов'язки відповідно до державної служби» слід розглядати інші закони чи підзаконні нормативно-правові акти Франції.

Отже, у переважній більшості потерпілими від досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) можуть бути *представник влади, посадова особа, їх родичі*. Представником влади за законодавством зарубіжних держав слід вважати особу, що перебуває на державній службі, на службі в правоохоронних чи інших контролюючих органах, наділену в установленому законом порядку організаційно-розпорядчими повноваженнями щодо інших осіб, які від неї не перебувають у службовій залежності. Посадовою особою в переважній більшості визнають осіб, які відповідно до закону обіймають конкретні посади (президент, депутат, суддя, прокурор та ін.). Перелік родичів у КК зарубіжних держав різниться, однак переважно ними визнають близьких родичів і членів сім'ї, коло яких визначене цивільним або сімейним законодавством окремо конкретної держави.

Продовжуючи дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за кримінальним законодавством зарубіжних держав, проаналізуємо *об'єктивну сторону* окресленого кримінального правопорушення (злочину). На нашу думку, доцільно виокремити форми вияву об'єктивної сторони погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, й об'єднати їх у такі групи: 1) заподіяння тілесних ушкоджень, застосування насильства або напад із застосуванням насильства;

2) погроза застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; 3) погроза застосування насильства чи знищення або пошкодження майна, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; 4) шантаж або погроза застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; 5) психічний тиск, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень.

До першої групи належать такі форми вияву об'єктивної сторони, як *заподіяння тілесних ушкоджень, застосування насильства або напад із застосуванням насильства*. Виключно такі форми вияву об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) передбачено в КК Австрії (§ 270) [285], КК Грузії (ст. 353-1) [127], КК Латвії (ст. 269) [124], КК Польщі (ст. 222) [137].

До другої групи належать вияв об'єктивної сторони погрози або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у формі *погрози застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень*. Такі альтернативні дії передбачають ст. 315 КК Азербайджану [125], ст. 269 КК Болгарії [126], ст. 316 КК Вірменії [132], § 119 КК Данії [294], ст. 550 КК Іспанії [129], ст. 380 КК Казахстану [135], ст. 179 КК Нідерландів [130], § 127 КК Норвегії [132], ст. 254 КК Туреччини [139], § 113 КК ФРН [290], ст. 285 КК Швейцарії [293], ст. 1 глави 17 КК Швеції [144].

У третій групі виокремлено кримінальні правопорушення (злочини), що передбачені в КК зарубіжних держав у межах предмета дослідження, об'єктивна сторона яких виявляється у формі *погрози застосування насильства чи знищення або пошкодження майна, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень*. Такий перелік альтернативних кримінально протиправних дій передбачено в КК Білорусі (ст. 366) [133], КК Естонії (ст. 184) [198], КК Молдови (ст. 349) [136], КК Таджикистану (ст. 328) [138], КК Франції (ст. 433-3) [143].

До четвертої групи ми віднесли лише кримінальне правопорушення (злочин), передбачене(-ий) ст. 355 КК Киргизії, оскільки його об'єктивна

сторона проявляється у формі *шантажу або погрози застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень* [128]. Виокремлення його в окрему групу, обумовлено наявністю такою формою прояву об'єктивної сторони, як шантаж. Це єдине кримінальне правопорушення (злочин) серед досліджуваних нами, яке здійснюють, крім інших способів, і шляхом шантажу.

До п'ятої групи належить кримінальне правопорушення (злочин), передбачене(-ий) ст. 287 КК Литви, об'єктивна сторона якого проявляється у формі *психічного тиску, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень* [131]. Це також єдине кримінальне правопорушення (злочин) серед досліджуваних нами, яке здійснюють, крім безпосереднього фізичного насильства, також шляхом психічного тиску. Водночас не йдеться про погрозу як форму прояву об'єктивної сторони, а безпосередньо про психічний тиск на потерпілого. Однак у диспозиції зазначеної статті не окреслено, що слід вважати психічним тиском.

Доходимо висновку, що найпоширенішою формою прояву об'єктивної сторони погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за кримінальним законодавством зарубіжних держав є застосування насильства або погрози його застосування. Подеколи норми передбачають погрозу знищення або пошкодження майна, у виняткових випадках форма прояву об'єктивної сторони конкретизована – психічний примус, шантаж тощо. Однак слід зазначити, що переважна більшість досліджуваних кримінальних правопорушень (злочинів) має декілька альтернативних кримінально протиправних дій (форм прояву об'єктивної сторони).

Також слід проаналізувати склади зазначених вище кримінальних правопорушень (злочинів) щодо визначення їх *суб'єкта* як елементу складу кримінального правопорушення (злочину). З огляду на те, що в диспозиціях досліджуваних статей КК зарубіжних держав не передбачено ознаки суб'єкта, на нашу думку, ним є загальний суб'єкт – фізична судна особа, яка досягла

віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Наше припущення обґрунтовано тим, що, по-перше, досліджуване кримінальне правопорушення (злочин) вчиняють пересічні громадяни чи особи без громадянства, які не вдоволені роботою представників влади (державних службовців), та, по-друге, зазначене кримінальне правопорушення (злочин) посягає саме на порядок управління, а не на встановлений порядок здійснення службової (професійної) діяльності. Зазначене виключає припущення щодо вчинення такого кримінального правопорушення (злочину) виключно службовою особою. Слід урахувувати можливість вчинення погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, службовою особою з використанням свого службового становища. На наше переконання, таке положення може бути застосовано лише у вигляді кваліфікуючої ознаки досліджуваного кримінального правопорушення, як це передбачено в ст. 552 КК Іспанії – вчинення посягання, якщо винний використовував своє посадове становище.

Вік, з якого може наступати кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за відсутності кваліфікуючих ознак, на нашу думку, становить 16 років, оскільки це загальний вік кримінальної відповідальності. Проте за наявності кваліфікуючих ознак вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, може становити 14 років [205, с. 119].

Отже, на нашу думку, *суб'єктом* погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за кримінальним законодавством зарубіжних держав є фізична осудна особа, яка досягла віку 16 років.

Суб'єктивна сторона досліджуваних кримінальних правопорушень (злочинів) не визначена безпосередньо в диспозиції жодної аналізованої статті КК зарубіжних держав. Однак, з огляду на положення диспозицій статей, можна стверджувати, що *суб'єктивна сторона* погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок,

характеризується умисною формою вини. Здебільшого зазначені кримінальні правопорушення (злочини) вчиняють з прямим умислом, лише деякі кримінальні правопорушення (злочини), об'єктивна сторона яких виявляється у формі заподіяння тілесних ушкоджень, можуть бути вчинені з непрямым умислом (залежно від спрямованості умислу на конкретну тяжкість тілесного ушкодження).

Досліджуючи факультативні ознаки суб'єктивної сторони (мотив, мета, емоційний стан) погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід зазначити, що в переважній більшості диспозицій статей прямо зазначено мотив [125; 133; 134; 127; 294; 129; 135; 128; 124; 137; 138; 143] або мету [133; 198; 136; 139] вчинення кримінального правопорушення. У деяких статтях безпосередньо не передбачено мету, однак вона зрозуміла, з огляду на зміст диспозиції статті [285; 126; 131; 130; 132; 144; 290; 293]. Необхідно зауважити, що КК Білорусі (ст. 366) та КК Казахстану (ст. 380) передбачають вчинення досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) з мотивів помсти за виконання службового чи громадського обов'язків [133; 135]. Здебільшого *мотивом* вчинення зазначеного кримінального правопорушення за кримінальним законодавством зарубіжних держав є невдоволення діяльністю представника влади (державного службовця), а *метою* є перешкоджання здійсненню законної діяльності такими особами або змінення характеру такої діяльності (вчинення чи невчинення певних дій). Про емоційний стан у диспозиціях цих статей не зазначено, він не впливає на кваліфікацію таких суспільно небезпечних діянь, але має значення під час призначення покарання.

Кваліфікуючими ознаками досліджуваних кримінальних правопорушень (злочинів) є вчинення суспільно небезпечного діяння: 1) групою осіб (ч. 3 ст. 269 КК Болгарії, ч. 3 ст. 380 КК Казахстану, ч. 2 ст. 269 КК Латвії, § 127 КК Норвегії, абз. 2 ст. 254 КК Туреччини); 2) щодо окремої категорії осіб (президент, депутати, судді Конституційного Суду тощо) (ч. 2 ст. 366 КК Білорусі, ч. 2 ст. 269 КК Болгарії, ст. 551 КК Іспанії); 3) із

застосуванням насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 315 КК Азербайджану, ч. 3 ст. 316 КК Вірменії, ч. 2, 3 ст. 353-1 КК Грузії, ч. 2 ст. 380 КК Казахстану, ч. 2 ст. 349 КК Молдови, ч. 2 ст. 328 КК Таджикистану, п. 2 ч. 2 § 113 КК ФРН); 4) із застосуванням зброї або загальнонебезпечним способом (ст. 552 КК Іспанії, ч. 2 ст. 349 КК Молдови, абз. 2 ст. 254 КК Туреччини, п. 1 ч. 2 § 113 КК ФРН); 5) службовою (посадовою) особою з використанням службового (посадового) становища (ст. 552 КК Іспанії); 6) щодо двох і більше осіб (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); 7) з особливою жорстокістю (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); 8) пов'язане з викраденням людини чи захопленням заручника (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); 9) повторно (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану, § 127 КК Норвегії); 10) з метою приховати інше кримінальне правопорушення (злочин) (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); 11) щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); 12) в умовах надзвичайної ситуації чи в процесі масових заворушень (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); 13) у місці оголошення надзвичайного стану чи проведення антитерористичної операції (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); 14) що спричинило тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 269 КК Латвії, ч. 2 ст. 349 КК Молдови); 15) із застосуванням фізичного насильства (ч. 2 ст. 387 КК Литви, ч. 1-1 ст. 349 КК Молдови, абз. 4 ст. 433-3 КК Франції).

Зазначене засвідчує різноманіття кваліфікуючих ознак досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) у КК зарубіжних держав, зокрема в КК Казахстану (ст. 380 передбачає 10 кваліфікуючих ознак).

Необхідним для повного та ґрунтовного дослідження кримінальної відповідальності є визначення виду й розміру покарання за вчинення конкретного кримінального правопорушення (злочину), у нашому дослідженні – за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. З зазначеною метою ми проаналізуємо санкції статей КК зарубіжних держав, що передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Аналіз ми будемо

проводити лише за санкціями, що передбачені за вчинення простого складу кримінального правопорушення (злочину), тобто за частиною першою статті КК. Зазначене обумовлено тим, що, по-перше, такий аналіз не буде залежати від конкретної кваліфікуючої ознаки, по-друге, чимало статей не передбачає кваліфікуючих ознак. Таке звуження дослідження суттєво не позначиться на його результативності. Усі норми доцільно розподілити за критерієм тяжкості основного покарання на такі групи як покарання: 1) не пов'язане з позбавленням волі (ст. 184 КК Естонії); 2) пов'язане з позбавленням волі на строк до одного року (§ 270 КК Австрії, ст. 285 КК Швейцарії); 3) пов'язане з позбавленням волі на строк до трьох років (ст. 315 КК Азербайджану, ст. 366 КК Білорусі, ст. 269 КК Болгарії, ст. 316 КК Вірменії, ст. 550 КК Іспанії, ст. 380 КК Казахстану, ст. 355 КК Киргизії, ст. 287 КК Литви, ст. 349 КК Молдови, ст. 179 КК Нідерландів, § 127 КК Норвегії, ст. 222 КК Польщі, ст. 328 КК Таджикистану, ст. 254 КК Туреччини, § 113 КК ФРН, ст. 433-3 КК Франції); 4) пов'язане з позбавленням волі на строк до п'яти років (ст. 269 КК Латвії, ст. 1 глави 17 КК Швеції); 5) покарання, пов'язане з позбавленням волі на строк понад п'ять років (ст. 353-1 КК Грузії, § 119 КК Данії). Отже, переважна більшість санкцій передбачає основне покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років.

Проаналізувавши законодавство зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, можна сформулювати такі висновки.

Норми, що передбачають кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, переважно розміщені в главах (розділах) КК зарубіжних держав, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення (злочини) проти державної влади (порядку здійснення державної влади). Родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) за кримінальним законодавством зарубіжних держав є державна влада (порядок

здійснення державної влади), а видовим об'єктом – порядок управління (порядок державного управління), що було визначено з огляду на будову КК зарубіжних держав і назви розділів (глав, підрозділів), у яких розміщена досліджувана кримінально-правова норма [205, с. 119].

Потерпілим від досліджуваного кримінального правопорушення (злочину) може бути посадова особа, представник влади, їхні родичі. Посадовою є особа, яка відповідно до закону обіймає конкретну посаду. Представник влади – особа, яка перебуває на державній службі, на службі в правоохоронних чи інших контролюючих органах, наділена в установленому законом порядку організаційно-розпорядчими повноваженнями щодо інших осіб, які від неї не перебувають у службовій залежності. Перелік родичів – це близькі родичі та члени сім'ї, коло яких визначене цивільним або сімейним законодавством конкретної держави.

Об'єктивна сторона погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, з огляду на положення КК зарубіжних держав, виявляється в таких формах: 1) заподіяння тілесних ушкоджень, застосування насильства або напад із застосуванням насильства (§ 270 КК Австрії, ст. 353-1 КК Грузії, ст. 269 КК Латвії, ст. 222 КК Польщі); 2) погроза застосування насильства, чи застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (ст. 315 КК Азербайджану, ст. 269 КК Болгарії, ст. 316 КК Вірменії, § 119 КК Данії, ст. 550 КК Іспанії, ст. 380 КК Казахстану, ст. 179 КК Нідерландів, § 127 КК Норвегії, ст. 254 КК Туреччини, § 113 КК ФРН, ст. 285 КК Швейцарії, ст. 1 глави 17 КК Швеції); 3) погроза застосування насильства чи знищення або пошкодження майна, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (ст. 366 КК Білорусі, ст. 184 КК Естонії, ст. 349 КК Молдови, ст. 328 КК Таджикистану, ст. 433-3 КК Франції); 4) шантаж або погроза застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (ст. 355 КК Киргизії); 5) психічний тиск, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень (ст. 287 КК Литви).

Суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення (злочину) є загальний суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Учинення такого кримінального правопорушення (злочину) службовою (посадовою) особою з використанням свого службового (посадового) становища є кваліфікуючою ознакою.

Суб'єктивна сторона погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, характеризується виною у формі умислу (як прямого, так і непрямого). Невдоволення діяльністю представника влади (державного службовця) є мотивом вчинення зазначеного кримінального правопорушення (ст. 315 КК Азербайджану, ст. 366 КК Білорусі, ст. 316 КК Вірменії, ст. 353-1 КК Грузії, § 119 КК Данії, ст. 550 КК Іспанії, ст. 380 КК Казахстану, ст. 355 КК Киргизії, ст. 269 КК Латвії, ст. 222 КК Польщі, ст. 328 КК Таджикистану, ст. 433-3 КК Франції), а перешкоджання здійсненню законної діяльності такими особами або змінення характеру такої діяльності (вчинення чи невчинення певних дій) – метою (ст. 366 КК Білорусі, ст. 184 КК Естонії, ст. 349 КК Молдови, ст. 254 КК Туреччини). Емоційний стан не впливає на кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, але має значення під час призначення покарання.

Кваліфікуючими ознаками досліджуваних кримінальних правопорушень (злочинів) є вчинення суспільно небезпечного діяння: в умовах надзвичайної ситуації чи під час масових заворушень (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); групою осіб (ч. 3 ст. 269 КК Болгарії, ч. 3 ст. 380 КК Казахстану, ч. 2 ст. 269 КК Латвії, § 127 КК Норвегії, абз. 2 ст. 254 КК Туреччини); з метою приховати інше кримінальне правопорушення (злочин) (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); з особливою жорстокістю (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); із застосуванням зброї або загальнонебезпечним способом (ст. 552 КК Іспанії, ч. 2 ст. 349 КК Молдови, абз. 2 ст. 254 КК Туреччини, п. 1 ч. 2 § 113 КК ФРН); із застосуванням насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 315 КК Азербайджану, ч. 3 ст. 316 КК Вірменії, ч. 2, 3 ст. 353-1 КК Грузії, ч. 2 ст. 380 КК Казахстану, ч. 2 ст. 349 КК Молдови, ч. 2

ст. 328 КК Таджикистану, п. 2 ч. 2 § 113 КК ФРН); із застосуванням фізичного насильства (ч. 2 ст. 387 КК Литви, ч. 1-1 ст. 349 КК Молдови, абз. 4 ст. 433-3 КК Франції); пов'язане з викраденням людини чи захопленням заручника (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); повторно (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану, § 127 КК Норвегії); службовою (посадовою) особою з використанням службового (посадового) становища (ст. 552 КК Іспанії); у місці оголошення надзвичайного стану чи проведення антитерористичної операції (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); що спричинило тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 269 КК Латвії, ч. 2 ст. 349 КК Молдови); щодо двох і більше осіб (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 380 КК Казахстану); щодо окремої категорії осіб (ч. 2 ст. 366 КК Білорусі, ч. 2 ст. 269 КК Болгарії, ст. 551 КК Іспанії).

Порівняльно-правове дослідження законодавства зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, надало можливість з'ясувати позитивні аспекти щодо визначення об'єктів посягання, кваліфікуючих ознак зазначеного кримінального правопорушення (злочину), виду й розміру покарання за його вчинення. Зазначені результати буде використано під час формулювання пропозицій з удосконалення ст. 350 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Висновки до розділу 1

Пріоритет охорони захисту державних службовців, специфіка способу вчинення кримінального правопорушення щодо зазначеного кола осіб суттєво позначалися на кримінально-правовій охороні діяльності в різні періоди розвитку права. Кримінально-правова охорона їхньої діяльності в різні періоди розвитку права залежала від різних чинників: пріоритет охорони захисту державних службовців, специфіка способу вчинення кримінального

правопорушення щодо зазначеного кола осіб тощо. За критерієм нормативного закріплення виокремлено п'ять періодів розвитку кримінально-правових норм з означеної тематики: 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1017–1528); 2) встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1529–1742); 3) звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до урядовців, поліцейських та членів їх сімей) (1743–1902); 4) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (1903–2001); 5) розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за чинним КК України (з 2001 року й донині).

Висвітлити предмет дослідження дають змогу такі методи наукового пізнання: діалектичний, історико-правовий, системно-структурного аналізу, догматичний (логіко-юридичний), статистичний, моделювання, порівняльно-правовий, соціологічний, кібернетичний, індукції, дедукції, аналізу, синтезу.

На підставі аналізу зарубіжного законодавства визначено, що норми, які передбачають кримінальну відповідальність за такі діяння, переважно розміщені в главах (розділах) КК інших держав, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти державної влади (порядку здійснення державної влади).

Охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки досліджуваних складів кримінальних правопорушень, зокрема визначено, що родовим об'єктом є державна влада (порядок здійснення державної влади), а видовим – порядок управління (порядок державного управління).

Потерпілим у досліджуваних кримінальних правопорушеннях за кримінальним законодавством зарубіжних держав є посадова особа, представник влади, їхні родичі. Посадовою особою слід вважати фізичну особу,

яка відповідно до чинного законодавства обіймає конкретну посаду. Представником влади є фізична особа, яка перебуває на державній службі, службі в правоохоронних чи інших контролюючих органах, наділена в установленому законом порядку організаційно-розпорядчими повноваженнями щодо інших осіб, які від неї не перебувають у службовій залежності. Родичами зазначених вище осіб визнають близьких родичів і членів сім'ї, коло яких встановлено цивільним або сімейним законодавством конкретної держави.

Формами прояву об'єктивної сторони досліджуваних складів кримінальних правопорушень є: заподіяння тілесних ушкоджень, застосування насильства або напад із застосуванням насильства; погроза застосування насильства, чи застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; погроза застосування насильства чи знищення або пошкодження майна, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; шантаж або погроза застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; психічний тиск, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень.

Кваліфікуючою ознакою є вчинення кримінального правопорушення службовою (посадовою) особою з використанням свого службового (посадового) становища. Натомість суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Суб'єктивна сторона досліджуваних складів кримінальних правопорушень характеризується виною у формі умислу (як прямого, так і непрямого). Невдоволення діяльністю представника влади (державного службовця) є мотивом вчинення зазначеного кримінального правопорушення, а перешкоджання здійсненню законної діяльності такими особами або змінення характеру такої діяльності (вчинення чи невчинення певних дій) – метою. Емоційний стан не впливає на кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, проте має значення під час призначення покарання.

В зарубіжному законодавстві кваліфікуючими ознаками є вчинення досліджуваних суспільно небезпечних діянь: в умовах надзвичайної ситуації чи

під час масових заворушень; групою осіб; з метою приховати інше кримінальне правопорушення; з особливою жорстокістю; із застосуванням зброї або загальнонебезпечним способом; із застосуванням насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; із застосуванням фізичного насильства; пов'язане з викраденням людини чи захопленням заручника; повторно; службовою (посадовою) особою з використанням свого службового (посадового) становища; у місці оголошення надзвичайного стану чи проведення антитерористичної операції; що спричинило тяжкі наслідки; стосовно двох і більше осіб; щодо окремої категорії осіб; щодо неповнолітнього.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК

2.1. Об'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення є тими його компонентами, які виражають зовнішню активність суб'єкта, визначають реальну й потенційну суспільну небезпечність посягання через фактичні істотні негативні зміни чи загрозу їх настання в соціальному середовищі та водночас є найдостовірнішим джерелом інформації з позицій пізнання сутності кримінально протиправної поведінки й пошуку найоптимальнішої законодавчої конструкції її кримінально-правової заборони. Одним з елементів складу кримінального правопорушення є об'єкт посягання.

Об'єктом будь-якого кримінально протиправного посягання, зазначає А. А. Піонтковський, є суспільні відносини, охоронювані апаратом кримінально-правового примусу [201, с. 129–130]. Цю позицію поділяє чимало вчених-криміналістів, і протягом тривалого часу її послідовно обстоювала більшість дослідників, які вивчали проблеми об'єкта кримінального правопорушення (злочину) [203, с. 278]. Своєю чергою Є. В. Фесенко, П. С. Матишевський, С. Б. Гавриш, А. В. Пашковська та деякі інші вчені зазначають, що об'єктом кримінального правопорушення слід вважати цінності, охоронювані кримінальним законом, проти яких спрямоване кримінально протиправне (злочинне) посягання і яким воно може заподіяти або спричинити шкоду. Суспільні блага, стверджує Є. В. Фесенко, є конкретизацією вияву суспільних відносин, на які безпосередньо спрямовано кримінально протиправне (злочинне) посягання [254, с. 47–51]. Ці вчені є прихильниками концепції охоронюваних законом соціально значущих

цінностей, інтересів чи благ (теорія об'єкта кримінального правопорушення – цінності та соціальні чи правові блага). Щодо зазначеної теорії М. І. Загородников уточнює, що об'єктом кримінального правопорушення є цінності, якими є суспільні відносини [203, с. 278].

Деякі дослідники вважають, що об'єктом будь-якого кримінального правопорушення є люди, які в одних випадках фігурують як окремі фізичні особи, у других – як множинність осіб, наділених чи не наділених статусом юридичної особи, у третіх – як соціум (суспільство). Вони є прихильниками теорії «об'єкт кримінального правопорушення – особа (людина), група осіб чи її (їх) суб'єктивне право». Альтернативною до цієї теорії є позиція В. М. Трубнікова, який зазначає, що об'єкт кримінального правопорушення – це соціальна оболонка людини (сукупність суспільних відносин, що формується як єдність і взаємозв'язок особи й середовища), якій завжди заподіюють шкоду, незалежно від того, чи підпадають суспільні відносини під сферу правового регулювання, чи ні [203, с. 278–279].

Аналіз спеціальної літератури з окресленої тематики надав можливість виокремити такі наукові позиції, згідно з якими об'єктом кримінального правопорушення є: 1) соціальні блага, інтереси (М. І. Загородников [86, с. 25]; Є. В. Фесенко [254, с. 47–51]; 2) суспільно значущі цінності (С. Б. Гавриш [57, с. 55–57], О. М. Кривуля [114], В. М. Куц [114], П. С. Матишевський [168, с. 128; 169, с. 100], Є. В. Фесенко [254, с. 47–51; 255, с. 75]); 3) людина (П. Д. Калмиков [91, с. 49], І. Я. Козаченко, Т. В. Кондрашова, В. Д. Спасович [230, с. 83–94]; 4) порядок відносин між людьми, охоронюваних законом про кримінальну відповідальність (В. І. Красинюк [93, с. 269]; В. М. Киричко, О. І. Перепелиця [90, с. 116]); 5) соціальна оболонка [В. М. Трубніков [244, с. 81–88)]; 6) сфера життєдіяльності (В. П. Ємельянов [81; 82; 83; 84]; 7) суспільні відносини (В. В. Бабаніна [13; 282], В. І. Борисов [38; 39; 40; 41], Я. М. Брайнін [42], С. Б. Гавриш [58], М. Й. Коржанський [109], В. В. Кузнецов [148], О. В. Микитчик [170], А. А. Музика [173],

О. О. Пащенко [40; 41], А. В. Савченко [223], Н. О. Симоненко [226], В. Я. Тацій [237; 238], О. В. Тихонова [240; 241], А. Н. Трайнін [242], О. О. Юріков [282] та ін.

Кожна з концепцій є обґрунтованою, що формує всебічне уявлення про структуру об'єкта й дає змогу ширше досліджувати як зміст кримінального правопорушення, так і сутність спрямованості кримінально протиправного посягання. Беручи за основу завдання КК України, якими є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, можемо стверджувати, що законодавець поставив під правове забезпечення охорони широкий спектр різнопланових утворень, об'єднати які можна тільки за допомогою категорії суспільних відносин [140]. Найбільш цілісним уявленням про об'єкт кримінального правопорушення, на наш погляд, є концепція розуміння об'єкта як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які посягає кримінальне правопорушення. Оскільки категорія суспільних відносин відображає комплексність (усі можливі прояви й варіанти кримінально протиправних посягань) об'єкта, а деякі концепції (розуміння об'єкта як цінностей та соціальних чи правових благ) є конкретизацією схвалюваної нами концепції кримінального правопорушення як суспільних відносин [203, с. 279].

З огляду на концепцію суспільних відносин, постає питання про визначення структури об'єкта кримінального правопорушення (його конкретизація), що надасть можливість визначити ступінь і характер заподіяної кримінальним правопорушенням суспільно небезпечної шкоди, підстави та критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони й засобів їх захисту, місця в структурі КК України, а також розробити правила кваліфікації кримінальних правопорушень. Підставами класифікації ознак об'єкта кримінального правопорушення є: 1) ступінь узагальненості охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, що є об'єктами різних

кримінальних правопорушень (класифікація «по вертикалі»); 2) важливість охоронюваних суспільних відносин, яким заподіює безпосередню шкоду конкретне кримінальне правопорушення (класифікація безпосередніх об'єктів «по горизонталі») [203, с. 279–280].

З-поміж варіантів класифікації структури об'єктів кримінального правопорушення найпоширенішими є триступенева та чотириступенева класифікації об'єктів кримінальних правопорушень «по вертикалі». Триступенева класифікація об'єктів «по вертикалі» охоплює: загальний, родовий і безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень. Її запропонував В. Д. Меньшагін 1938 р. [152, с. 289]. Позицію щодо триступеневої класифікації об'єктів «по вертикалі» М. Й. Коржанський не поділяв. На його переконання, усі об'єкти кримінальних правопорушень необхідно розділити на чотири групи «по вертикалі»: загальний, родовий, видовий та безпосередній; видовим об'єктом є суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення певного виду (крадіжка як вид кримінального правопорушення), а безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення – тільки категорії суспільних відносин, які зазнають посягання під час вчинення конкретного одиничного кримінального правопорушення (конкретна одинична крадіжка) [111, с. 27; 203, с. 280].

Ми поділяємо позицію М. Й. Коржанського, тому дослідження об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, буде ґрунтуватися на чотириступеневій класифікації, у межах якої виокремлюють загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень [203, с. 280]. Наше дослідження ґрунтуватиметься на об'єктивних і суб'єктивних ознаках складів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, в основу якого буде закладено концепцію розуміння об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин.

На основі зазначеної класифікації «по вертикалі» визначимо *загальний об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України.*

Загальний об'єкт кримінального правопорушення в контексті об'єкта кримінально-правової охорони – це суспільні відносини, що знаходяться під охороною кримінального закону та на які можуть здійснюватися кримінально протиправні посягання. Загальний об'єкт кримінального правопорушення передбачає і аспект об'єкта кримінально-правової охорони [111, с. 32; 154, с. 72]. У зв'язку з неприпустимістю ототожнення понять «об'єкт кримінального правопорушення» та «об'єкт кримінально-правової охорони», слід акцентувати на їх співвідношенні. Об'єкт кримінального правопорушення та об'єкт кримінально-правової охорони схожі, однак об'єкт кримінального правопорушення може існувати тільки тоді, коли було порушено чи поставлено під загрозу порушення (відбулося відповідне кримінально протиправне посягання, і певні суспільні відносини зазнали кримінально протиправного впливу) суспільні відносини. Не можна визнавати об'єктом кримінального правопорушення суспільні відносини, на які не здійснено протиправний вплив, тобто коли кримінально протиправного посягання немає, у такому разі вони підпадають під об'єкт кримінально-правової охорони. Схожі аргументи щодо розмежування об'єкта кримінального правопорушення та об'єкта кримінально-правової охорони наводять П. П. Андрушко, О. О. Кваша, С. Я. Лихова, М. Й. Коржанський, Є. Л. Стрельцов, О. В. Тихонова [95, с. 356–362; 155, с. 95–98; 203, с. 279; 240, с. 244–251].

Факт здійснення посягання одразу на все коло суспільних відносин, що знаходяться під охороною закону про кримінальну відповідальність є сумнівним. Слід зазначити, що суспільні відносини можуть не зазнавати кримінально протиправного впливу під час вчинення діянь за наявності обставин, що виключають його протиправність.

Отже, загальним об'єктом кримінального правопорушення у нашому дослідженні доцільно вважати суспільні відносини, що знаходяться під охороною КК України та які порушуються або можуть бути порушеними внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Визначивши загальний об'єкт, розглянемо *родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України*. Традиційно в науці кримінального права родовим об'єктом кримінального правопорушення вважають окрему групу однорідних або тотожних суспільних відносин, на які посягають чи можуть посягати кримінально протиправні діяння певного роду (передбачені певним розділом Особливої частини КК України), унаслідок чого вони повинні охоронятися єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [280, с. 174; 282, с. 87].

На підставі родового об'єкта законодавець розподіляє кримінально-правові норми в конкретні розділи Особливої частини КК України [174, с. 98]. Від їх розміщення залежить практичне застосування цих норм, теоретичне осмислення окремих складів кримінальних правопорушень, усвідомлення їх взаємозв'язку й особливостей [235, с. 287]. Водночас виникає питання щодо правильності розміщення досліджуваної норми в розділі XV Особливої частини КК України та родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, відповідно.

Віднесення законодавцем погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок до розділу XV Особливої частини КК України обумовлює логіку визначення родового об'єкта цього кримінального правопорушення. Це викликає питання щодо визначення родового об'єкту досліджуваного складу правопорушення у межах розділу XV Особливої частини КК України, який передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і кримінальні правопорушення проти журналістів.

Антонов С. В. зазначає, що родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень (злочинів) є не авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян, а саме порядок управління. Адже, насамперед, заподіюється шкода чи ставиться під загрозу

пошкодження діяльність службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, як прояви управлінської діяльності [6, с. 12].

Слово «авторитет» в українській мові тлумачать так: 1) загальновизнане значення, вплив, поважність (особи, організації, колективу, теорії тощо); 2) про особу, що користується впливом, повагою, заслуговує повної довіри [227, с. 14]. На цій підставі, а також з огляду на назву розділу XV Особливої частини КК України, родовим об'єктом таких кримінальних правопорушень слід вважати не порядок здійснення відповідної діяльності, а саме авторитет перелічених органів (загальновизнане значення, поважність такого управління або інформування, його вплив).

Не можна родовий об'єкт досліджуваного кримінального правопорушення звести до авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян, адже нормами цього розділу законодавець охороняє як сукупність усіх видів діяльності держави (державне управління в широкому його значенні), так і діяльність недержавних утворень й окремих громадян, яку здійснюють з метою реалізації публічних (загальних) інтересів (громадське управління). І. І. Давидович стверджує, що родовий об'єкт кримінальних правопорушень (злочинів), склади яких передбачено в розділі XV Особливої частини КК України є «публічне управління» і пропонує змінити назву розділу XV Особливої частини КК України, виклавши її в такій редакції: «Злочини проти порядку публічного управління» [66, с. 9]. Зазначена позиція, на думку автора, охоплює майже всі можливі варіанти існування родового об'єкта цих кримінальних правопорушень.

Безумовно, така позиція може видатися дискусійною враховуючи сутність деяких кримінальних правопорушень, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, відповідно до якого посягання зазнають не тільки суспільні відносини щодо авторитету (загальновизнане значення, вплив, поважність) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а й суспільні відносини щодо порядку здійснення функцій відповідними органами та об'єднаннями. Так, наприклад, вчинення погрози або

насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України) порушує не тільки суспільні відносини щодо впливу і поважності цього працівника та відповідного державного чи громадського органу загалом, а й суспільні відносини щодо порядку здійснення службових та громадських функцій.

Цікавою є позиція В. Р. Ладнюк, що виправданими є розширене трактування родового об'єкта кримінальних правопорушень (злочинів), передбачених розділом XV Особливої частини КК України, і неможливість ототожнення його тільки з відносинами щодо порядку здійснення адміністративно-розпорядчих функцій. Цілком закономірно, що такий об'єкт має охоплювати значно ширше коло суспільних відносин і визначати не тільки порядок реалізації (здійснення) адміністративно-розпорядчих функцій чи порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості (окремих фізичних або юридичних осіб чи їх об'єднань). Такий об'єкт повинен охоплювати суспільні відносини у сфері публічного управління та публічного інформування, що передбачає як діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, так і окрему (не завжди пов'язану з діяльністю органів влади чи місцевого самоврядування) діяльність фізичних чи юридичних осіб або їх об'єднань [154, с. 74].

Діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок не стосується реалізації функції публічного інформування, проте пов'язана з діяльністю органів влади чи місцевого самоврядування і завжди пов'язується з публічним управлінням.

Утім цей родовий об'єкт не зводиться і не може зводитися до власне порядку реалізації (здійснення) службової діяльності, оскільки остання група суспільних відносин є окремим родовим об'єктом (кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»). У цьому контексті постає питання щодо змісту й значення авторитету як складової родового об'єкта

кримінального правопорушення, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, а також повноти назви останнього [154, с. 74–75].

Визначення родового об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення крізь призму суспільних відносин, що забезпечують загальноновизнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування, потребує обґрунтування доцільності встановлення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення в розділі XV Особливої частини КК України. Зокрема, які посягають на порядок здійснення неслужбової діяльності працівниками підприємств, установ чи організацій, а також права власності (ст. 354, 355 та 360 КК України). Однак, це виходить за межі предмету нашого дослідження.

Фактично у розділі XV КК України містяться кримінальні правопорушення, які посягають і як на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, журналістську діяльність, так і на порядок управління. Чинна назва розділі XV КК України відображає лише групу кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, журналістську діяльність. Інша група кримінальних правопорушень посягає на суспільні відносини у сфері публічного управління та публічного інформування. Тому є доцільним розширення назви розділу XV Особливої частини КК України та викладення її у такій редакції: «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, порядку публічного управління та журналістської діяльності».

Отже, родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є група суспільних відносин, що забезпечує загальноновизнану поважність до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, публічного управління, інформування та журналістської діяльності, їх значення, вплив, довіру до них (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого

самоврядування, об'єднань громадян і журналістів) (зокрема, таку позицію підтримують 78,4 % респондентів).

Визначивши родовий об'єкт, необхідно дослідити *видовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України*.

Слушною є позиція В. Я. Тація, що видовий об'єкт є частиною родового, а суспільні відносини, що становлять його зміст, об'єднуються за найбільшим ступенем взаємозв'язку та мають практичне значення (може бути використане під час побудови системи тої чи іншої групи кримінальних правопорушень (злочинів) [237, с. 88].

Видовий об'єкт погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок є частиною родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, та відрізняється від інших видових об'єктів, виокремлених у межах окресленого родового об'єкта. Встановлення змісту видового об'єкта кримінальних правопорушень дає можливість більш точно визначити спрямованість кримінально протиправного посягання на відповідні суспільні відносини та його сутність.

При класифікації кримінальних правопорушень розділу XV Особливої частини КК України більшість авторів виділяють такі видові об'єкти суспільних відносин, що забезпечують: авторитет державної влади і суспільного устрою; нормальну діяльність органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості; справжність і збереження документів, штампів, печаток; суспільні відносини, що забезпечують дотримання міжнародних конвенцій, учасниками яких є Україна.

За видовим (груповим) об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого розділом XV Особливої частини КК України, О. О. Кашкаров поділив на сім груп: 1) що посягають на порядок використання державних символів; 2) що посягають на законний порядок діяльності державних, громадських організацій, конституційні та інші права фізичних і юридичних

осіб; 3) що посягають на авторитет правоохоронних органів, членів громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону та військовослужбовців; 4) проти авторитету та нормальної діяльності державних і громадських діячів, а також народних депутатів України та депутатів місцевих рад, комітетів ВР України та тимчасових слідчих комісій ВР України; 5) проти авторитету службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 6) проти авторитету державних органів у сфері контролю та регулювання офіційного документообігу; 7) проти авторитету органів державної влади у сфері інформаційної безпеки [37, с. 105; 92].

Видовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення, на думку С. В. Владимиренка, є порядок здійснення службової діяльності представниками органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, який передбачає врегульовані нормами права суспільні відносини, що забезпечують авторитет цих органів, їх нормальну діяльність і безпеку представників [53, с. 99].

А. В. Бойко видовим об'єктом кримінальних правопорушень цього розділу вважає службову діяльність працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, особисту та майнову безпеку цих осіб та їх близьких родичів, авторитет зазначених органів і працівників [36, с. 9].

Натомість О. А. Чуваков класифікував видові об'єкти кримінальних правопорушень цього розділу на такі види, що посягають на: 1) авторитет державної влади і громадського ладу (ст. 338, 341, 354 КК України); 2) нормальну діяльність органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості (ст. 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353 КК України); 3) порядок зберігання й охорони документів, штампів, печаток (ст. 357, 358 КК України); 4) порядок забезпечення дотримання певних правил (ст. 355, 356, 359, 360 КК України); 5) порядок дотримання міжнародних конвенцій, учасником яких є Україна (ст. 339 КК України) [37, с. 105; 53, с. 98; 118, с. 321].

Видовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, слід визнавати суспільні відносини, які стосуються забезпечення нормальної діяльності органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості. Вона ґрунтується на спрямованості діянь, передбачених ст. 350 КК України. Норма передбачає відповідальність за погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загалом небезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує. Зазначене не спричиняє порушення суспільних відносин, які стосуються забезпечення загалом визнаного впливу, довіри й поваги до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх представників. Цей видовий об'єкт, на нашу думку, охоплює суспільні відносини щодо забезпечення нормальної діяльності органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості. Зокрема, такий видовий об'єкт буде притаманний і кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 353 КК України КК України.

Видовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, з одного боку, є частиною родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених статтями розділу XV Особливої частини КК України, а з іншого – відрізняється від інших видових об'єктів. Цей видовий об'єкт охоплює певну частину суспільних відносин, які стосуються тільки забезпечення авторитету громадських формувань, державної влади загалом. Водночас видовий об'єкт не охоплює суспільні відносини щодо забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх представників і публічного інформування. Власне це й відрізняє досліджуваний видовий об'єкт від родового об'єкта цих кримінальних правопорушень та інших видових об'єктів.

Визначивши видовий об'єкт, необхідно дослідити *безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України*. У доктрині кримінального права його тлумачать як: 1) суспільні відносини, що знаходяться під охороною КК України і на які посягає певне кримінальне правопорушення (злочин); 2) пов'язують із вказівкою на конкретне кримінально протиправне посягання [17, с. 115; 111, с. 58; 115, с. 94; 288, с. 308–309; 289, с. 95–96]. Під час характеристики складу кримінального правопорушення як абстрактної юридичної конструкції, а не конкретного одиничного явища, то безпосередній об'єкт кримінального правопорушення слід визначати не як конкретні (одиничні) суспільні відносини, а як суспільні відносини в певній сфері, охоронювані законом про кримінальну відповідальність і які можуть зазнавати порушення в разі вчинення кримінального правопорушення.

Слід зауважити і про виокремлення на рівні безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення його деяких видів. Класифікація об'єктів кримінального правопорушення «по горизонталі» визначає основний і додатковий безпосередній об'єкти. Своєю чергою останні поділяють на додатковий обов'язковий (зазнає посягання в будь-якому випадку вчинення цього кримінального правопорушення) і додатковий факультативний (може зазнавати або не зазнавати посягання у випадку вчинення цього кримінального правопорушення) [111, с. 58; 115, с. 95; 117, с. 112–113].

Основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення завжди визначають з огляду на родовий та видовий об'єкти, оскільки він є їхньою частиною. Абсолютно іншої групи суспільних відносин може стосуватися додатковий безпосередній об'єкт, які одночасно з основним об'єктом зазнають або можуть зазнавати посягання.

Унаслідок вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 350, 352 КК України, слушно зазначає С. В. Антонов, основним безпосереднім об'єктом є конкретна законна діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Це, зокрема, обґрунтовується тлумаченням змісту юридичних конструкцій, ужитих у ст. 350,

352 КК України, а саме: «з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує» (ч. 1 ст. 350 КК України), «у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю» (ч. 2, 3 ст. 350, ст. 352 КК України). Якщо посягання пов'язано з діяльністю зазначених осіб, то саме на таку діяльність, насамперед, воно і спрямовано. Саме з виконанням службовою особою службових обов'язків чи громадянином громадських обов'язків пов'язується виникнення охоронюваних у КК України суспільних відносин, які і виступають їх предметом [6, с. 12].

На переконання вчених С. В. Лосича, Є. С. Назимка та В. В. Притули основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, є нормальна робота та авторитет представника влади [159, с. 108]. У свою чергу, М. В. Довгаль основним безпосереднім об'єктом визначає встановлений правовими нормами порядок суспільних відносин, який спрямований на забезпечення законної службової діяльності осіб, які є носіями цього авторитету [78, с. 3, 51–97].

Ураховуючи взаємовідношення родового, видового й безпосереднього об'єктів, суспільні відносини, що є основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, слід також визначати крізь призму забезпечення нормальної діяльності органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості. Фактично він охоплює вужчий спектр (певну частину) суспільних відносин, які стосуються тільки забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Стосовно *додаткового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення* слід зауважити, що, на нашу думку, погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, тягне за собою порушення порядку здійснення (реалізації) цими особами своїх функцій, а отже, і порушення суспільних відносин щодо порядку здійснення

функцій відповідними органами влади. Порушення або загроза порушення таких суспільних відносин є обов'язковими для погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Учені С. В. Лосич, Є. С. Назимко та В. В. Притула вважають, що додатковим безпосереднім об'єктом виступають право на життя особи потерпілого та його близьких родичів, а також здоров'я зазначених осіб [159, с. 108]. У свою чергу, М. В. Довгаль додатковим безпосереднім об'єктом визначає встановлений правовими нормами порядок забезпечення таких особистих благ осіб, які є носіями авторитету органів державної влади, як життя, здоров'я, особиста свобода [78, с. 3, 51–97].

Тобто додатковим безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують недоторканість службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, волю, безпеку тощо.

Отже, основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, є суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Водночас додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини щодо забезпечення: а) порядку виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками (службовою особою, а також громадянином який виконує громадський обов'язок); б) недоторканості службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, волі, безпеки, права на життя тощо.

Також для цілісності дослідження об'єкта погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок слід окреслити структуру – складові суспільних відносин основного та додаткового безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України.

Ми поділяємо позицію сучасних вітчизняних вчених, які в структурі суспільних відносин виокремлюють: 1) учасників; 2) предмет; 3) соціальний зв'язок (зміст) [111, с. 37; 237, с. 56].

Визначати специфіку суспільних відносин можуть їх характер і статус учасника (учасників), однак загалом можуть не впливати на правове забезпечення охорони цих відносин та не позначатися на сутності. Учасниками суспільних відносин є фізичні або юридичні особи, їх об'єднання, органи державної влади й органи місцевого самоврядування, держава, територіальна громада, будь-які інші соціальні утворення, які вступають у відносини (взаємодію) між собою або з іншими соціальними утвореннями. Особливості соціального зв'язку суспільних відносин між цими учасниками визначає саме характер і роль учасників суспільних відносин.

Так, суспільні відносини однаково можуть формуються між різними учасниками суспільних відносин, зокрема між людиною та юридичною особою, людиною та державою, людиною і територіальною громадою, людиною групою людей та органів державної влади тощо. Така взаємодія можлива щонайменше між двома учасниками, однак це не виключає можливої участі у взаємодії (в суспільних відносинах) трьох, чотирьох чи значно більшої кількості учасників.

На думку вченого С. В. Антонова, коли йдеться про основний безпосередній об'єкт погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, то суб'єктами (учасниками) цих відносин є, з одного боку, службові особи та громадяни, які виконують громадський обов'язок, з іншого – будь-які особи, з якими перші вступають у відносини у зв'язку з виконанням службових чи громадських обов'язків [6, с. 12].

На нашу думку, учасниками (суб'єктами) цих суспільних відносин (основного безпосереднього об'єкта погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок) мають бути: 1) органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства,

установи чи організації тощо; 2) службові особи чи громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) інші учасники суспільних відносин (фізичні та юридичні особи, їхні об'єднання, територіальна громада, суспільство тощо).

Коли йдеться про основний безпосередній об'єкт погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок визначення такого кола учасників суспільних відносин ґрунтується, по-перше, на положеннях диспозицій ч. 1 ст. 351 КК України, по-друге, на уявленні про загальний авторитет органу влади чи органу місцевого самоврядування та співвідношення його з авторитетом службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. До кола учасників розглядуваних суспільних відносин належать: службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок. Коло цих учасників суспільних відносин визначено безпосередньо в тексті кримінально-правової норми.

Порушення авторитету службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, на наш погляд, тягне за собою порушення авторитету органу державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організації тощо, тому і є доцільним віднесення їх до кола учасників цих суспільних відносин. Отже, погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок може ставити під загрозу не тільки їх особистий авторитет, а й авторитет органу державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організації тощо.

На нашу думку, коли йдеться про додатковий безпосередній об'єкт погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, то суб'єктами (учасниками) цих відносин є, з одного боку, службові особи та громадяни, які виконують громадський обов'язок, з іншого – будь-які особи, з якими перші вступають у відносини у зв'язку з виконанням службових чи громадських обов'язків.

Наступним елементом суспільних відносин є їхній предмет – блага, цінності, з приводу яких і виникають суспільні відносини. З приводу забезпечення авторитету органів державної влади, органи місцевого

самоврядування, підприємства, установи чи організації тощо, і виникають суспільні відносини (взаємодія) між учасниками. Тому у межах аналізованої групи суспільних відносин таким предметом є авторитет, тобто загальноновизнане значення, вплив влади й окремих, створених ним органів, органів місцевого самоврядування, представників цих органів.

Третім елементом суспільних відносин є соціальний зв'язок, який полягає у своєрідному двосторонньому процесі взаємодії носія авторитету з іншими учасниками суспільних відносин. При характеристиці соціального зв'язку суб'єктів основного безпосереднього об'єкта погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, з одного боку ними є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації тощо, службові особи чи громадянин, який виконує громадський обов'язок, які користуються певним авторитетом, що полягає в загальному визнанні впливу, значенні, довірі до цих органів і посадових осіб. З другого боку, інші учасники суспільних відносин (фізичні та юридичні особи, їхні об'єднання, територіальна громада, суспільство тощо), які зобов'язані не порушувати цей авторитет, не підривати його, тобто не підривати загальне визнання впливу та значення, довіру до цих органів і посадових осіб. Отже, соціальний зв'язок суб'єктів цих суспільних відносин полягає в дотриманні зазначеними вище суб'єктами (фізичними та юридичними особами, їхніми об'єднаннями, територіальною громадою, суспільством тощо) вимог закону.

При характеристиці соціального зв'язку суб'єктів додаткового безпосереднього об'єкта аналізованого складу кримінального правопорушення, з одного боку ними є, службові особи та громадяни, які виконують громадський обов'язок, з іншого – будь-які особи, з якими перші вступають у відносини у зв'язку з виконанням службових чи громадських обов'язків. Отже, соціальний зв'язок суб'єктів цих суспільних відносин полягає в порядку виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками (службовою особою, а також громадянином який виконує громадський

обов'язок), а також в недоторканості службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, волі, безпеки, права на життя тощо.

Отже, з огляду на структуру суспільних відносин, які є основним безпосереднім і додатковим обов'язковим об'єктом передбаченого ст. 350 КК України, а також на сутність самого кримінально протиправного посягання, можна дійти висновку, що порушення зазнає предмет суспільних відносин (авторитет і порядок діяльності). Водночас *механізм посягання на об'єкт такого кримінального правопорушення* полягає в зміні соціального зв'язку, тобто зміні взаємодії учасників, а конкретно – у порушенні іншими учасниками суспільних відносин своїх обов'язків щодо підтримання авторитету й порядку діяльності органами державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації тощо.

Ще однією обов'язковою ознакою в змісті об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, є *потерпілий*. Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [145]. Така дефініція більше відповідає визначенню потерпілого саме в кримінальному провадженні (кримінальному процесі), однак зовсім не відповідає визначенню потерпілого в кримінальному праві, адже тут потерпілим від кримінального правопорушення є суб'єкт, якому було завдано шкоду внаслідок кримінально протиправного посягання, на відміну від кримінального процесу, де потерпілим є особа, яку потерпілою в конкретному кримінальному провадженні визнав дізнавач, слідчий, прокурор чи суд [269, с. 677–678; 271, с. 210; 277, с. 194; 279, с. 351–352].

У КК України не надано тлумачення поняття потерпілого, проте науковці пропонували авторські дефініції. Зокрема, В. В. Бабаніна вважає, що потерпілий у кримінальному правопорушенні – це фізична особа (незалежно

від віку, осудності та громадянства), якій кримінальним правопорушенням завдано фізичної, чи/або моральної, чи/або майнової шкоди, або створено загрозу спричинення такої шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, або створено загрозу спричинення такої шкоди, або держава (в особі державних органів), якій (яким) завдано майнової, політичної шкоди, знижено рівень обороноздатності або спричинено чи створено загрозу спричинення іншої істотної шкоди [17, с. 330]. Учений М. В. Сенаторов пропонує потерпілим вважати соціальний суб'єкт (фізичну чи юридичну особу, державу, інше соціальне утворення або ж суспільство загалом), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, суспільно небезпечним діянням завдано шкоду або виникає загроза такої шкоди [224, с. 41].

Ми поділяємо позиції зазначених вчених, однак, відповідно до змісту ст. 350 КК України, вважаємо, що потерпілим від погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, можуть бути: 1) службова особа; 2) громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) їхні близькі. Тобто в такому разі не може йтися про державу, суспільство чи юридичну особу як потерпілого від кримінального правопорушення.

Передусім слід розтлумачити поняття «службова особа» й визначити, які службові особи є потерпілими в кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 350 КК України. Поняття службової особи в КК України визначено в ч. 3, 4 ст. 18, п. 1, 2 примітки до ст. 364. Відповідно до ст. 18 КК України, *службовими особами* є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особу наділяє повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним

органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Службовими особами також визнають посадових осіб іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та суддів і посадові особи міжнародних судів [140].

Деякі вчені вважають, що службова особа – це особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади, а також обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків [159, с. 108].

Слід зауважити, що оскільки ч. 3 ст. 18 КК України не визначає форми власності підприємств, установ чи організацій, у яких особа може обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, можна дійти висновку, що форма власності цих підприємств, установ та організацій може бути будь-яка. Крім того, згадка про службову особу юридичної особи приватного права (ст. 364-1 та ст. 368-3 КК України) без окремого визначення цього терміна засвідчує висновок про будь-яку форму власності підприємств, установ або організацій, на яких відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України службова особа може обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій. Відмінність у визначеннях понять «службова особа юридичної особи приватного права» та «службова особа»

стосується лише підприємств, установ чи організацій, де особа може виконувати зазначені вище функції. У першому випадку мають на увазі будь-які підприємства, установи чи організації, у другому випадку – це лише державні чи комунальні. За таких умов державні та комунальні підприємства, установи чи організації є лише видом (у формі власності) будь-яких підприємств, установ чи організацій. Тому логічно, що їх співвідношення можна відобразити як відношення частини й цілого, де частиною є державні та комунальні підприємства, установи або організації, а загалом – будь-які підприємства, установи чи організації, оскільки останні також охоплюють приватні підприємства, установи чи організації [210, с. 314; 291, с. 93–94].

З огляду на зміст ст. 342, 350 та інші положення КК України, слід розрізняти поняття «представник влади» і «представник місцевого самоврядування», оскільки їхня сутність різниться, хоча деякі вчені ототожнюють їх, визнаючи представниками влади осіб, які працюють в органах місцевого самоврядування. Зокрема, О. О. Дудоров і Г. М. Зеленов не розмежовують ці два поняття, вважаючи представниками влади та місцевого самоврядування осіб, які, діючи від імені всіх гілок державної влади або органів місцевого самоврядування, реалізують надані їм владні повноваження, що тягне правові наслідки для невизначеного кола не підлеглих їм по службі осіб [122, с. 569; 210, с. 314; 291, с. 95].

Поділяючи позицію вчених щодо розмежування представників влади та представників місцевого самоврядування як можливих категорій службових осіб, акцентуємо увагу на певній обмеженості кола представників влади. Представником влади є особа, яка перебуває на службі в органах місцевого самоврядування, діє від їх імені (за їх дорученням) і в межах своєї компетенції здійснює (реалізує) функції цих органів. Такими представниками, зокрема, є: депутати місцевих рад, міські, сільські, селищні голови, працівники апаратів органів місцевого самоврядування тощо [180, с. 67]. На переконання Р. Л. Максимовича, коло представників влади не можна пов'язувати з поділом державної влади на три гілки (законодавчу, виконавчу й судову), оскільки є

державно-владні інституції, які не належать до жодної з них (Президент України, прокуратура тощо), утім їх представники наділені владними повноваженнями й можуть віддавати обов'язкові вказівки для не підпорядкованих по службі осіб. Тому, за його визначенням, «представники влади – це особи, які здійснюють функції публічної влади (державної влади та влади місцевого самоврядування), тобто Президент, члени Уряду, депутати, керівники органів місцевого самоврядування, судді, народні засідателі, присяжні, прокурори, слідчі, особи, які здійснюють дізнання, голови місцевих державних адміністрацій та їхні заступники, працівники державних інспекцій, члени громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону, а також інші працівники, які наділені правом у межах своєї компетенції пред'являти вимоги, приймати рішення чи застосовувати примусові заходи стосовно фізичних і юридичних осіб незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості» [162, с. 125, 271; 210, с. 314–315; 291, с. 94–95].

Слушною є думка О. М. Грудзура, що представник влади та місцевого самоврядування має бути наділений двома ознаками: 1) приналежністю до органів державної влади, їх структурних підрозділів або до органів місцевого самоврядування; 2) наявністю владно-управлінських повноважень [62, с. 117; 210, с. 315; 291, с. 95].

Тому представником влади є особа, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером своїх функцій має право віддавати вказівки та розпорядження, які є обов'язковими для не підпорядкованих по службі осіб. Коло цих осіб не слід пов'язувати тільки з поділом державної влади [210, с. 315; 291, с. 95].

Натомість представником місцевого самоврядування є особа, яка безпосередньо виконує завдання місцевого самоврядування (органу місцевого самоврядування) і за характером своїх функцій володіє повноваженнями ставити вимоги та приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними чи фізичними особами на відповідній території, незалежно від їх відомчої

належності чи підпорядкування [89, с. 142]. Тобто представником місцевого самоврядування є особа, яка входить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання не підпорядкованими по службі особами [291, с. 95–96; 210, с. 315].

Крім позицій вчених, свідченням того, що представник влади та представник місцевого самоврядування є не тотожними поняттями може слугувати те, що в ст. 140 Конституції України визначено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. У ст. 5 і 6 Основного Закону регламентовано, що джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади й органи місцевого самоврядування [107; 291, с. 96; 210, с. 316].

Відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України, такі функції може виконувати особа постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням. Тому коло осіб, які виконують функції представника влади чи місцевого самоврядування, є ширшим, ніж коло представників влади або місцевого самоврядування. Тож доцільним вбачається врахування тільки характеру функцій представника влади чи місцевого самоврядування, а належність особи до відповідного органу державної влади або місцевого самоврядування не є визначальною в цьому разі. Поняття функцій є ширшим за поняття «обов'язки» й охоплює коло діяльності та повноважень службової особи [291, с. 96; 210, с. 316].

Тобто визначальним для встановлення ознак службової особи є наявність повноважень представляти орган державної влади (державну владу) чи орган місцевого самоврядування, діяти від їх імені та віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі. Представник влади – це службова особа, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою та за характером своїх

повноважень має право віддавати вказівки й ставити вимоги, що є обов'язковими для не підпорядкованих по службі осіб. Представник місцевого самоврядування – це особа, яка входить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання не підпорядкованим по службі особам [291, с. 96; 210, с. 316].

Поняття службової особи також визначено в примітці до ст. 364 КК України, у якій передбачено, що службовими особами у ст. 364, 368, 368-5, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [140]. У межах ст. 364, 368, 368-5, 369 цього Кодексу до державних і комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 % або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства [140]. Службовими особами також є посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи

міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [140].

З огляду на зазначене, під час тлумачення поняття службової особи в змісті ст. 350 КК України не можна враховувати визначення, передбачене приміткою до ст. 364 КК України, оскільки воно стосується лише ст. 364, 368, 368-5, 369 КК України. Тож слід керуватися лише ч. 2 і 3 ст. 18 КК України. Однак не всі вчені поділяють таку позицію і водночас пропонують урахувати також зміст примітки до ст. 364 КК України під час вирішення питання про службову особу як потерпілого від кримінального правопорушення [182, с. 1067]. Деякі вчені під час вирішення окресленого питання пропонують керуватися лише п. 1 примітки до ст. 364 КК України [180, с. 814].

Потерпілими від досліджуваного кримінального правопорушення можуть бути не будь-які службові особи. Деякі службові особи можуть бути потерпілими в інших кримінальних правопорушень, зокрема, тих, які передбачені ст. 343 (втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця), ст. 345 (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу), ст. 346 (погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча), ст. 377 (погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного), ст. 398 (погроза або насильство щодо захисника чи представника особи), ст. 405 (погроза або насильство щодо начальника) КК України. Тобто потерпілим від погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, може бути службова особа, крім тих, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 343, 345, 346, 377, 398, 405 КК України.

Отже, у ст. 350 КК України не може бути потерпілим працівник правоохоронного органу, судовий експерт, працівник органу державної виконавчої служби, приватний виконавець, Президент України, Голова

ВР України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи член Вищої ради правосуддя, Голова чи член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або ВС чи вищих спеціалізованих судів України, Генеральний прокурор, Директор Національного антикорупційного бюро України, Уповноважений ВР України з прав людини, Голова або інший член Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії України, суддя, народний засідатель чи присяжний, захисник чи представник особи, начальник-військовослужбовець, а також їхні близькі родичі [140].

Слід зауважити, що такі особи є потерпілими від досліджуваного кримінального правопорушення лише у випадку виконання ними службових обов'язків, якими слід вважати вчинення особою правомірних дій, що належать до кола її повноважень, регламентованих законодавчими чи іншими нормативними актами або впливають з трудового договору (контракту) з будь-якими підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності, а також приватними підприємцями, зареєстрованими в установленому законом порядку, діяльність яких не суперечить чинному законодавству України [105, с. 12, 179–180].

Натомість Р. В. Максимович пропонує вважати нотаріуса (як державного, так і приватного) службовою особою за ознакою обіймання посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських обов'язків під час здійснення функцій податкового агента, а державного нотаріуса – також якщо він виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України від 2 вересня 1993 року № 3425-ХІІ «Про нотаріат», є завідувачем і очолює нотаріальну контору, керуючи підпорядкованими йому працівниками [161, с. 10; 214]. Оскільки під час визначення певної особи службовою слід керуватися виконанням нею певних обов'язків, позиція вченого видається цілком слушною.

Наступним у ролі потерпілого слід проаналізувати поняття *громадянина, який виконує громадський обов'язок*. Передусім слід зазначити, що така особа є громадянином України, а не громадянином іншої держави чи особа без громадянства. З цього приводу слушною є думка І. І. Давидович, яка стверджує, що в ст. 350 КК України недоцільно використовувати термін «громадянин». Громадянин – це характеристика, яка показує приналежність особи до певної держави. Очевидно, ніхто не буде заперечувати, що потерпілим від зазначених вище кримінально протиправних посягань може бути визнано як громадянина України, так і громадянина іншої держави або особу без громадянства. Очевидно, використання терміна «громадянин» є «даниною» попередньому Цивільному кодексу, натомість нове цивільне законодавство оперує поняттям «фізична особа» [67, с. 56]. З огляду на це, дослідниця пропонує замінити формулювання «громадянин, який виконує громадський обов'язок» формулюванням «особа, яка здійснює суспільно корисну діяльність» [67, с. 56], якою слід вважати будь-яку діяльність, пов'язану із задоволенням особистих і суспільних потреб, водночас вона не повинна суперечити Конституції та законам України. Учені С. В. Лосич, Є. С. Назимко і В. В. Притула переконані, що громадянин, який виконує громадський обов'язок, – це особа, яка бере участь у діяльності громадських організацій та громадській діяльності підприємств, установ, організацій, у запобіганні та припиненні суспільно небезпечних діянь, порушень громадського порядку, наглядають за поведінкою осіб, узятих на поруки, тощо [159, с. 109].

Деякі вчені зазначають, що громадянин, який виконує громадський обов'язок – це особа, яка здійснює будь-яку суспільно корисну діяльність, зокрема, бере участь у попередженні й припиненні кримінальних правопорушень та інших порушень громадського порядку, забезпечує громадський порядок під час проведення масових заходів, виконує необхідні дії з ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха. Це особа, яка займає активну громадянську позицію (участь у проведенні слідчих дій, дача показань, нагляд за поведінкою осіб, узятих на поруки, здійснення громадського контролю,

членство в будь-яких громадських формуваннях) [141, с. 736; 179, с. 696; 182, с. 1067]. Інші вчені аргументують, що такими особами є ті, які виконують доручення та суспільно необхідні дії з охорони громадського порядку, під час проведення демонстрацій, мітингів, походів, інших масових заходів, ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха, дій щодо припинення порушень громадського порядку тощо [177, с. 261]. Таке положення ґрунтується на положеннях постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи», що виконання громадського обов'язку – це здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень або вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (наприклад, припинення правопорушення, повідомлення органів влади про кримінальне правопорушення або про готування до нього) [218]. Схожу позицію поділяє М. М. Комарницький [105, с. 12, 179–180]. Однак, на нашу думку, це безпідставно звужує коло потерпілих у статусі громадянина, який виконує громадський обов'язок.

З цього приводу І. І. Давидович зазначає, що причиною для таких розбіжностей стало некоректне використання законодавцем щодо звичайних осіб – не членів будь-яких громадських об'єднань, формулювання «громадський обов'язок», яке не має і не може мати вичерпної змістовної характеристики, оскільки «обов'язок» не закріплений у жодному нормативному акті. Громадянин може здійснювати діяльність щодо припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха, надання допомоги в таких діях органам влади тощо (такий варіант поведінки корисний для суспільства), а може й не робити цього (його поведінка залишиться правомірною) [67, с. 55–56].

З огляду на позиції вчених, вважаємо за доцільне у ст. 350 та 352 КК України замінити слово «громадянин» словом «особа» у формулюванні «громадянин, який виконує громадський обов'язок» (особа, яка виконує

громадський обов'язок), що значно розширить коло можливих потерпілих і не буде необхідності в наявності громадянства України у потерпілого.

Потерпілими також можуть бути *близькі службової особи та громадянина, який виконує громадський обов'язок*. Потерпілими від кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, можуть бути близькі лише службової особи, водночас потерпілими від суспільно небезпечних діянь, передбачених ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, може бути визнано як близьких службової особи, так і близьких громадянина, який виконує громадський обов'язок. Цілком поділяємо позицію І. І. Давидович, яка вважає, що розбіжність у підході законодавця до захисту близьких службової особи й близьких громадянина, який виконує громадський обов'язок, є наслідком технічної помилки, тож її має бути виправлено шляхом внесення відповідної зміни в диспозицію ч. 1 ст. 350 КК України [67, с. 57–58].

Близькими є чоловік, дружина, батько, мати, мачуха, син, дочка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, онук, онучка, а також інші особи, життя, здоров'я та добробут яких з різних підстав є важливими для службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, і кримінально протиправний вплив на яких може змусити службову особу або громадянина до поведінки, бажаної для винного (подружжя, наречена, особи, які спільно мешкають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки, хоч і не перебувають у зареєстрованому шлюбі, особи, які перебувають під опікою та піклуванням, тощо) [182, с. 355, 1067]. На думку Л. В. Дорош, близькими слід вважати близьких родичів та будь-яких інших осіб, у долі яких зацікавлений потерпілий (член сім'ї, наречена, коханка, колега та ін.) [141, с. 736].

Отже, поняття «близькі» є ширшим, ніж поняття «близькі родичі», адже охоплює не тільки осіб, які мають родинні стосунки зі службовою особою чи громадянином, що виконує громадський обов'язок, а й будь-яких інших осіб, яких вони сприймають як рідних [67, с. 57]. На нашу думку, використання поняття «близькі» сприятиме реальному захисту осіб, які виконують службовий або громадський обов'язок, ніж використання поняття «близькі родичі».

Під час розслідування кримінальних проваджень передусім встановлюють **об'єктивну сторону кримінального правопорушення**. Визначення її ознак важливе для правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння, відмежування його від суміжних адміністративних і кримінальних правопорушень, що дає змогу виявити суб'єктивну сторону та встановити суб'єкт кримінально протиправного діяння [149, с. 91–92].

Об'єктивну сторону кримінального правопорушення досліджували такі вчені: А. В. Андрушко [4], С. В. Антонов [6], В. В. Бабаніна [17; 16; 149], В. І. Борисов [39], О. О. Дудоров [80], О. О. Кваша [97; 100], М. Й. Коржанський [110; 112], В. В. Кузнецов [147; 149], В. К. Матвійчук [167], М. І. Мельник [182], Р. О. Мовчан [171], М. І. Панов [192], А. В. Савченко [223; 180; 181], В. Я. Тацій [2], М. І. Хавронюк [182; 258] та ін.

Об'єктивною стороною, вчені тлумачать як характеристику зовнішніх ознак кримінально протиправного діяння, передбачених у законі про кримінальну відповідальність. Або як зовнішній акт суспільно небезпечного посягання на охоронюваний кримінальним правом об'єкт, тобто акт вольової поведінки, який відбувається в об'єктивному світі та втілюється у вчиненні шкоди зазначеному об'єкту або створенні загрози завдання йому шкоди [167, с. 163]. Об'єктивною стороною кримінального правопорушення слід вважати зовнішній вияв суспільно небезпечного посягання на певний об'єкт, що знаходиться під охороною кримінального закону [39, с. 48–49; 45, с. 106; 167, с. 163]. Об'єктивна сторона – це зовнішній (експліцитний) вияв суспільно небезпечного посягання [150, с. 52; 181, с. 15; 180, с. 16]. Об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення є зовнішній акт суспільно небезпечного посягання на охоронюваний законом об'єкт, яким цьому об'єкту заподіюють шкоду або створюють загрозу її заподіяння [182, с. 12]. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це зовнішній акт кримінально протиправного діяння (дія або бездіяльність), вчинене певним способом у конкретних умовах місця, часу й обстановки, іноді із застосуванням знарядь або інших засобів, які спричинили в матеріальних складах шкідливі наслідки.

Цікавою видається позиція деяких учених, які об'єктивною стороною вважають не зовнішній вияв посягання, а сукупність певних ознак: 1) сукупність таких ознак як суспільно небезпечне діяння, що завдало або здатне завдати істотної шкоди суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, а також умови й обставини завдання цієї шкоди [167, с. 163]; 2) сукупність передбачених законом ознак, що характеризують зовнішній вияв суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови, пов'язані із цим посяганням [29, с. 81; 167, с. 163]; 3) сукупність передбачених кримінальним законом ознак, які характеризують зовнішній вияв суспільно небезпечної дії, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови цього посягання [263, с. 50; 167, с. 163]. Ці науковці доводять, що до об'єктивної сторони належить лише дія, а не діяння (дія чи бездіяльність), тобто суспільно небезпечною, на їхню думку, є лише активна поведінка особи. Натомість пасивна поведінка знаходиться за межами об'єктивної сторони й не є суспільно небезпечною та кримінально протиправною.

Ми поділяємо позицію, згідно з якою об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це зовнішній вияв суспільно небезпечного посягання на об'єкт, що знаходиться під кримінально-правовою охороною, яким заподіюють шкоду або створюють загрозу її заподіяння [149, с. 91]. У доктрині кримінального права загальноприйнятою є наукова позиція, за якою обов'язковими ознаками об'єктивної сторони кримінального правопорушення є суспільно небезпечне діяння. Суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок є обов'язковими лише в кримінальному правопорушенні з матеріальним складом [150, с. 52–53; 181, с. 15–16; 180, с. 16; 182, с. 12; 17, с. 260–261]. Інші ознаки об'єктивної сторони є факультативними.

Частина 1 ст. 350 КК України передбачає відповідальність за погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок,

застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує. Частина 2 цієї статті – за умисне завдання побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких. Частина 3 – за умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких [140].

Об'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення проявляється у: 1) суспільно небезпечному діянні (побої або інший фізичний, біологічний, хімічний чи психічний вплив на потерпілого); 2) наслідки (легке, середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження); 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Суспільно небезпечне діяння – це передбачені кримінальним законом дія чи бездіяльність, якими заподіюють шкоду об'єкту кримінального правопорушення [182, с. 13]. З огляду на структурно-змістові особливості ст. 350 КК України, можна стверджувати, що в ч. 1, 2 і 3 закріплено окремі самостійні, а тому основні склади кримінального правопорушення за критерієм характеру суспільної небезпечності діяння. У першому випадку кримінально протиправне діяння полягає виключно в погрозі вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом, у другому і третьому – у фізичному насильстві (побої, легке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 2), тяжке тілесне ушкодження (ч. 3)). З огляду на теорію і практику кримінального права, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України, має усічений склад, його вважають закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, а ч. 2 і 3 – матеріальні та є закінченими з моменту

настання суспільно небезпечних наслідків у виді побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, проявляється у формі *погрози*: 1) вбивством; 2) заподіянням тяжких тілесних ушкоджень; 3) знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом.

Погроза в КК України є одним із найпоширеніших оціночних понять. В Особливій частині КК України передбачено близько 30 статей, у яких погроза є або кваліфікуючою, або конструктивною ознакою складу кримінального правопорушення. Складність у процесі правозастосування погрози спричиняє проблеми під час кваліфікації таких діянь, що зумовлює необхідність розроблення типових підходів до кваліфікації в разі погроз, з огляду на її зміст, ознаки та співвідношення із психічним насильством [208, с. 413].

Етимологічно «погроза» – це «виражений словами, письмово, за допомогою жестів чи міміки, шляхом залякування зброєю тощо намір завдати певної шкоди громадським інтересам або окремим особам» [250, с. 486–487]; «виражений словами, письмово, певними діями або іншим чином намір завдати фізичної, матеріальної чи іншої шкоди окремій особі або громадським інтересам; один з видів психічного насильства над особою; виконує переважно функцію примушування» [250, с. 486–487]; «робити погрозуючий жест; попереджувати з погрозою; передбачати що-небудь погане, небезпечне; попереджати про що-небудь небезпечне» [184, с. 146]; «лякання помстою, карою; обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність; залякування» [184, с. 486–487; 208, с. 413].

У доктрині кримінального права погрозою вважають примус; залякування; протиправний вплив, який спрямований на психіку іншої особи з метою придушування та підкорення його волі, волі винного шляхом залякування застосуванням фізичної сили; психічний вплив на іншу особу, який здійснює порушення свободи її волевиявлення або заподіяння психічної

травми; висловлення реального наміру заподіяти особі або її близьким фізичну, майнову або моральну шкоду [225, с. 150; 208, с. 413–414].

Погрозою С. В. Владимиренко пропонує вважати вид психічного насильства, що полягає у проявленні винним у будь-який спосіб наміру заподіяти істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом інтересам потерпілого з метою зміни поведінки особи, чим спричиняють психічну травму потерпілому незалежно від наявності умислу на реалізацію погрози [55, с. 106]. Деякі вчені погрозу тлумачать як психологічне насильство [195, с. 27]. Тобто винний шляхом впливу на психіку людини, її душевний стан, одночасно прагне подавити свободу волевиявлення особи, водночас високою є можливість завдання психічної травми (що викликає в потерпілого страх, переляк). Тобто погроза і психічне насильство співвідносяться як частина і ціле. Вона може проявлятися в усній, письмовій формах, із застосуванням технічних засобів (висловлювання, жести, інші діяння), за допомогою яких винний погрожує потерпілому вбивством. Відповідно до п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», психічне насильство полягає в реальній погрозі заподіяння фізичного насильства щодо потерпілого чи його близьких [219]. Погроза може бути висловлена потерпілому особисто або через посередника в будь-якій формі: усно; телефоном; електронною поштою через мережу Інтернет; з використанням аудіо- або відеозаписів; у листах; жестами. Погроза може бути підкріплена демонстрацією зброї, різноманітних предметів, за допомогою яких вона може бути приведена до виконання, або іншими діями, за допомогою яких винний залякує потерпілого вчиненням вбивства, застосуванням до нього насильства чи знищенням його майна [212; 119, с. 386; 208, с. 413].

Не доцільно ототожнювати погрозу та психічне насильство, оскільки це звужує зміст психічного насильства, тому прийнятним видається підхід, за якого поняття психічного насильства та погрози співвідносяться як ціле й частина. Висловлюючи погрозу, винний прагне вплинути на психіку людини, її

душевний стан й одночасно не тільки подавити свободу волевиявлення особи, а й завдати психічної травми [37, с. 127].

Слушним вважаємо визначення, згідно з яким погроза – це суспільно небезпечна дія, що полягає в переданні від суб'єкта до потерпілого вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (реальною або удаваною) заподіяти в майбутньому конкретну визначену кримінальним законом шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки [70, с. 20].

Погроза відображає: 1) лише активну поведінку особи; 2) спрямованість дій на створення небезпечного стану потерпілої особи в майбутньому; 3) можливість висловлення погрози в будь-якій формі; 4) конкретну інформацію про характер і зміст майбутніх негативних наслідків для потерпілого (бути конкретизованою), або не відображає такої інформації (бути неконкретизованою); 5) можливість вираження та сприйняття погрози як обіцянки вчинити певні дії в майбутньому, чи як умови зміни поведінки потерпілого, чи як неминучості за будь-яких умов [249, с. 77].

Дві групи ознак погрози виокремив С. В. Владимиренко: загальні (факт залякування потерпілого застосуванням фізичного насильства; реальність погрози застосування насильства) й особливі (реальність здійснення такої погрози; момент передбачуваного здійснення погрози (негайно або в майбутньому); інтенсивність погрози) [55, с. 105]. Найважливішою характеристикою погрози є її інтенсивність. Інтенсивність погрози загалом передбачає такі моменти: 1) характер дій, що становлять зміст погрози; 2) суб'єктивне сприйняття потерпілим імовірності приведення погрози у виконання; 3) суб'єктивне сприйняття погрози тим, хто погрожує; 4) об'єктивна небезпека (реальність) погрози [55, с. 105].

Погроза завжди має бути дійсною (реальною), тобто мати вияв в об'єктивній реальності, що означає бути інформацією, зафіксованою чи то на матеріальному носії, чи то вираженою, доведеною до потерпілого в будь-який

інший спосіб (зокрема невербальний) [249, с. 77]. З цього приводу слушно зазначає В. В. Шаблистий, що обставинами, які засвідчують реальність погрози, є достатність дій для визнання погрози реальною (обстановка кримінального правопорушення, серйозність приводу для погрози тощо); супутні погрозі дії (зокрема, стосунки між винним і потерпілим, завдання побоїв та тілесних ушкоджень, застосування знарядь і засобів тощо); особливості особи, яка вчиняє такі посягання; сприйняття погрози потерпілим та усвідомлення винним того, що виявлена ним погроза здатна викликати побоювання щодо можливості її реалізації [264, с. 7–8].

На ознаці реальності погрози також акцентує О. Л. Гуртовенко, аргументуючи, що формальне тлумачення погрози без ознаки реальності її сприйняття не відповідає передбаченому ч. 1 ст. 11 КК України визначенню кримінального правопорушення як суспільно небезпечного діяння. Якщо погроза не є реальною або питання про наявність відповідного кримінального правопорушення вирішувати безвідносно до реальності погрози, то кримінально протиправним може бути діяння, яке навіть не завдає шкоди суспільним відносинам. Тому О. Л. Гуртовенко пропонує в усіх випадках використання в КК України поняття «погроза» тлумачити таку як реальну й не вдаватися до зазначеного формального тлумачення [64, с. 50; 208, с. 414].

До факторів, які є ознаками реальності погрози, належать: 1) серйозність причин, які викликають погрозу вбивством або завданням шкоди, що є небезпечною для здоров'я; 2) зовнішня активність вияву погрози; 3) наявність у винного можливості її здійснення; 4) обставини, які характеризують особу винного; 5) обставини, які характеризують особу потерпілого. Серйозність підстав конфлікту своєю чергою зумовлена різними факторами, які характеризують відносини між винним і потерпілим, її можуть оцінювати лише у зв'язку із цими факторами. Тому серйозна причина, яка спричинила погрозу, без урахування таких обставин не визначає реальності погрози [208, с. 414–415].

Погрозі службовій особі чи громадянину, який виконує громадський обов'язок, притаманний вищий рівень суспільної небезпеки, оскільки діяння завдає шкоди не лише особі, а й інтересам суспільства. Така погроза пов'язана не з будь-якими побутовими чи особистими конфліктами, вона обумовлена специфічними відносинами (у зв'язку зі здійсненням службовою особою чи громадянином, який виконує громадський обов'язок, професійної діяльності). Шляхом неправомірного впливу на службову особу чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, винний прагне досягти в зазначених відносинах своєї суспільно небезпечної мети, що зумовлена певними мотивами, серед яких: протидія службовій особі чи громадянину, що виконує громадський обов'язок, вплив на його діяльність, помста за його діяльність тощо. На нашу думку, відсутність вказівки на наявність реальних підстав побоюватися здійснення погрози в ст. 350 КК України пов'язана з тим, що, на відміну від ст. 129 КК України, вона захищає особу, яка здійснює діяльність. Перерахувавши в ч. 1 ст. 350 КК України погрози посягають на нормальну професійну діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, законодавець передбачив відповідальність за них незалежно від того, наскільки вони реальні. Це посилений захист осіб саме у зв'язку зі здійсненням службовою особою чи громадянином, який виконує громадський обов'язок, професійної діяльності [208, с. 415].

З огляду на диспозицію ч. 1 ст. 350 КК України, усвідомлення потерпілим реальності висловленої погрози не є обов'язковим для кваліфікації дій винного за цією нормою. Потерпілий може не сприймати погрозу як реальну, однак такі дії все одно тягнуть кримінальну відповідальність для винного [140; 212; 258, с. 201].

На нашу думку, погроза як об'єктивна ознака складів злочинів, передбачених ст. 350 КК України, може бути вчинена словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також із використанням технічних засобів, обов'язково повинна бути реальною. Потерпілий обов'язково має чітко усвідомлювати, що небезпека заподіяння

шкоди, якою погрожує винний, за певних обставин може стати реальністю, а зумовлені суспільно небезпечні наслідки будуть спричинені [208, с. 415].

У змісті кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, стверджує С. В. Владимиренко, погроза вирізняється трьома обов'язковими ознаками: 1) є різновидом психічного насильства; 2) має інформаційний характер; 3) розрахована на залякування потерпілого можливим заподіянням фізичної шкоди йому особисто або близьким, їхнім інтересам [55, с. 106].

Аналіз структури об'єкта посягання, характеру суспільної небезпечності, а також суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, дає підстави стверджувати, що погроза спрямована виключно в майбутнє та не пов'язана з бажанням винного негайно її реалізувати у випадку відмови потерпілого діяти в певний спосіб. Отже, така спрямованість погрози відповідає закріпленій законодавцем ознаці «у зв'язку зі службовою діяльністю». Ця ознака є комплексною та відображає специфіку умислу, мети й мотиву кримінально протиправної поведінки, характеризує обстановку вчинення кримінального правопорушення. Остання вирізняється тим, що суспільно небезпечне діяння вчиняють поза ситуацією безпосереднього виконання службовою особою чи громадянином своїх службових чи громадських обов'язків, які сприяють зародженню мотивації досліджуваної кримінально протиправної поведінки [249, с. 78–79].

Погроза вбивством полягає в залякуванні потерпілого позбавленням його життя. Таке залякування може бути проявлено усно, письмово, демонстрацією зброї тощо [183, с. 308]. Не має значення, чи була така погроза одноразовою або кількарізовою, систематичною, такою, що має характер тероризування [141; 94]. Погроза відповідного змісту може бути наявною як до службової діяльності чи виконання громадських обов'язків, так і під час відповідної поведінки потерпілого, головне – щоб така погроза відігравала роль засобу припинення або зміни службової чи громадської діяльності [183, с. 960]. Законодавець не визначає спосіб вбивства, яким суб'єкт погрожує потерпілому,

тому до кримінальної відповідальності за погрозу вбивством мають притягувати особу, яка погрожує «пристрелити», «зарізати», «забити до смерті» потерпілого тощо. Суб'єкт може висловлювати погрозу позбавити потерпілого життя особисто або зусиллями інших осіб, а також шляхом використання сил природи тощо. Такі обставини не впливають на кваліфікацію вчиненого, проте їх слід ураховувати як показник ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення під час призначення покарання [37, с. 132–133].

Погроза заподіянням тяжких тілесних ушкоджень полягає в залякуванні потерпілого заподіянням йому тілесного ушкодження, небезпечного для життя в момент заподіяння, чи такого, що спричинить втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя. Погроза заподіяти побої, легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза мордуванням чи зґвалтуванням потерпілого не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, і не тягне кримінальної відповідальності.

З огляду на суміжні кримінальні правопорушення, передбачені ст. 345, 345-1, 346 КК України, слід констатувати, що диспозиція ч. 1 і назва зазначених статей містить термін «насильство», яке слід тлумачити як будь-який протиправний вплив на організм, що заподіює шкоду або створює загрозу її заподіяння (тілесні ушкодження, зґвалтування, позбавлення волі, примус, погрози тощо) [153]. Використання терміна «насильство» у статтях КК України значно розширює коло можливих проявів суспільно небезпечного діяння, а отже, встановлює посилену кримінально-правову охорону певних суспільних відносин. Неповнота кримінально-правової охорони діяльності службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, проявляється і в обмеженому переліку в ст. 350 КК України тих діянь, які визначені як кримінально протиправні. Наприклад, у ч. 1 ст. 350 КК України відповідальність встановлена лише за погрозу заподіяння тяжких тілесних

ушкоджень. Зміст такої погрози можуть неоднозначно сприймати як обидві сторони конфлікту, так і працівники правоохоронних та судових органів під час розслідування й судового розгляду кримінального провадження [6, с. 3]. С. В. Антонов зазначає, що для повної кримінально-правової охорони діяльності службової особи та громадянина, який виконує громадський обов'язок, є потреба встановити відповідальність у ст. 350 КК України як за погрозу вбивством, так і за погрозу будь-яким видом насильства, знищенням чи пошкодженням майна [6, с. 7].

Погроза заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, а не будь-яким насильством, значно звужує коло можливих виявів кримінально караних суспільно небезпечних діянь. Саме тому пропонуємо внести зміни до ч. 1 зазначеної статті шляхом зміни слів «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» словом «насильством». Такі зміни нададуть можливість притягувати до відповідальності осіб за погрозу не лише заподіяти тяжкі тілесні ушкодження потерпілому, а й завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості, незаконним позбавленням волі, згвалтуванням або вчиненням інших насильницьких дій.

Погроза знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом полягає в залякуванні привести в часткову або повну непридатність для використання за цільовим призначенням чуже для винного майно, яке належить потерпілому, шляхом підпалу, вибуху, іншим способом, унаслідок якого створюють небезпеку життю чи здоров'ю значної кількості людей, заподіяння шкоди багатьом матеріальним об'єктам тощо [183, с. 517–518, 522; 141, с. 225–226, 228–229]. Погроза знищенням чи пошкодженням майна способом, який не є загальнонебезпечним, не тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 350 КК України. З цього приводу слушно зазначає Д. В. Головін, що український законодавець частково обмежив можливості кримінально-правової охорони службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, порівняно з іншими особами, що перебувають під особливим кримінально-правовим захистом держави. Під час загального

формулювання погрози шляхом знищення чи пошкодження майна таких осіб щодо потерпілих у ст. 350 КК України законодавець вдається до вказівки лише на погрозу знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом. Підстави такого обмеження ні законодавець, ні вчені не пояснюють [60, с. 161]. Тому пропонуємо вилучити з ч. 1 ст. 350 КК України вказівку на загальнонебезпечний характер пошкодження або знищення майна.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України, вважають закінченим з моменту доведення відповідної погрози до потерпілого незалежно від того, чи була сприйнята вона як реальна, а також чи вдалося винному фактично припинити чи змінити службову або громадську діяльність [183, с. 960; 141, с. 737; 178, с. 305]. Водночас не мають значення спосіб висловлення погрози (усно, письмово, жестами, технічними засобами, поштою (електронною поштою) тощо) та її адресат (родичі, знайомі, близькі).

Дії особи з моменту написання листа охоплено стадією готування, а його відправлення – стадією замаху. Такі дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 350 КК України з посиланням на відповідні частини ст. 14 і ст. 15 КК України. Якщо лист погрози викраде з поштової скриньки стороння особа або з технічних причин, наприклад, через відсутність Інтернету, він не дійде до адресата, дії винного слід кваліфікувати як закінчений замах на кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України [37, с. 136].

Суспільно небезпечні наслідки – це реальні шкідливі зміни, які відбуваються в об'єкті, охоронюваному кримінальним законом, унаслідок кримінально протиправного діяння. Наслідки можуть мати матеріальний (шкода, яку можна оцінити в грошовому еквіваленті, ушкодження здоров'я, позбавлення життя) або нематеріальний (моральна, політична, соціальна, психологічна) характер [183, с. 14; 164, с. 27; 188, с. 79].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, проявляється у формі заподіяння (завдання): 1) побоїв; 2) легкого тілесного ушкодження; 3) середньої тяжкості тілесного ушкодження. Зазначена норма є відсильною, а тому для визначення характеру й ступеня

тяжкості відповідних суспільно небезпечних наслідків слід керуватися відповідними положеннями ст. 121, 122, 125, 126 КК України, а також Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6 [249, с. 81–82].

Побої – це багаторазове (два і більше) завдання ударів по тілу потерпілого, яке не спричинило тілесних ушкоджень, але завдало фізичного болю [183, с. 300; 141, с. 72; 178, с. 317]. Побої не становлять особливого виду ушкоджень. Вони характеризуються заподіянням багаторазових ударів. Якщо після побоїв на тілі потерпілого залишилися ушкодження, їх оцінюють за ступенем тяжкості, ураховуючи звичайні ознаки. Якщо побої не залишили після себе жодних об'єктивних слідів, судово-медичний експерт відмічає скарги потерпілого, вказує, що об'єктивних ознак ушкоджень не виявлено й не встановлює ступеня тяжкості тілесних ушкоджень [213]. З огляду на диспозицію ч. 2 ст. 350 КК України, можна констатувати, що завдання удару або вчинення інших насильницьких дій чи мордування не тягне за собою кримінальну відповідальність за цією нормою. З цього приводу С. В. Антонов зазначає, що наявна потреба встановлення відповідальності в ч. 2 ст. 350 КК України за завдання потерпілому удару [6, с. 7]. З огляду на зарубіжний досвід щодо конструювання диспозицій статей, що передбачають кримінальну відповідальність за насильство щодо службових осіб чи громадян, які виконують громадський обов'язок, а також змісту диспозицій ст. 350 КК України, обґрунтовано пропозицію стосовно доповнення ч. 2 зазначеної статті положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару, мордування та інших насильницьких дій, а також незаконного позбавлення волі.

Ударом слід вважати одноразовий вплив на тіло людини за допомогою певного предмета або частини тіла, що завдає фізичного болю. Мордуванням є багаторазове або тривале заподіяння болю – щипання, шмагання, завдання чисельних, але незначних ушкоджень тупим чи гострим предметами, вплив

термічних факторів на інші аналогічні дії. Інші насильницькі дії – це фізичний вплив на людину (крім удару і побоїв), який спричиняє болісні відчуття (викручування кінцівок, защемлення різних частин тіла будь-якими пристроями, виривання волосся тощо), однак не спричиняє тілесних ушкоджень [181, с. 310]. Незаконним позбавленням волі слід вважати певні дії, які полягають у реальному позбавленні або обмеженні особистої волі потерпілого, не пов'язаному з його викраденням, а також у попередньому викраденні особи з подальшою ізоляцією [181, с. 333].

Тілесне ушкодження – це протиправне й винне порушення анатомічної цілості тканин, органів потерпілого та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджувальних факторів [213; 183, с. 289; 141, с. 55; 178, с. 309].

Легке тілесне ушкодження може бути таким, що: 1) спричинило нетривалий розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності; 2) не спричинило зазначених наслідків. Легке тілесне ушкодження, що не спричинило нетривалого розладу здоров'я чи незначної стійкої втрати працездатності, – це ушкодження, що має незначні скороминущі наслідки тривалістю не більше як шість днів. Нетривалим слід вважати розлад здоров'я тривалістю понад шість днів, але не довше як три тижні (21 день). Розлад здоров'я – це безпосередньо пов'язаний з ушкодженням послідовно розвинутий хворобливий процес. Розміри стійкої (постійної) втрати загальної працездатності в разі ушкоджень встановлюють після наслідку ушкодження, визначеного на підставі об'єктивних даних відповідно до документів, якими керуються у своїй роботі медико-соціальні експертні комісії. Незначною стійкою втратою працездатності вважають втрату загальної працездатності до 10 % [213]. Стійка (постійна) втрата загальної працездатності – незворотна втрата функції, що цілком не відновлюється.

Тілесним ушкодженням середньої тяжкості є ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не спричинило наслідків, передбачених у ст. 121 КК України, але таке, що призвело до тривалого розладу здоров'я або

значної стійкої втрати працездатності менше як на одну третину [140]. Тривалим слід вважати розлад здоров'я строком понад три тижні (понад 21 день). Стійкою втратою працездатності менше як на одну третину вважають втрату загальної працездатності від 10 % до 33 % [213].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 350 КК України, проявляється у формі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Тяжким тілесним ушкодженням є ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя [140].

Небезпечними для життя є ушкодження, що в момент заподіяння (завдання) чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозові для життя явища, які без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю. Запобігання смерті, що обумовлене наданням медичної допомоги, не враховують під час оцінювання загрози для життя таких ушкоджень. Загрозливий для життя стан, який розвивається в клінічному перебігу ушкоджень, незалежно від проміжку часу, що минув після його заподіяння, повинен знаходитися з ним у прямому причиново-наслідковому зв'язку [213].

До ушкоджень, що небезпечні для життя, належать: 1) ті, що проникають у черепну порожнину, зокрема й без ушкодження мозку; 2) відкриті й закриті переломи кісток склепіння та основи черепа, за винятком кісток лицевого скелета й ізольованої тріщини тільки зовнішньої пластинки склепіння черепа; 3) забій головного мозку тяжкого ступеня як зі здавленням, так і без здавлення головного мозку; забій головного мозку середньої тяжкості за наявності симптомів ураження стовбурної ділянки; 4) ізольовані внутрішньочерепні крововиливи за наявності загрозливих для життя явищ; 5) ті, що проникають у канал хребта, зокрема й без ушкодження спинного мозку та його оболонок;

б) переломо-вивих і переломи тіл чи обох дуг шийних хребців, односторонні переломи дуг I або II шийних хребців, а також переломи зубовидного відростка II шийного хребця; у тому числі без порушення функції спинного мозку;

7) підвивихи шийних хребців за наявності загрозливих для життя явищ, а також їх вивихи; 8) закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі;

9) перелом чи переломо-вивих одного або кількох грудних чи поперекових хребців з порушенням функції спинного мозку або за наявності клінічно встановленого шоку тяжкого ступеня; 10) закриті ушкодження грудних, поперекових і крижових сегментів спинного мозку, що супроводжувалися тяжким спінальним шоком чи порушенням функцій тазових органів;

11) ушкодження з повним (усіх шарів) порушенням цілості стінки глотки, гортані, трахеї, головних бронхів, стравоходу, незалежно від того, з боку шкірних покривів чи з боку слизової оболонки (просвіту органа) вони заподіяні;

12) закриті переломи під'язичної кістки, закриті й відкриті ушкодження ендокринних залоз ділянок шиї (щитоподібної, паращитоподібної, вилочкової – у дітей) – усе за наявності загрозливих для життя явищ; 13) поранення грудної клітки, що проникли в плевральну порожнину, порожнину перикарда чи клітковину середостіння, зокрема без ушкодження внутрішніх органів;

14) ушкодження живота, які проникли в черевну порожнину, зокрема без ушкодження внутрішніх органів; відкриті ушкодження внутрішніх органів, розміщених у заочеревному просторі (нирок, наднирників, підшлункової залози) і в порожнині таза (сечовий міхур, матка, яєчники, передміхурова залоза, верхній і середній відділи прямої кишки, перетинкова частина уретри);

15) закриті ушкодження органів грудної, черевної порожнини, органів заочеревного простору, порожнини таза – усе за наявності загрозливих для життя явищ; 16) відкриті переломи діафіза (тіла) плечової, стегнової і великогомілкової кісток; 17) переломи кісток таза за наявності загрозливих для життя явищ; 18) ушкодження, що спричинили шок тяжкого ступеня, масивну крововтрату, кому, гостру ниркову, печінкову недостатність, гостру недостатність дихання, кровообігу, гормональну дисфункцію, гострі розлади

регіонарного й органного кровообігу, жирову чи газову емболію. Усі вони мають бути підтверджені об'єктивними клінічними даними, результатами лабораторних й інструментальних досліджень; 19) ушкодження великих кровоносних судин, аорти, сонної (загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, підключової, стегнової, підколінної артерій чи вен, що їх супроводять; 20) загальна дія високої температури (тепловий і сонячний удари) за наявності загрозливих для життя явищ: термічні опіки III–IV ступенів з площею ураження понад 15 % поверхні тіла; опіки III ступеня понад 20 % поверхні тіла; опіки II ступеня понад 30 % поверхні тіла, а також опіки меншої площі, що супроводжувалися шоком тяжкого ступеня; опіки дихальних шляхів за наявності загрозливих для життя явищ; 21) ушкодження від дії низької температури, променеві ушкодження й такі, що були отримані в умовах баротравми, – усі за наявності загрозливих для життя явищ; 22) отруєння речовинами будь-якого походження з перевагою як місцевої, так і загальної дії (зокрема харчові токсикоінфекції) за умови, що в клінічному перебігу були загрозливі для життя явища; 23) усі види механічної асфіксії, що супроводжувалися комплексом розладів функції центральної нервової системи, серцево-судинної системи й органів дихання, які загрожували життю; за умови, що це встановлено об'єктивними клінічними даними [213].

Слід акцентувати на тому, що до ушкодження, яке є небезпечним для життя в момент заподіяння, не належать: 1) субарахноїдальний крововилив, який був підтверджений люмбальною пункцією, без відповідної клінічної симптоматики; 2) рефлекторне порушення функцій (рефлекторний спазм чи розслаблення сфінктерів, рефлекторне порушення ритмів серця, дихання тощо); 3) підшкірна емфізема, що проявляється в разі поранення грудної клітки, у тих випадках, коли явища гемопневмотораксу немає, емфізема має обмежений характер і немає сумнівів у тому, що рановий канал не проникав у плевральну порожнину; 4) відкриті ушкодження нижньої третини прямої кишки, піхви, сечовипускного каналу (за відсутності загрозливих для життя явищ); 5) відкриті переломи інших відділів і закриті переломи будь-яких відділів зазначених

кісток, а також відкриті й закриті переломи променевої, ліктьової та малогомілкової кісток (за відсутності загрозованих для життя явищ) [213].

Не загрозовані для життя ушкодження, що належать до тяжких за кінцевим результатом і наслідками: *втрата будь-якого органа чи втрата органом його функції* – втрата зору, слуху, язика, руки, ноги й репродуктивної здатності: а) втратою зору вважають повну стійку сліпоту на обидва ока чи такий стан, коли наявне зниження зору до підрахунку пальців на відстані двох метрів і менше (гострота зору на обидва ока 0,04 і нижче); б) втратою слуху вважають повну стійку глухоту на обидва вуха або такий необоротний стан, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані три-п'ять сантиметрів від вушної раковини; в) втратою язика (мовлення) вважають втрату можливості висловлювати свої думки членороздільними звуками, зрозумілими для довколишніх; г) анатомічною втратою руки чи ноги слід вважати як відокремлення від тулуба всієї руки чи ноги, так й ампутацію на рівні не нижче від ліктьового чи колінного суглобів чи втрату ними функцій (параліч або інший стан, що унеможливує їхню діяльність); д) втратою репродуктивної здатності вважають втрату здатності до злягання чи втрату здатності до запліднення, зачаття і дітородіння (розродження) [213].

Каліцтво статевих органів, згідно зі ст. 38 Стамбульської конвенції, передбачає видалення, інфібуляцію або здійснення будь-якого іншого каліцтва загалом або частково великих статевих губ, малих статевих губ або клітора. Тобто в Стамбульській конвенції (на відміну від ст. 121 КК України) йдеться виключно про певні жіночі статеві органи, оскільки зазначене каліцтво здатне спричинити хронічний біль, зокрема під час статевих контактів, розлад сексуального потягу, посттравматичний синдром, тяжку психологічну травму, небезпеку для життя через високу крововтрату або інфікування статевих органів, проблеми із сечовипусканням, а згодом – ускладнення під час пологів і смерть новонароджених дітей, ризик безпліддя та інші серйозні наслідки, такі як абсцеси, виразки, кісти, утворення рубців. Власне метою, з якою заподіюють таке каліцтво, переважно є позбавлення статевих органів жінки належної

сексуальної функції. Каліцтво чоловічих статевих органів у відповідних випадках також може бути кваліфіковане за ст. 121 КК України як «каліцтво статевих органів» або «втрата будь-якого органу чи його функцій» [182, с. 375].

Науковці Е. М. Кіслюк та О. В. Смаглюк з окресленого питання зазначають, що вказувати в ч. 1 ст. 121 КК України про каліцтво статевих органів недоцільно, адже воно цілком охоплене іншими ознаками тяжкого тілесного ушкодження, наприклад, «ушкодженням, що спричинили втрату будь-якого органу або його функцій» [102, с. 101]. Таку позицію також поділяє В. Ю. Коломієць, пропонуючи внести зміни в ч. 1 ст. 121 КК України, виключивши з її змісту термін «каліцтво статевих органів» [103, с. 127]. Дискусійною видається така позиція, оскільки ця ознака спрямована на попередження відповідного діяння щодо жінок, а каліцтво їхніх статевих органів не завжди охоплене ознакою «втрата органу або його функцій».

Душевною хворобою вважають психічне захворювання (психічну хворобу), якими не є пов'язані з ушкодженням реактивні стани (психози, неврози). Ушкодження кваліфікують як тяжке тільки тоді, коли воно потягло за собою розвиток психічного захворювання, незалежно від його тривалості й ступеня виліковності. Ступінь тяжкості ушкодження, що спричинило реактивний стан нервової системи, визначають за ознакою тривалості розладу здоров'я [213]. Діагноз психічного захворювання та причиново-наслідковий зв'язок між ушкодженням і психічним захворюванням, що розвинулося, встановлює психіатрична експертиза. Ступінь тяжкості такого тілесного ушкодження визначає судово-медичний експерт з огляду на висновки цієї експертизи [213].

Ушкодження, що спричинило *переривання вагітності*, незалежно від її строку, належить до тяжких за умови, що між цим ушкодженням і перериванням вагітності є прямий причиновий зв'язок. Переривання вагітності спричинюють шляхом завдання побоїв, поранень, застосування отруйних чи інших речовин. У цьому полягає перша відмінність переривання вагітності як ознаки тяжкого тілесного ушкодження від переривання вагітності внаслідок

незаконного проведення абортів (ст. 134 КК України), під час вчинення якого винний застосовує інші способи штучного переривання вагітності. Друга відмінність обумовлена суб'єктивним моментом – залежно від спрямованості умислу винного [182, с. 377].

Невиправне знівечення обличчя. Судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження обличчя як знівечення, оскільки це поняття не є медичним. Він визначає вид ушкодження, його особливості й механізм утворення, встановлює, чи є це ушкодження виправним або невиправним. Виправністю ушкодження вважають значне зменшення вираженості патологічних змін (рубця, деформації, порушення міміки тощо), з часом чи внаслідок дії нехірургічних засобів. Коли ж для усунення необхідне оперативне втручання (косметична операція), то ушкодження обличчя вважають невиправним [213].

Слід зауважити, що умисне або через необережність заподіяння смерті, а також заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, не охоплено складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, і потребує додаткової кваліфікації за п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 1 або 2 ст. 119, або ч. 2 ст. 121 КК України.

Для встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень призначення експертизи є обов'язковим. Однак слід ураховувати, що визначення наявності ознак особливої жорстокості, мучення, мордування, катування, знівечення обличчя є компетенцією суду. Встановлювати ж, чи є знівечення обличчя непоправним, необхідно за допомогою судово-медичної експертизи. Водночас висновки судово-медичних експертиз містять лише медичну оцінку наслідків кримінально протиправного діяння, і саме в такому значенні їх мають оцінювати під час вирішення питання про доведеність винуватості особи в кримінальному правопорушенні, обставин його вчинення та його кримінально-правову кваліфікацію [218].

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 350 КК України, вчиняють лише активною поведінкою особи, тобто воно проявляється у формі дії. Натомість вчинення зазначеного суспільно небезпечного діяння в судовій

практиці не було зареєстровано (обліковано). Це можна пояснити тим, що: 1) об'єктивно умисне заподіяння тілесних ушкоджень переважно вчиняють шляхом дій; 2) є певний напрацьований алгоритм дій органів досудового розслідування, суду, прокуратури, тому інколи навіть не акцентують на конкретизованості діяння [103, с. 117].

Для притягнення винного до кримінальної відповідальності за завдання побоїв, заподіяння легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень службовій особі чи громадянину, який виконує громадський обов'язок, їхнім близьким, слід встановити *причинний зв'язок* між діянням і наслідками.

Під час аналізу та встановлення причинного зв'язку слід керуватися такими положеннями: 1) підлягає встановленню лише в кримінальних правопорушеннях з матеріальним складом; 2) ним є об'єктивно наявний зв'язок між діянням і наслідками; 3) у природі й суспільстві всі явища взаємопов'язані, знаходяться в тісній взаємодії; 4) наявний лише тоді, коли діяння є необхідною умовою, без якої неможливе настання наслідку (діяння повинно передувати наслідку й викликати його, бути головною передумовою такого наслідку) [120, с. 154–156]. Причинний зв'язок для наявності складу кримінального правопорушення має бути необхідним, оскільки інакше не можна виключати, що наслідки виникли не через діяння, яке інкримінують винному, а через якесь інше діяння або ж подію. Тому випадковий причинний зв'язок не дає підстав констатувати наявність об'єктивної сторони, а отже, засвідчує відсутність складу кримінального правопорушення [182, с. 13]. Безпосередній (не опосередкований) причинний зв'язок, з огляду на висновок судово-медичної експертизи, умисел й усвідомлення винною особою, що вона вчиняє ці дії у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України [37, с. 138].

Необхідний причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і наслідками характеризується тим, що діяння: 1) має передувати наслідкам; 2) має бути умовою, без якої не було б наслідку; 3) за своїми властивостями має

спричиняти саме такі наслідки, тобто наслідки повинні бути закономірним результатом вчиненого кримінально протиправного діяння [183, с. 14].

Під час аналізу причинового зв'язку в кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 2 або 3 ст. 350 КК України, слід встановити, що: 1) тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості в потерпілого настали після вчинення кримінально протиправних дій винною особою; 2) кримінально протиправні дії винного стали тією умовою, без якої тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості в потерпілого не настали або настали б в інший час та за інших умов; 3) тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості мають логічно впливати з розвитку кримінально протиправних дій винного, а не бути результатом дій інших людей (не співучасників), техногенних або природних факторів. Якщо ж буде встановлено факт вчинення певних кримінально протиправних дій, проте водночас буде з'ясовано, що наслідки у вигляді побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у потерпілого настали через дію інших факторів (природні чи техногенні катастрофи, дії інших осіб (не співучасників) тощо), то в такому разі причинового зв'язку не буде.

Інші ознаки об'єктивної сторони є факультативними й на кваліфікацію кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, не впливають. Вони можуть бути враховані як обставини, що обтяжують покарання під час його призначення.

На підставі аналізу об'єктивних ознак погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, можна сформулювати такі **висновки**.

Родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є група суспільних відносин, що забезпечує загально визнану поважність до публічного управління та публічного інформування, їх значення, вплив, довіру до них (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів).

Видовим об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини щодо забезпечення нормальної діяльності органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості. Фактично він охоплює певну частину суспільних відносин, які стосуються тільки забезпечення авторитету громадських формувань та державної влади загалом.

Основним безпосереднім об'єктом погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок є суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок є суспільні відносини щодо забезпечення: а) порядку виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками (службовою особою, а також громадянином який виконує громадський обов'язок); б) недоторканості службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, воля, безпека, право на життя тощо.

Аргументовано, що потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, можуть бути виключно: службова особа; особа, яка виконує громадський обов'язок; їхні близькі. Потерпілим від досліджуваного кримінального правопорушення не може бути працівник правоохоронного органу, судовий експерт, працівник органу державної виконавчої служби, приватний виконавець, Президент України, Голова ВР України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи член Вищої ради правосуддя, Голова чи член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або ВС України чи вищих спеціалізованих судів України, Генеральний прокурор, Директор Національного

антикорупційного бюро України, Уповноважений ВР України з прав людини, Голова або інший член Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії України, суддя, народний засідатель чи присяжний, захисник чи представник особи, начальник-військовослужбовець, а також їх близькі родичі.

Особа, яка виконує громадський обов'язок – це особа, яка здійснює будь-яку суспільно корисну діяльність, зокрема, бере участь у протидії порушенням громадського порядку, виконує необхідні дії з ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха тощо.

Близькими є чоловік, дружина, батько, мати, мачуха, син, дочка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, онук, онучка, а також інші особи, життя, здоров'я та добробут яких з різних підстав є важливими для службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, і кримінально протиправний вплив на яких може змусити службову особу або громадянина до поведінки, бажаної для винного.

Науково доведено, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України, має усічений склад, його вважають закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, а ч. 2 і 3 – матеріальні та є закінченими з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у виді побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень.

Аргументовано, що погроза як об'єктивна ознака складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 350 КК України, обов'язково повинна бути реальною і може бути вчинена словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також із використанням технічних засобів.

Обґрунтовано, що ознаками реальності погрози є: серйозність причин, які викликають погрозу вбивством або завданням шкоди, що є небезпечною для здоров'я; зовнішня активність вияву погрози; наявність у винного можливості її здійснення; обставини, які характеризують особу винного; обставини, які характеризують особу потерпілого.

Констатовано, що погроза заподіяти побої, легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза мордуванням чи зґвалтуванням потерпілого не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, і не тягне кримінальної відповідальності.

Погроза знищенням чи пошкодженням майна способом, який не є загальнонебезпечним, не тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 350 КК України.

Під час аналізу причинового зв'язку в кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, слід встановити, що: тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості в потерпілого настали саме в результаті вчинення кримінально протиправних дій винною особою; кримінально протиправні дії винного стали тією умовою, без якої тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості в потерпілого не настали або настали б в інший час та за інших умов; тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості мають логічно впливати з розвитку кримінально протиправних дій винного, а не бути результатом дій інших людей (не співучасників), техногенних або природних факторів.

Обґрунтовано внести наступні зміни до ст. 350 КК України:

– у ч. 1 змінити слова «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» словом «насильством»;

– з ч. 1 ст. 350 КК України виключити вказівку на загальнонебезпечний характер пошкодження або знищення майна;

– ч. 2 доповнити положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару, мордування та інших насильницьких дій, а також незаконного позбавлення волі.

2.2. Суб'єктивні ознаки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України. Дослідження складу погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок не може бути здійснено без вивчення суб'єктивних ознак цього кримінального правопорушення. Однією з суб'єктивних ознак цього кримінального правопорушення є суб'єкт його вчинення. Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність (загальний суб'єкт – ч. 1 ст. 18 КК України). Крім того, кримінальне правопорушення може бути вчинене спеціальним суб'єктом, тобто фізичною осудною особою, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України)) [140].

З огляду на зміст ст. 350 КК України, можна констатувати, що суб'єктом його вчинення є загальний суб'єкт. Він характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Відсутність принаймні однієї із цих ознак свідчить про відсутність у діянні особи складу кримінального правопорушення [182, с. 74].

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки *фізична особа*, тобто людина. Такі положення закріплено також у ст. 6–8 КК України, у яких зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають громадяни України, іноземці й особи без громадянства. У зв'язку з цим одразу вирішують питання щодо притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності як суб'єкта кримінального правопорушення. Попри позитивний іноземний досвід, у національному кримінальному законодавстві до юридичних осіб

можливо лише застосувати заходи кримінально-правового характеру (штраф, конфіскацію майна, ліквідацію).

Відповідно до ч. 1 ст. 96-3 КК України, підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є: 1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209 і 306, ч. 1 і 2 ст. 368-3, 368-4, ст. 369 і 369-2 КК України; 2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209 і 306, ч. 1 і 2 ст. 368-3, 368-4, ст. 369 і 369-2 КК України; 3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 258–258-5 КК України; 4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених ст. 109, 110, 113, 146, 147, ч. 2–4 ст. 159-1, ст. 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України; 5) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255, 343, 345, 347, 348, 349, 376–379, 386 КК України; 6) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених ст. 152–156-1, 301-1–303 КК України [140].

Слід акцентувати увагу на п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України, оскільки в переліку кримінальних правопорушень, за вчинення яких в інтересах юридичної особи можна застосувати до останньої заходи кримінально-правового характеру, передбачено ст. 345 КК України (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу). Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що працівники правоохоронних органів наділені повноваженнями щодо юридичних осіб, зокрема здійснювати перевірки на предмет дотримання чинного законодавства України (дотримання правил безпеки на виробництві,

пожежної безпеки, податкового законодавства тощо), а також розслідування фактів його порушень [227, с. 194; 271, с. 210; 279, с. 351–352]. З цього приводу слід зазначити, що такими повноваженнями наділені не лише правоохоронні органи, а й інші державні органи (зокрема центральні органи виконавчої влади) чи органи місцевого самоврядування, які не є правоохоронними. Тобто працівники зазначених органів також наділені організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими повноваженнями, що, відповідно до ч. 3 і 4 ст. 18 КК України, дає підстави вважати їх службовими особами.

Підтвердженням такої позиції є тлумачення Конституційним Судом України поняття «працівник правоохоронного органу». Відповідно до рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 364 КК України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) від 18 квітня 2012 року № 10-рп/2012 (справа № 1-13/2012), Конституційний Суд України установив, що *суб'єкт права на конституційне звернення – громадянин В. Б. Кузьменко – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень підпункту «д» абз. 2 п. 1 ст. 2 Закону України від 23 грудня 1993 року № 3781-III «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», ч. 3 ст. 364 КК України в аспекті питання, чи є працівник органу державної виконавчої служби працівником правоохоронного органу.*

Вирішуючи питання, порушене в конституційному зверненні, Конституційний Суд України вважає, що поняття «працівник правоохоронного органу» необхідно визначати відповідно до розуміння ознак цього суб'єкта кримінального правопорушення лише за змістом його застосування у КК України. Із системного аналізу положень КК України вбачається, що в ньому розмежовано поняття «працівник правоохоронного органу», «працівник державної виконавчої служби», «державний виконавець».

Зокрема, у ч. 2 ст. 342 КК України передбачено кримінальну відповідальність за опір працівникові правоохоронного органу, державному

виконавцю під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку й державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку, а в ч. 1 ст. 343 КК України – за вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу чи працівника державної виконавчої служби з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення. На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення ч. 3 ст. 364 КК України не поширюється на державних виконавців та інших працівників державної виконавчої служби.

Ураховуючи викладене, Конституційний Суд України вирішив, що в аспекті порушеного в конституційному зверненні питання положення ч. 3 ст. 364 КК України, яким передбачено кримінальну відповідальність службової особи за зловживання владою або службовим становищем, а саме «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу», слід розуміти так, що встановлена ним кваліфікуюча ознака складу кримінального правопорушення – працівник правоохоронного органу – не поширюється на працівника органу державної виконавчої служби [222].

З огляду на зазначене, вважаємо доцільним і необхідним доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України, оскільки службові особи також приймають рішення щодо юридичних осіб, і це кримінальне правопорушення може бути вчинено в інтересах останніх. Такі зміни дадуть змогу запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їх діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, що своєю чергою зменшить загальну кількість фактів вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 350 КК України.

Наступною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є *осудність* – психічна властивість особи усвідомлювати фактичний зміст вчиненого нею діяння та керуватися такою усвідомленістю [116, с. 52].

Осудністю також вважають кримінально-правову категорію, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення кримінального правопорушення, за якого в неї цілком збережена здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [181, с. 70]. Тільки осудна особа може вчинити кримінальне правопорушення, тому може нести кримінальну відповідальність. Зазначене обумовлено тим, що кримінально протиправне діяння завжди є актом поведінки особи, яка діє свідомо. Здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати власні дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак цього правопорушення (об'єкта, суспільної небезпечності діяння, обстановки, часу, місця та способу його вчинення, його суспільно небезпечних наслідків), їх соціальну значущість. Проте здатність усвідомлювати власні дії (бездіяльність) має бути поєднана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками, оскільки свідомість і воля завжди взаємопов'язані й тільки у своїй сукупності визначають характер поведінки особи в конкретній життєвій ситуації [120, с. 164].

Важливість встановлення осудності особи пов'язана передусім з тим, що вона є передумовою вини, без доведення якої особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності й піддана покаранню [120, с. 165]. У юридичній літературі виокремлюють різні критерії осудності: 1) інтелектуальний та вольовий [243, с. 7]; 2) медичний [239, с. 100; 253, с. 297]; 3) юридичний та психологічний [121, с. 126; 245, с. 128]. Ми поділяємо позицію більшості учених, що осудність має два критерії: юридичний (психологічний), що полягає в здатності особи усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності) та керувати ними, а також медичний (біологічний) – визначає здоровий стан психіки особи, відсутність певних психічних захворювань, вад розумового розвитку [182, с. 76–77]. Слід зазначити, що юридичний (психологічний) критерій охоплює інтелектуальну ознаку (здатність усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) на момент вчинення конкретного діяння) та вольову ознаку (здатність особи керувати власними діями (бездіяльністю), що передбачені законом як протиправні) [182, с. 76].

З огляду на зміст і характер суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, можна конкретизувати ознаки осудності, які полягають у тому, що особа повинна бути здатною усвідомлювати: 1) ознаки потерпілого (ним є службова особа, її близькі, громадянин, що виконує громадський обов'язок); 2) зміст і характер діяльності потерпілого (службову чи громадську); 3) мету посягання (припинення діяльності або зміни її характеру); 4) зміст і характер своїх діянь (те, що своїми діяннями особа здійснює погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, пошкодженням або знищенням майна загальнонебезпечним способом).

У кримінальних правопорушеннях, передбачених ч. 2 і 3 досліджуваної статті, осудна особа повинна бути здатною усвідомлювати: 1) ознаки потерпілого (ним є службова особа, громадянин, який виконує громадський обов'язок, їхні близькі); 2) зміст і характер діяльності потерпілого (службова чи громадська); 3) зміст і характер власних діянь (те, що своїми діяннями особа вчиняє насильство щодо потерпілого); 4) наслідки (побої, легкі, середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження). Отже, осудною є особа, яка здатна не тільки усвідомлювати зазначені вище ознаки та власні суспільно небезпечні діяння, а й керувати ними.

Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати власні дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду може бути застосовано примусові заходи медичного характеру. Не підлягає покаранню особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням суду можуть

застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню [140].

Доходимо висновку, що неосудна особа не може нести кримінальної відповідальності за свої суспільно небезпечні діяння, оскільки в них не беруть участь її свідомість і воля, що пов'язано з наявністю хворобливих розладів психічної діяльності. Застосування покарання до неосудних осіб є несправедливим і недоцільним через недосягнення мети покарання – виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. До неосудних осіб залежно від характеру й тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з огляду на ступінь небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб суд може застосувати примусові заходи медичного характеру (ст. 93, 94 КК України), які не є покаранням, а мають на меті вилікування зазначених осіб або поліпшення їхнього психічного стану, а також запобігання вчиненню ними суспільно небезпечних діянь [181, с. 70]. Зі змісту ст. 19 КК України випливає, що неосудність визначають тільки стосовно часу вчинення особою суспільно небезпечного діяння і тільки у зв'язку з ним. Неприпустимо за межами такого діяння порушувати питання про неосудність особи [120, с. 167].

Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна цілком усвідомлювати власні дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною ураховує суд під час призначення покарання, це може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [140]. Здійснивши аналіз ст. 20 КК України, можна дійти висновку, що: 1) обмежена осудність пов'язана з наявністю в особи певного психічного розладу (наприклад, шизофренія, розумова відсталість тощо); 2) унаслідок такого психічного стану особа не цілком здатна усвідомлювати фактичні ознаки й суспільну небезпечність вчиненого діяння; 3) обмежена осудність не виключає осудності

як обов'язкової ознаки суб'єкта, а отже, не виключає і кримінальну відповідальність за вчинене [120, с. 171].

Відповідно до ст. 3 Закону України від 22 лютого 2000 року № 1489-III «Про психіатричну допомогу», кожна особу вважають такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про психіатричну допомогу» й іншими законами України [217]. Тобто питання про встановлення осудності виникає лише за наявності в органів досудового розслідування, прокуратури чи суду сумнівів щодо психічного стану особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Якщо їх немає, то здатність особи усвідомлювати власні дії (бездіяльність) і керувати ними презюмується [181, с. 70].

Відповідно до ст. 509 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи в разі, якщо під час кримінального провадження буде встановлено обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Такими обставинами, зокрема, є: 1) наявність згідно з медичним документом в особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання; 2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо). У разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого таку особу направляють до відповідного медичного закладу на строк не більше ніж два місяці. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішують під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому

для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження – ухвалою суду [145].

Крім того, питання про осудність особи постає тільки у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення. Тому здатність особи правильно оцінювати суспільно небезпечний характер вчиненого діяння, його суспільно небезпечні наслідки та керувати своїми діями (бездіяльністю) з'ясовують саме на час вчинення кримінального правопорушення [120, с. 164].

Наступною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є *вік*, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Вік людини – це проміжок часу від її народження до будь-якого моменту відліку, певний період життя, що відображає анатомо-фізіологічний стан організму людини й ступінь формування її особистості. Необхідність встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності зумовлена тим, що ця обставина пов'язана зі здатністю особи усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність свого діяння та керувати ним. А тому є недопустимим притягнення особи до відповідальності за діяння, соціальну значущість якого вона не усвідомлює [181, с. 75]. КК України передбачає диференційований підхід до встановлення віку кримінальної відповідальності. За загальним правилом кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років. За окремі кримінальні правопорушення відповідальність настає з 14-ти років [181, с. 75]. Аналіз кримінальних правопорушень, передбачених у ч. 2 ст. 22 КК України, засвідчує, що закон знижує вік кримінальної відповідальності за насильницькі й майнові кримінальні правопорушення. Зниження віку кримінальної відповідальності за ці суспільно небезпечні діяння ґрунтується на таких критеріях: 1) рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить про можливість уже у віці 14 років усвідомлювати фактичні ознаки й суспільну небезпечність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 22 КК України; 2) підвищена суспільна небезпечність (тяжкість) більшості зазначених кримінально протиправних діянь; 3) значна поширеність більшості

таких кримінальних правопорушень серед підлітків [181, с. 75–76; 120, с. 166]. У деяких випадках кримінальна відповідальність можлива лише за кримінальні правопорушення, вчинені повнолітніми особами, тобто які досягли віку 18-ти років. До таких кримінально протиправних діянь належать кримінальні правопорушення, передбачені ст. 155, 304, 335 КК України [120, с. 166].

Під час встановлення віку особи слід акцентувати увагу на тому, що її вважають такою, що досягла певного віку не в день народження, а з наступної доби. Якщо встановити вік за допомогою документів неможливо через їх відсутність, призначають експертизу. У такому випадку днем народження вважають останній день того року, який визначив експерт (тобто 31 грудня) [181, с. 76].

Не може бути притягнута до відповідальності особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, але не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Однак до неї можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, передбачені ч. 2 ст. 105 КК України [140]. Водночас, відповідно до ст. 498 КПК України, кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюють унаслідок вчинення особою, яка після досягнення віку 11-ти років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [145]. Тобто примусові заходи виховного характеру можна застосувати до особи віком від 11-ти років до досягнення нею віку кримінальної відповідальності.

Аналіз положень ст. 22 та 350 КК України дає підстави констатувати, що за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, відповідальність настає з віку 16-ти років. Із цього самого віку настає відповідальність за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, у частині заподіяння побоїв або легких тілесних ушкоджень. Водночас за заподіяння середньої тяжкості тілесних

ушкоджень службовій особі або громадянину, що виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також за вчинення таких дій щодо їхніх близьких відповідальність настає з віку 14-ти років. Аналогічний вік кримінальної відповідальності встановлено й за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 350 КК України [140].

Зазначений вік кримінальної відповідальності цілком відображає суспільну небезпечність досліджуваного діяння, а також узгоджується з іншими положеннями КК України щодо заподіяння тілесних ушкоджень відповідного ступеня тяжкості.

Деякі кримінальні правопорушення можуть бути вчинені спеціальним суб'єктом. З огляду на ст. 350 КК України, а також на зміст і характер службової та громадської діяльності потерпілих у зазначеному кримінальному правопорушенні, можна стверджувати, що вчинення погроз чи заподіяння тілесних ушкоджень певною категорією осіб не становить вищої суспільної небезпечності. Крім того, фактів вчинення досліджуваного кримінально протиправного діяння спеціальним суб'єктом (окремою категорією осіб) не зареєстровано. Якщо ж такі дії вчиняють працівники правоохоронних органів, то їх слід кваліфікувати додатково за ст. 365 КК України. Тому не вбачається підстав доповнювати ст. 350 КК України положенням про вчинення такого діяння спеціальним суб'єктом.

Суб'єктивна сторона. Ще одним елементом складу кримінального правопорушення є суб'єктивна сторона, під якою слід розуміти психічну діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, яке вона вчиняє, і до його наслідків. Встановлення всіх ознак суб'єктивної сторони – завершальний етап у констатації складу кримінального правопорушення як єдиної підстави кримінальної відповідальності. Тому з'ясування суб'єктивної сторони має важливе значення [120, с. 177–178].

Значимість суб'єктивної сторони полягає в тому, що вона: 1) є обов'язковим елементом будь-якого складу кримінального правопорушення; 2) дає можливість відмежувати суспільно небезпечне діяння від малозначного чи не кримінального караного; 3) впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення; 4) впливає на ступінь тяжкості суспільно небезпечного діяння та на покарання.

Суб'єктивна сторона, як й інші елементи складу кримінального правопорушення, має свої ознаки: вина, мотив, мета, емоційний стан. Вина – є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони, решта – факультативні, і є обов'язковими лише в окремих кримінальних правопорушеннях, якщо це передбачено в диспозиції статті Особливої частини КК України.

Вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України) [140]. Відповідно до ст. 62 Конституції України та ч. 2 ст. 2 КК України, особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [107; 140]. Таким чином, встановлення вини особи у конкретному кримінальному правопорушенні має важливе значення не лише кримінально-правової діяльності, а й для кримінально-процесуальної.

Вина має дві форми – умисле і необережність. З огляду на ст. 350 КК України слід зазначити, що вона має три частини. У першій частині не конкретизовано форму вини, однак зі змісту диспозиції «погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує» можна зрозуміти, що передбачено прямий умисел та мету [140]. Прямий умисел передбачає те, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого

діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України) [140]. Слід зазначити, що ч. 1 ст. 350 КК України має усічений склад кримінального правопорушення, що впливає на встановлення вини особи. Тобто під час вчинення зазначеного вище діяння, особа повинна усвідомлювати лише суспільну небезпечність свого діяння, тоді як наслідки не мають значення, оскільки вони не є обов'язковими у кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 1 ст. 350 КК України. Що стосується мети – припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує, то у даному випадку вона є обов'язковою і впливає на кримінально-правову кваліфікацію. За відсутності цієї мети винного слід притягувати до кримінальної відповідальності за ст. 129 КК України «Погроза вбивством» або ст. 195 КК України «Погроза знищення майна».

Отже, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, виражається у формі прямого умислу з обов'язковою метою – припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує. При цьому інтелектуальний момент прямого умислу полягає в тому, що особа усвідомлює: 1) об'єкт посягання – суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) статус потерпілого – службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) об'єктивну сторону – погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом; 4) суспільну небезпечність свого діяння. Вольовий момент полягає в тому, що особа бажає: 1) вчинити спільно небезпечне діяння – погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом; 2) досягти мети – припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити її характер в інтересах того, хто погрожує.

У частині 2 та 3 ст. 350 КК України конкретизовано форму вини, зокрема у змісті диспозицій вказано саме на умисел під час вчинення суспільного небезпечного діяння. Крім того, зазначені кримінальні правопорушення мають матеріальний склад, що своєю чергою дає підстави вважати, що діяння може бути вчинено як з прямим, так і непрямим умислом. Попри це, у змісті обох частин зазначеної статті вживається поняття «у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю», що свідчить про таку обов'язкову ознаку як мотив вчинення кримінального правопорушення. У даному випадку мотивом може бути: 1) прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; 2) помста за виконання цих обов'язків у минулому. Таким чином, посягання на потерпілого за часом може не збігатися зі службовою діяльністю або виконанням громадських обов'язків [182, с. 1087].

Однак, у деяких випадках суди неповно досліджують обставини провадження, зокрема неправильно трактують мету та мотив заподіяння тілесних ушкоджень, що викликає помилки у під час прийняття рішення по справі. Наприклад, згідно з *вироком Бабушкінського районного суду м. Дніпро від 6 січня 2021 року ОСОБА_1 26 квітня 2017 року близько 11:00, будучи головою правління об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ) «Запорізьке шосе 80», прибув до приміщення Дніпровської міської ради, що на просп. Дмитра Яворницького, 75 у м. Дніпрі, з метою спілкування з заступником міського голови з питань діяльності виконавчих органів, директором Департаменту благоустрою та інфраструктури Дніпровської міської ради ОСОБА_2 щодо питань, пов'язаних з участю ОСББ «Запорізьке шосе 80» у Програмі сприяння діяльності ОСББ, житлово-будівельних кооперативів та обслуговуючих кооперативів у багатоквартирних будинках міста Дніпропетровська на 2016–2020 роки, затвердженій рішенням Дніпровської міської ради від 13 липня 2016 року № 13/11.*

Під час спілкування у ОСОБА_1 виник умисел, спрямований на умисне спричинення легкого тілесного ушкодження ОСОБА_2 як службовій особі у

зв'язку з його службовою діяльністю на вищевказаній посаді, зокрема через незгоду з прийнятим ОСОБА_2 рішенням щодо участі ОСББ «Запорізьке шосе 80», головою якого є ОСОБА_1, у вищевказаній Програмі.

Реалізуючи цей умисел ОСОБА_1 близько 11:20, перебуваючи у службовому кабінеті ОСОБА_2 № 421 Дніпровської міської ради, достеменно знаючи, що останній є службовою особою, маючи на меті змінити характер його діяльності на свою користь, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, завдав ОСОБА_3 трьох ударів лівою та правою руками, стиснутими в кулак у ділянку голови, спричинивши легкого тілесного ушкодження за критерієм тривалості розладу здоров'я.

Дніпровський апеляційний суд ухвалою від 3 червня 2021 року вирок місцевого суду змінив у частині призначення покарання, виключивши посилення на обов'язок ОСОБА_1 публічно попросити вибачення у потерпілого.

У касаційній скарзі захисник засудженого, посилаючись на істотні порушення вимог Кримінального процесуального кодексу України та неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, просить скасувати судові рішення щодо ОСОБА_1 і призначити новий розгляд у суді першої інстанції. Обґрунтовуючи викладені в касаційній скарзі вимоги, захисник указує на безпідставну кваліфікацію дій засудженого за ч. 2 ст. 350 КК України, оскільки в ході досудового розслідування не зібрано достатніх доказів на її підтвердження, обвинувачення сформульовано неконкретно, зокрема суд не встановив усіх елементів інкримінованого ОСОБА_1 кримінального правопорушення (мотиву й мети заподіяння тілесних ушкоджень) та вийшов за межі пред'явленого обвинувачення. У свою чергу суд апеляційної інстанції порушень, допущених місцевим судом, не усунув, безпідставно погодившись із висновками місцевого суду.

У касаційній скарзі захисник засудженого, посилаючись на неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, просить скасувати судові рішення щодо ОСОБА_1 і призначити новий розгляд у суді

першої інстанції. На переконання касатора, дії засудженого помилково кваліфіковані за ч. 2 ст. 350 КК України, адже зі змісту вироку не убачається форми вини і мотиву указанного кримінального правопорушення. До того ж судами не узято до уваги протиправної поведінки потерпілого, який спровокував засудженого. Касатор зазначає, що дії як потерпілого, так і засудженого мають бути кваліфіковані за ст. 125 КК України. У свою чергу суд апеляційної інстанції належним чином не перевірів доводів, викладених у поданій апеляційній скарзі, необґрунтовано відмовивши у її задоволенні.

Як убачається із зазначених апеляційних скарг, захисники обґрунтували свої доводи тим, що місцевий суд не дав оцінки провокативним діям потерпілого щодо ОСОБА_1, який лише зреагував на образи щодо членів його сім'ї. Також, як зауважили захисники, поза увагою суду залишилось й те, що ОСОБА_2 сам застосував силу, потягнувши ОСОБА_1 за шию до приймальні, та, крім цього, плюнув йому в обличчя. Суд апеляційної інстанції, переглядаючи такі доводи апеляційних скарг, не дав їм власної належної оцінки та в повному обсязі погодився з висновками районного суду.

Проте, з цим висновком апеляційного суду колегія суддів погодитись не може з огляду на таке. Складом кримінального правопорушення визнається сукупність закріплених у кримінальному законі ознак, за наявності яких реально вчинене суспільне небезпечне діяння визнається кримінальним правопорушенням. Однією з цих ознак є суб'єктивна сторона, що відображає процеси, які відбуваються у свідомості особи у зв'язку з вчиненням нею кримінального правопорушення і свідчать про спрямування її волі та про її ставлення до суспільно небезпечного діяння і його наслідків.

Суд апеляційної інстанції в своїй ухвалі зазначив, що дії, передбачені ч. 2 ст. 350 КК України, вчинюються виключно у зв'язку зі здійсненням службовою особою своєї службової діяльності. Разом із цим встановлення мотиву і мети заподіяння тілесного ушкодження є обов'язковим, оскільки у ряді випадків наявність певних мотиву чи мети є підставою для кваліфікації такого діяння за іншими статтями КК України. Зокрема, умисне нанесення побоїв або

заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 350 КК України. Отже, встановлення умислу є невід'ємною частиною кваліфікації дій особи за відповідними статтями КК України.

Проте, апеляційний суд не дав оцінки доводам захисників, які вказували на те, що умисел на заподіяння легких тілесних ушкоджень виник у ОСОБА_1 на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин, та наводили з цього приводу відповідні аргументи з посиланням на докази, зокрема відеофайли, досліджені в судовому засіданні суду першої інстанції. У тому числі, апеляційний суд повно не перевіряв обставин, за яких потерпілому було спричинено тілесні ушкодження, та його дій стосовно засудженого, що передували конфлікту [211].

Відповідно до ч. 2 ст. 350 КК України, кримінальна відповідальність настає за умисне нанесення побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких [140]. На відміну від ч. 1 ст. 350 КК України ч. 2 цієї статті передбачає настання наслідків, тому під час встановлення всіх ознак складу досліджуваного кримінального правопорушення, слід визначити психічне ставлення особи до наслідків власного суспільно небезпечного діяння. Таким чином, у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, з прямим умислом особа повинна усвідомлювати: 1) об'єкт посягання – суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) статус потерпілого – службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) об'єктивну сторону – нанесення побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження; 4) суспільну

небезпечність свого діяння. Крім того, особа передбачає настання у потерпілого побоїв або легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження внаслідок протиправних дій винного. Вольовий момент полягає в тому, що особа бажає настання спільно небезпечних наслідків – побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у потерпілого.

Інтелектуальний момент непрямого умислу під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, дублює інтелектуальний момент прямого умислу. Водночас вольовий момент непрямого умислу полягає в тому, що особа не бажає, але свідомо допускає настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у потерпілого.

Частина 3 ст. 350 КК України передбачає відповідальність за умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких [140]. Інтелектуальний і вольовий моменти прямого і непрямого умислу під час вчинення зазначеного кримінального правопорушення подібне до аналогічних положень ч. 2 ст. 350 КК України, крім виду наслідків – тяжкі тілесні ушкодження. Таким чином, у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 350 КК України, з прямим умислом особа повинна усвідомлювати: 1) об'єкт посягання – суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) статус потерпілого – службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) об'єктивну сторону – заподіяння тяжкого тілесного ушкодження; 4) суспільну небезпечність свого діяння. Крім того, особа передбачає настання у потерпілого тяжкого тілесного ушкодження внаслідок протиправних дій винного. Вольовий момент полягає в тому, що особа бажає настання тяжкого тілесного ушкодження у потерпілого.

Інтелектуальний момент непрямого умислу під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 350 КК України,

дублює інтелектуальний момент прямого умислу. Водночас вольовий момент непрямого умислу полягає в тому, що особа не бажає, але свідомо допускає настання тяжких тілесних ушкоджень у потерпілого.

Для кваліфікації дій винного за ст. 350 КК України емоційний стан значення не має, проте впливає на призначення покарання тощо.

На підставі аналізу суб'єктивних ознак погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, можна сформулювати такі **висновки**.

Науково обґрунтовано необхідність доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України, що дадуть змогу запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їх діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, що своєю чергою зменшить загальну кількість фактів вчинення погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Конкретизовано ознаки осудності під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, які полягають у тому, що особа повинна бути здатною усвідомлювати: 1) ознаки потерпілого; 2) зміст і характер діяльності потерпілого; 3) мету посягання; 4) зміст і характер своїх діянь.

Науково обґрунтовано, що під час вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, осудна особа повинна бути здатною усвідомлювати: 1) ознаки потерпілого; 2) зміст і характер діяльності потерпілого; 3) зміст і характер власних діянь; 4) наслідки.

Констатовано, що кримінальна відповідальність за кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України, настає з 16-ти років, а за ч. 2 і 3 цієї статті – з 14-ти років, що цілком відображає суспільну небезпечність досліджуваного діяння, а також узгоджується з іншими положеннями КК України щодо заподіяння тілесних ушкоджень відповідного ступеня тяжкості.

Аргументовано, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України, вчиняється лише з прямим умислом і наявністю спеціальної мети – припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує.

Інтелектуальний момент прямого умислу полягає в тому, що особа усвідомлює: 1) об'єкт посягання – суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) статус потерпілого – службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) об'єктивну сторону – погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом; 4) суспільну небезпечність свого діяння. Вольовий момент полягає в тому, що особа бажає: 1) вчинити спільно небезпечне діяння – погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом; 2) досягти мети – припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити її характер в інтересах того, хто погрожує.

Обґрунтовано, що кримінальні правопорушення, передбачене ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, можуть бути вчинені як з прямим, так і непрямым умислом і з наявністю мотиву: 1) прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; 2) помста за виконання цих обов'язків у минулому.

Інтелектуальний момент прямого умислу під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, полягає в тому, що особа повинна усвідомлювати: 1) об'єкт посягання – суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; 2) статус потерпілого – службова особа чи громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) об'єктивну сторону – нанесення побоїв або заподіяння легкого чи середньої

тяжкості тілесного ушкодження (ч. 2), або тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3); 4) суспільну небезпечність свого діяння. Особа повинна передбачати настання у потерпілого побоїв або легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 2), або тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3). Вольовий момент полягає в тому, що особа бажає настання спільно небезпечних наслідків – побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 2), або тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3).

Науково доведено, що інтелектуальний момент непрямого умислу під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, дублює інтелектуальний момент прямого умислу. Водночас вольовий момент непрямого умислу полягає в тому, що особа не бажає, але свідомо допускає настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 2), або тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3).

Висновки до розділу 2

На підставі аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, можна сформулювати такі висновки.

З огляду на структуру суспільних відносин, які знаходяться під кримінально-правовою охороною ст. 350 КК України, визначено що: 1) родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є група суспільних відносин, що забезпечує загальноновизнану поважність до публічного управління та публічного інформування, їх значення, вплив, довіру до них (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів; 2) видовим об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини щодо забезпечення нормальної діяльності органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості. Фактично він

охоплює певну частину суспільних відносин, які стосуються тільки забезпечення авторитету громадських формувань та державної влади загалом;

3) основним безпосереднім об'єктом погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок є суспільні відносини, які стосуються забезпечення конкретної законної діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок;

4) додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок є суспільні відносини щодо забезпечення: а) порядку виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками (службовою особою, а також громадянином який виконує громадський обов'язок); б) недоторканості службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, воля, безпека, право на життя тощо.

Доведено, що учасниками (суб'єктами) цих суспільних відносин (основного безпосереднього об'єкта погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок) мають бути: 1) органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації тощо; 2) службові особи чи громадянин, який виконує громадський обов'язок; 3) інші учасники суспільних відносин (фізичні та юридичні особи, їхні об'єднання, територіальна громада, суспільство тощо).

З огляду на структуру суспільних відносин, які є основним безпосереднім і додатковим обов'язковим об'єктом передбаченого ст. 350 КК України, а також на сутність самого кримінально протиправного посягання, можна дійти висновку, що порушення зазнає предмет суспільних відносин (авторитет і порядок діяльності). Водночас механізм такого порушення полягає в зміні соціального зв'язку, тобто зміні взаємодії учасників, а конкретно – у порушенні іншими учасниками суспільних відносин своїх обов'язків щодо підтримання авторитету й порядку діяльності органами державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації тощо.

Аргументовано, що особа, яка виконує громадський обов'язок – це особа, яка здійснює будь-яку суспільно корисну діяльність, зокрема, бере участь у протидії порушенням громадського порядку, виконує необхідні дії з ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха тощо.

Ураховуючи суспільну небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, аргументовано, що потерпілим можуть бути виключно: службова особа; особа, яка виконує громадський обов'язок; їхні близькі. Потерпілим від досліджуваного кримінального правопорушення не може бути працівник правоохоронного органу, судовий експерт, працівник органу державної виконавчої служби, приватний виконавець, Президент України, Голова ВР України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи член Вищої ради правосуддя, Голова чи член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або ВС України чи вищих спеціалізованих судів України, Генеральний прокурор, Директор Національного антикорупційного бюро України, Уповноважений ВР України з прав людини, Голова або інший член Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії України, суддя, народний засідателю чи присяжний, захисник чи представник особи, начальник-військовослужбовець, а також їх близькі родичі.

Аргументовано, що близькими є чоловік, дружина, батько, мати, мачуха, син, дочка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, онук, онучка, а також інші особи, життя, здоров'я та добробут яких з різних підстав є важливими для службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, і кримінально протиправний вплив на яких може змусити службову особу або громадянина до поведінки, бажаної для винного.

Погроза як об'єктивна ознака складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 350 КК України, обов'язково повинна бути реальною і може бути вчинена словесно, письмово, за допомогою жестів і демонстрації зброї або предметів, що їх замінюють, а також із використанням технічних засобів.

Обґрунтовано, що серйозність причин, які викликають погрозу вбивством або завданням шкоди, що є небезпечною для здоров'я; зовнішня активність вияву погрози; наявність у винного можливості її здійснення; обставини, які характеризують особу винного; обставини, які характеризують особу потерпілого є ознаками реальності погрози.

Аргументовано, що погроза заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, а не будь-яким насильством, значно звужує коло можливих виявів кримінально караних діянь, у зв'язку чим запропоновано внести зміни до ч. 1 зазначеної статті шляхом зміни слів «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» словом «насильством», що надасть можливість притягувати до відповідальності осіб за погрозу не лише заподіяти тяжкі тілесні ушкодження потерпілому, а й завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості, незаконним позбавленням волі, згвалтуванням або вчиненням інших насильницьких дій.

З огляду на зарубіжний досвід щодо конструювання диспозицій статей, що передбачають кримінальну відповідальність за насильство щодо службових осіб чи громадян, які виконують громадський обов'язок, а також змісту диспозицій ст. 350 КК України, обґрунтовано пропозицію стосовно доповнення ч. 2 зазначеної статті положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару, мордування та інших насильницьких дій, а також незаконного позбавлення волі.

Науково доведено, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України, має усічений склад, його вважають закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, а ч. 2 і 3 – матеріальні та є закінченими з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у виді побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень.

З метою посилення кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, обґрунтовано доцільність і необхідність доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України, що дасть змогу запобігти

вчиненню досліджуваного кримінального правопорушення від імені та в інтересах юридичної особи.

Під час визначення осудності особи у разі вчинення погрози щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід з'ясувати, чи усвідомлювала вона: ознаки потерпілого; зміст і характер діяльності потерпілого; мету посягання; зміст і характер своїх діянь. У разі вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, особа повинна усвідомлювати: ознаки потерпілого; зміст і характер діяльності потерпілого; зміст і характер власних діянь; наслідки.

Науково обгрунтовано, що встановлений вік кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ч. 1 ст. 350 КК України – з 16-ти років; ч. 2 і 3 цієї статті – з 14-ти років), цілком відображає суспільну небезпечність досліджуваного діяння, а також узгоджується з іншими положеннями КК України щодо заподіяння тілесних ушкоджень відповідного ступеня тяжкості.

Аргументовано, що інтелектуальний момент прямого умислу під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, полягає в тому, що особа усвідомлює: об'єкт посягання; статус потерпілого; об'єктивну сторону; суспільну небезпечність свого діяння. Вольовий момент полягає в тому, що особа бажає: 1) вчинити спільно небезпечне діяння; 2) досягти мети кримінального правопорушення.

Науково доведено, що обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, є мотив: прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; помста за виконання цих обов'язків у минулому.

Інтелектуальний момент прямого умислу під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, полягає в тому, що особа повинна усвідомлювати: об'єкт посягання; статус потерпілого;

об'єктивну сторону; 4) суспільну небезпечність свого діяння. Особа повинна передбачати настання у потерпілого побоїв або легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 2), або тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3). Вольовий момент полягає в тому, що особа бажає зазначених вище настання спільно небезпечних наслідків.

Інтелектуальний момент непрямого умислу під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, дублює інтелектуальний момент прямого умислу. Вольовий момент непрямого умислу полягає в тому, що особа не бажає, але свідомо допускає настання суспільно небезпечних наслідків.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОBOB'ЯЗОК, ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЦЕ ДІЯННЯ

3.1. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Кваліфікація кримінальних правопорушень є одним з основних етапів (стадій) застосування кримінально-правової норми та центральним питанням під час розслідування будь-яких кримінальних проваджень. Саме тому кваліфікація є базовим поняттям у кримінально-правовій літературі, слідчій та судовій практиці [206, с. 70; 251, с. 10; 275, с. 210].

Кваліфікацією кримінального правопорушення слід вважати кримінально-правову оцінку вчиненого особою діяння шляхом встановлення його кримінально-правових (кримінально значущих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, і встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння конкретному складу кримінального правопорушення, передбаченому КК України, за відсутності фактів, що виключають кримінальну протиправність діяння [206, с. 70; 251, с. 114; 275, с. 210].

Учений М.Й. Коржанський розширено тлумачив кваліфікацію кримінальних правопорушень під якою розумів встановлення всіх ознак певних кримінальних правопорушень і додатково ще однієї ознаки цього певного, конкретного діяння і складу кримінального правопорушення, що його передбачає. На переконання вченого, це кримінально-правова оцінка вчиненого діяння, вибір і застосування до нього тієї кримінально-правової норми, яка найповніше описує його ознаки [113, с. 9–11]. Більш вужче бачення щодо розуміння кваліфікації у вченого В.О. Навроцького, тобто як результат кримінально-правової оцінки діяння органами попереднього розслідування та

досудового розслідування, внаслідок чого констатовано, що вчинене є кримінальним правопорушенням (злочином), визначено норму кримінального закону, яка передбачає відповідальність за вчинене, і встановлено відповідальність між юридично значимими ознаками кримінального правопорушення (злочину), передбаченого законом, і процесуально закріплений висновок щодо наявності такої відповідальності [176, с. 33]. Кваліфікація визначає законне та обґрунтоване застосування кримінально-правових норм та інститутів, забезпечує визначення ступеня тяжкості кримінальних правопорушень дозволяє відмежовувати кримінальні правопорушення від інших правопорушень та не кримінально протиправних чи правомірних вчинків особи; забезпечує розмежування схожих подібних ознак складів кримінальних правопорушень [251, с. 114].

Кримінальне правопорушення має безліч ознак, однак під час кваліфікації необхідно враховувати лише ті юридично значущі об'єктивні й суб'єктивні ознаки, які належать до складу конкретного вчиненого суспільно небезпечного діяння. І якщо їх сукупність буде відповідати сукупності передбачених законом ознак, то це засвідчує наявність у діяч винної особи складу певного кримінального правопорушення, а відсутність принаймні однієї з ознак – про відсутність у діяч особи конкретного складу кримінального правопорушення. Правильна кваліфікація дає змогу встановити, яке саме кримінальне правопорушення вчинено, хто його вчинив, наявність чи відсутність у нього вини, вид і розмір покарання за вчинене суспільно небезпечне діяння [206, с. 70].

У теорії кримінального права та практиці застосування кримінального законодавства було розроблено правила кваліфікації кримінальних правопорушень. Вони поширюються й на кваліфікацію погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (кваліфікація в разі конкуренції кримінально-правових норм, множинності кримінальних правопорушень, попередньої кримінально протиправної діяльності та співучасті в кримінальному правопорушенні) [206, с. 70].

Для того щоб дати правильну правову оцінку фактичним обставинам вчинення суспільно небезпечного діяння, слід установити ознаки складу кримінального правопорушення, які надають можливість відмежовувати його від суміжних кримінальних правопорушень. З'ясовуючи властиві цьому діянню ознаки та відкидаючи ті, які йому не притаманні, поступово поглиблюючи аналіз правової норми, і фактичних обставин вчиненого, ми формуємо єдину сукупність ознак, що характеризують таке кримінальне правопорушення і відрізняють його від інших. Необхідно зазначити, що розмежування кримінальних правопорушень можна здійснювати в різній послідовності, проте в будь-якому разі, про що слушно зауважує С. А. Тарарухін, він повинен охоплювати: 1) усвідомлення фактичного та юридичного змісту ознак розмежовуваних складів; 2) зіставлення цих ознак з виокремленням (вичленуванням) схожості й відмінностей між ними; 3) визначення відповідного складу кримінального правопорушення, ознаки якого наявні серед фактичних обставин (водночас обставини, які виявилися зайвими (не охоплені ним), не повинні становити самостійний склад кримінального правопорушення, оскільки в протилежному випадку може йтися про сукупність кримінальних правопорушень) [236, с. 82; 206, с. 70–71].

Частина 1 ст. 350 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу вбивством, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосовану з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує. Частина 2 цієї статті – за умисне завдання побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких. Частина 3 – за умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у

зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких [140; 206, с. 71].

У чинному КК України наявна низка кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за схожі діяння, що спричиняє конкуренцію кримінально-правових норм – суперечність двох або більшої кількості норм Особливої частини КК України, які однаково встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення одного суспільно небезпечного діяння, що визначене чинним КК України як злочин, але встановлюють різні правові наслідки [17, с. 390]. Нині конкуренцію кримінальним правопорушенням, передбаченим у ст. 350 КК України, становлять ст. 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), ст. 125 (умисне легке тілесне ушкодження), ст. 126 (побої і мордування), ст. 129 (погроза вбивством), ст. 195 (погроза знищення майна) КК України тощо [206, с. 71].

У доктрині кримінального права та судовій практиці сформувалося правило, згідно з яким у разі конкуренції загальної та спеціальної правових норм застосуванню підлягає остання [150, с. 191; 270, с. 182; 17, с. 401; 275, с. 210]. Тобто у разі, наприклад, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень службовій особі, яка виконує громадський обов'язок, у зв'язку з його службовою діяльністю, такі дії підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 350 КК України, а не за ч. 1 ст. 121 КК України [206, с. 71].

Для кваліфікації дій винного за ч. 1 ст. 350 КК України достатньо встановити лише факт погрози службовій особі у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків, її близьким чи громадянину, який виконує громадський обов'язок. Погроза може полягати у висловлюванні (усно, письмово, із застосуванням технічних засобів), а також жестах або інших діях, за допомогою яких винний залякує потерпілого вчиненням вбивства, застосуванням до нього насильства чи знищення його майна. На відміну від ст. 129 КК України, для кваліфікації дій за зазначеною вище статтею наявність реальних підстав побоювання потерпілим виконання погроз не є обов'язковою [212; 206, с. 71].

Погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід відмежовувати від інших кримінальних правопорушень за такими ознаками: 1) потерпілий; 2) характер суспільно небезпечного діяння; 3) мета і мотив кримінального правопорушення [206, с. 71].

За ознакою потерпілого погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід відмежовувати від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 343 (втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця), ст. 345 (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу), ст. 346 (погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча), ст. 377 (погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного), ст. 398 (погроза або насильство щодо захисника чи представника особи), ст. 405 (погроза або насильство щодо начальника) КК України. Тобто, якщо висловлюють погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи (крім тих, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 343, 345, 346, 377, 398, 405 КК України, – працівник правоохоронного органу, державний чи громадський діяч, суддя, народний засідатель чи присяжний, захисник чи представник особи, начальник-військовослужбовець)) чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосовану з метою припинення діяльності таких осіб, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує, такі дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 350 КК України лише за умови, що вчинене діяння не охоплено ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 342 КК України (опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку й державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) [206, с. 71].

Через пряму вказівку на адресата погрози випадки, коли, наприклад, дружині військового начальника погрожують вбити його, не можна кваліфікувати за цією нормою. Відповідні дії за наявності інших обов'язкових ознак (мотив, мета) можуть бути кваліфіковані за ст. 350 КК України про погрозу вбивством щодо службової особи, у якій власне не деталізовано адресата погрози, а зазначено, кого стосується погроза [70, с. 71–72].

Для кваліфікації заподіяння побоїв або умисного тілесного ушкодження за ст. 350 КК України обов'язковою є не тільки наявність окреслених потерпілих, а й здійснення цього кримінального правопорушення у зв'язку з їхньою безпосередньою державною, професійною, службовою, громадською діяльністю, оскільки суспільні відносини, що охороняють тілесну недоторканість особи, у цих складах кримінальних правопорушень є лише безпосереднім додатковим обов'язковим об'єктом, а не основним [206, с. 72; 261, с. 331].

Наприклад, 31 березня 2020 року ОСОБА_1, перебуваючи на вулиці Возз'єднання в м. Мукачеве, навпроти КП «Мукачівський центральний ринок» припаркував свій автомобіль «Wolkswagen», державний номер НОМЕР_1, порушивши Правила дорожнього руху, з правої сторони дорожнього полотна на вулиці Возз'єднання, 21. Після отримання повідомлення про притягнення до адміністративної відповідальності, ОСОБА_1, обурившись на рішення інспектора муніципальної інспекції, вийшов зі свого автомобіля та, підійшовши до потерпілого ОСОБА_2 – інспектора з паркування відділу інспекторів з паркування Управління муніципальної інспекції Мукачівської міської ради, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, з метою спричинення потерпілому як службовій особі тілесних ушкоджень, умисно завдав один удар своєю головою в голову ОСОБА_2, чим спричинив останньому тілесні ушкодження у виді забою м'яких тканин носа, які згідно з висновком експерта Мукачівського районного відділення СМЕ № 160/2020 належать до групи легких тілесних ушкоджень як такі, що не потягли за собою короточасний розлад здоров'я, чим вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 350 КК України [49].

Хуліганство, пов'язане з опором громадянам, які припиняли хуліганські дії, під час якого потерпілому було заподіяно побої або тілесні ушкодження, підлягає кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 296 та ч. 2 або 3 ст. 350 КК України [206, с. 72].

З об'єктивної сторони кримінального правопорушення погроза вбивством щодо службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, вчинена членом організованої групи, потребує додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 129 КК України [141, с. 737; 182, с. 1067]. Погроза заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза знищити чи пошкодити майно, належне потерпілим, способом, який не є загальнонебезпечним, складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, не утворює [141, с. 737; 182, с. 1068].

Умисне заподіяння удару, а так само вчинення відмінних від побоїв насильницьких дій, що завдали потерпілому фізичного болю, не охоплені диспозицією ч. 2 ст. 350 КК України й можуть бути кваліфіковані за відповідними частинами ст. 342 або 126 КК України [182, с. 1068].

Умисне вбивство або вбивство через необережність, а також заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, не охоплені складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, і потребує кваліфікації за п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 1 або 2 ст. 119, або ч. 2 ст. 121 КК України відповідно [206, с. 72].

За суб'єктивними ознаками кримінального правопорушення погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід відмежовувати від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 129 (погроза вбивством) та ст. 195 (погроза знищення мана) КК України. Погрозу вбивством або знищенням майна загальнонебезпечним способом, яка хоч і спрямована відповідному адресатові (потерпілому), однак не переслідує мету (припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити характер цієї діяльності в інтересах того,

хто погрожує), потрібно кваліфікувати за ст. 129 або 195 КК України [182, с. 1068]. Таку позицію також поділяє М. І. Хавронюк [258, с. 201; 206, с. 72].

24 липня 2020 року близько 18 год 30 хв ОСОБА_2, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, був доставлений у приміщення приймального відділення КП «Семенівська центральна районна лікарня Семенівської районної ради» за адресою: вул. Шевченка, 78, смт. Семенівка Полтавської області, для проведення медичного огляду на стан сп'яніння. Згодом під час виконання ОСОБА_1 своїх службових обов'язків як головного лікаря в процесі проведення медичного огляду на стан сп'яніння засобом вимірювальної техніки газоаналізатором «Alcotest 6510», ОСОБА_2, продовжуючи перебувати в приміщенні приймального відділення КП «Семенівська центральна районна лікарня Семенівської районної ради» за зазначеною вище адресою, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, діючи умисно, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки й бажаючи їх настання, розуміючи, що ОСОБА_1 є службовою особою та виконує свою службову діяльність, протиправно, відчуючи обурення, здійснював за присутності підлеглих і працівників поліції протягом тривалого часу погрози вбивством останньому, супроводжуючи це активними діями, з метою припинення проведення медичного огляду. Своїми умисними діями, які полягали в погрозі вбивством щодо службової особи, застосованій з метою припинення діяльності службової особи ОСОБА_2, ОСОБА_1 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України [51].

Для кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 або 3 ст. 350 КК України, необхідною є наявність мотивів: 1) прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; 2) помсти за виконання цих обов'язків у минулому.

Наприклад, 31 грудня 2020 року о 8 год 00 хв ОСОБА_3 заступив у добовий наряд у складі групи швидкого реагування ПП «Охоронний центр "Легіон"», метою якого є забезпечення громадського правопорядку на

охоронюваних об'єктах згідно з укладеними договорами про надання охоронних послуг. 31 грудня 2020 року близько 15 год 00 хв ОСОБА_1, перебуваючи в продуктовому магазині «Кристал-К», який розташований за адресою: АДРЕСА_2, за місцем роботи своєї дружини, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, поведився агресивно та висловлювався нецензурною лайкою в адресу своєї дружини ОСОБА_4, на підґрунті чого в них виник словесний конфлікт, у процесі якого інший продавець ОСОБА_5 здійснила виклик охорони за допомогою сигнальної кнопки, викликавши групу швидкого реагування ПП «Охоронний центр "Легіон"». Отримавши виклик, група швидкого реагування ПП «Охоронний центр "Легіон"» у складі охоронців ОСОБА_6 та ОСОБА_3, які є службовими особами та виконують свої службові обов'язки з охорони громадського порядку, на службовому автомобілі, одягнуті в службову форму зі знаками належності до ПП «Легіон», прибули до продуктового магазину «Кристал-К» за зазначеною вище адресою.

З метою припинення протиправних дій з боку ОСОБА_1, який перебував на той час біля цього магазину, після приїзду ПП «Охоронний центр "Легіон"» ОСОБА_3 підійшов до ОСОБА_1 і вимагав припинити протиправні дії, на що останній не зреагував і почав висловлюватися грубою нецензурною лайкою в адресу охоронця, тобто службової особи охоронного центру «Легіон». У цей час в ОСОБА_1 раптово виник кримінально протиправний умисел, спрямований на спричинення легких тілесних ушкоджень працівнику охорони ПП «Охоронний центр "Легіон"» ОСОБА_3, який здійснював службовий обов'язок з охорони громадського порядку. Реалізуючи свій кримінально протиправний умисел, розуміючи, що ОСОБА_3 є охоронцем, тобто службовою особою, яка виконує громадський обов'язок у зв'язку з його службовою діяльністю, а також небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх наслідки та бажаючи їх настання, ОСОБА_1 умисно кулаком правої руки завдав удару в обличчя охоронцю ОСОБА_3. Унаслідок протиправних дій ОСОБА_1 спричинив тілесні ушкодження потерпілому ОСОБА_3 у вигляді: травматичної екстракції третього зуба нижньої щелепи праворуч і третього зуба нижньої щелепи

ліворуч. Забито поверхневі рани слизової оболонки обох губ. Пародонтоз третього зуба нижньої щелепи праворуч і третього зуба нижньої щелепи ліворуч, рухливість третього ступеня, які належать до категорії легких тілесних ушкоджень, тим самим спричинив легкі тілесні ушкодження службовій особі у зв'язку з її службовою діяльністю.

Дії ОСОБА_1 кваліфіковано за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, як умисне завдання легких тілесних ушкоджень службовій особі, у зв'язку з її службовою діяльністю [52].

Натомість умисне завдання побоїв або заподіяння тілесного ушкодження потерпілому, зазначеному в ст. 350 КК України, за відсутності мотивів прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки чи помсти за виконання цих обов'язків у минулому, слід кваліфікувати як кримінальне правопорушення проти життя особи [182, с. 1068] (ст. 121, 122, 125, 126 КК України тощо). Крім того, якщо дії винного були реакцією на незаконні діяння службової особи чи громадянина, що виконує громадський обов'язок, або спричинені особистими неприязними стосунками, не пов'язаними з виконанням потерпілим своїх обов'язків, вчинене, за наявності для цього підстав, слід кваліфікувати як кримінальне правопорушення проти особи або власності [212].

Якщо службовій особі або громадянину фактично заподіяно тілесне ушкодження, однак встановлено, що умисел винного був спрямований на позбавлення життя потерпілого у зв'язку з виконанням ним службового чи громадського обов'язку, дії винного потрібно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 15 і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України як замах на вбивство без додаткового інкримінування йому ч. 2 або ч. 3 ст. 350 КК України [182, с. 1068; 206, с. 72].

Заподіяння службовій особі або громадянину у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю умисного тяжкого тілесного ушкодження, яке через необережність спричинило смерть, слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 350 і ч. 1

ст. 119 КК України [182, с. 1068]. На нашу думку, таке діяння, з огляду на суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 121 або ч. 1 ст. 119 та ч. 3 ст. 350 КК України [206, с. 72].

Здійснивши аналіз особливостей кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, можна дійти таких **висновків**.

Аргументовано, що конкуренцію кримінальним правопорушенням, передбаченим у ст. 350 КК України, становлять ст. 121, 122, 125, ст. 126, 129, ст. 195 КК України, які є загальними нормами щодо ст. 350 КК України, що передбачає спеціальні норми. Відмежовувати зазначені кримінальні правопорушення від погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід з огляду на правила, що в разі конкуренції загальної та спеціальної правових норм застосуванню підлягає остання.

Для кваліфікації дій за ч. 1 ст. 350 КК України наявність реальних підстав побоювання потерпілим виконання погроз не є обов'язковою, на відміну від кваліфікації дій за ст. 129 КК України.

Відмежовувати від інших кримінальних правопорушень погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України), слід за такими ознаками:

1) потерпілий – службова особа (крім тих, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 343, 345, 346, 377, 398, 405 КК України) чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок;

2) характер суспільно небезпечного діяння – погроза заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза знищити чи пошкодити майно, належне потерпілим, способом, який не є загальнонебезпечним; умисне заподіяння удару або інших, відмінних від побоїв насильницьких дій, що завдали потерпілому фізичного болю, не охоплене ст. 350 КК України);

3) мета – припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити характер цієї діяльності в інтересах того, хто погрожує;

4) мотиви – прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; помсти за виконання цих обов'язків у минулому.

Дії винного слід кваліфікувати лише за відповідною частиною ст. 15 і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, якщо службовій особі або громадянину заподіяно тілесне ушкодження, однак умисел винного був спрямований на позбавлення життя потерпілого у зв'язку з виконанням ним службового чи громадського обов'язку.

3.2. Покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Удосконалення кримінально-правових заходів реагування на вчинене кримінальне правопорушення є складовою процесу формування правової держави. Важливе місце серед заходів кримінально-правового характеру посідає покарання, від правильного застосування якого безпосередньо залежить успішність протидії злочинності [83, с. 3]. Покарання – найсуворіший захід державного примусу, який має істотне значення в протидії злочинності. Застосування кримінального покарання є основною та найпоширенішою формою реалізації кримінальної відповідальності. Покарання за вчинене кримінальне правопорушення повинно відповідати загальним принципам призначення покарання. Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаною винною у вчинення злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, але й запобігання вчиненню нових

кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [140; 209, с. 178–179].

Ефективність покарання залежить від обґрунтованості та правильності його призначення, чого не завжди дотримуються судові органи України, а також від якості побудови кримінально-правової санкції. Так, істотне значення під час вирішення питання про призначення покарання за вчинене винним кримінального правопорушення має передбачена КК України санкція, яка не завжди відповідає суспільній небезпечності діяння. Саме цим і зумовлений інтерес з боку теоретиків до всебічного наукового аналізу норм, що регулюють призначення покарання, перевірки їхньої правомірності та доцільності, розроблення рекомендацій з удосконалення практики їх застосування [83, с. 10; 283, с. 825].

Санкція – це частина статті Особливої частини КК, яка встановлює вид та розмір покарання за злочин вказаний в диспозиції статті [123, с. 25]. Слушною є позиція М.І. Хавронюка, що Санкції повинні бути побудовані з урахуванням принципів гуманізму, пріоритету прав людини і громадянина, справедливості, рівності, індивідуалізації покарання, співрозмірності покарання тяжкості вчиненого злочину, економії кримінально-правової репресії, більшої караності групового і повторного злочину, повної відповідальності тощо [257, с. 106].

Не є винятком і проблемні питання встановлення санкцій у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 350 КК України, та призначення покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Частина 1 ст. 350 КК України передбачає, що погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує,

карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років [140; 209, с. 179].

Відповідно до ст. 12 КК України, зазначене кримінальне правопорушення є кримінальним проступком за ступенем тяжкості, що не цілком відповідає його суспільній небезпечності.

У КК України схожі суспільно небезпечні діяння караються: 1) арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років (ч. 1 ст. 129 КК України); 2) штрафом до п'ятдесяти НМДГ або громадськими роботами на строк від шістдесяти до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців (ст. 195 КК України); 3) виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 345 КК України); 4) виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років (ч. 1 ст. 345-1 КК України); 5) обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 346 КК України); 6) виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 377 КК України); 7) арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 398 КК України); 8) триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 405 КК України) [140; 209, с. 179].

Порівняно із загальними нормами (ч. 1 ст. 129, ст. 195 КК України), у ч. 1 ст. 350 КК України передбачено жорсткіше покарання, зокрема строк обмеження волі на 1 рік. Однак в інших спеціальних нормах передбачено покарання, пов'язане з позбавленням волі на строк від 1 до 5 років. Позиція законодавця в цих випадках логічна: законна професійна діяльність конкретних

категорій службових осіб потребує посиленої кримінально-правової охорони. Не цілком зрозумілим залишається рішення встановити найтяжче покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, лише у виді обмеження волі й строком не більше ніж 3 роки, що майже відповідає санкції ч. 1 ст. 129 КК України. Крім того, санкція ч. 1 ст. 350 КК України в нинішній редакції: по-перше, не забезпечує належної кримінально-правової охорони законної діяльності службових осіб і громадян, які виконують громадський обов'язок; по-друге, не відображає необхідної диференціації кримінальної відповідальності за погрозу насильством [209, с. 180].

Під час засудження винних за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, суди призначають як обмеження волі, так і арешт на різний строк, що засвідчує доцільність встановленої диференціації покарання за вчинення зазначеного діяння. Наприклад, *13 січня 2016 року близько 11 год 20 хв ОСОБА_1, будучи обвинуваченим у кримінальному провадженні № 42015030010000113 за ч. 2 ст. 389 КК України, перебуваючи в приміщенні кабінету Луцького міськрайонного суду Волинської області, що розташований за адресою: м. Луцьк, вул. Лесі Українки, 24, діючи з прямим умислом, в усній формі висловлював погрози вбивством і пошкодженням майна шляхом підпалу секретарю судових засідань у зв'язку з виконанням та метою припинення нею своїх службових обов'язків, які остання сприйняла як реальні погрози.*

Допитаний в судовому засіданні по суті пред'явленого обвинувачення ОСОБА_1 свою вину в інкримінованому йому кримінальному правопорушенні визнав цілком, давши суду показання про те, що він справді погрожував секретарю судових засідань, будучи в приміщенні Луцького міськрайонного суду Волинської області. У вчиненому кається, просить суворо не карати. Потерпіла в судовому засіданні суду показала, що вона працює секретарем судових засідань у Луцькому міськрайонному суді, була присутня під час розгляду кримінального провадження щодо ОСОБА_1. Останній погрожував їй

убивством та підпалом її майна, такі погрози вона сприйняла як реальні. На поточний час претензій до обвинуваченого ОСОБА_1 не має, не наполягає на суворій мірі покарання.

З огляду на викладене, суд вважає доведеною вину ОСОБА_1 у погрозі убивством і знищенням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи, застосованої з метою припинення її діяльності, і кваліфікує його дії за ч. 1 ст. 350 КК України. Під час призначення покарання ОСОБА_1 суд ураховує характер і ступінь суспільної небезпечності, тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, дані про особу. Зокрема, ОСОБА_1 раніше неодноразово судимий, за місцем проживання характеризується негативно. Обставинами, які згідно зі ст. 66 КК України пом'якшують покарання підсудного, суд вважає щире каяття та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення. З передбачених ст. 67 КК України обставин, що обтяжують покарання підсудного, суд не вбачає жодної.

З огляду на викладене, характер і ступінь небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, особу підсудного, який за місцем проживання характеризується негативно, раніше неодноразово судимий, вину у вчиненому визнав, розкаявся, суд призначає ОСОБА_1 покарання, необхідне й достатнє для його виправлення, запобігання новим кримінальним правопорушенням, і вважає, що виправлення та перевиховання підсудного неможливе без ізоляції від суспільства, з обранням покарання в межах санкції статті, за якою його притягують до кримінальної відповідальності.

Суд постановив визнати винним ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, і призначити покарання у виді арешту на строк 2 (два) місяці 18 (вісімнадцять) днів [46].

Посилення покарання за погрозу застосування насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, сприятиме забезпеченню належної кримінально-правової охорони законної професійної та громадської діяльності зазначених осіб, підвищить захист їх життя, здоров'я тощо. Доцільність посилення відповідальності за досліджуване

суспільно небезпечне діяння також обумовлена статистичними даними Офісу Генерального прокурора щодо реєстрації (обліку) кримінальних правопорушень, передбачених ст. 350 КК України. Так за 2013 р. зареєстровано 17 кримінальних правопорушень; за 2014 р. – 27; за 2015 р. – 28; за 2016 р. – 36; за 2017 р. – 47; за 2018 р. – 33; за 2019 р. – 33; за 2020 р. – 39, за 2021 р. – 31 [231]. З огляду на зазначені емпіричні дані, можна констатувати, що кількість таких суспільно небезпечних діянь не зменшується, а порівняно з 2013 роком лише збільшується [209, с. 180].

На підставі зазначеного, пропонуємо санкцію ч. 1 ст. 350 КК України викласти в такій редакції: «карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк». Таку редакцію зазначеної норми обстоював і С. В. Антонов [6, с. 14]. Крім того, ці зміни дадуть змогу визначити це кримінальне правопорушення як нетяжкий злочин, що змінить його підслідність (досудове розслідування будуть проводити не органи дізнання, а органи слідства), а також подовжать строк провадження, що забезпечить належний процес збирання доказів [209, с. 180].

Крім того, рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням ВС України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 КК України від 2 листопада 2004 р. було визнано «таким, що не відповідає Конституції України, положення частини першої статті 69 КК України в частині, яка унеможлиблює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом». Загальні правила призначення покарання, які передбачені в кримінальному законодавстві поширюються на всі злочини незалежно від ступеня їх тяжкості і не містять винятків щодо неврахування ступеня тяжкості стосовно класифікації злочинів до злочинів невеликої тяжкості. Виходячи з того, що кримінальне покарання найбільш істотно обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, воно повинно призначатись засудженим у суворій відповідності з вимогами КК України з

урахуванням обставин конкретної справи і даних щодо особи підсудного [215, с. 285].

За умисне завдання побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких передбачено покарання у виді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк [140; 209, с. 180]. Суди за зазначене вище діяння переважно призначають покарання у вигляді позбавлення волі. Наприклад, 4 лютого 2020 року близько 15 год 59 хв обвинувачений ОСОБА_2 зайшов до приймальні головного лікаря КП «ПОКЛ ім. М. В. Скліфосовського», де умисно, у зв'язку зі службовою діяльністю виконувача обов'язків головного лікаря зазначеної установи потерпілого ОСОБА_1, який відмовив у госпіталізації обвинуваченого, завдав потерпілому удар кулаком в обличчя, чим заподіяв легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я у виді закритої черепно-мозкової травми, струсу головного мозку з набряком м'яких тканин голови праворуч, які згодом ускладнилися нейропатією 2-ї гілки правого трійчастого нерва та правобічною травматичною приглухуватістю правого вуха.

Дії обвинуваченого ОСОБА_2 суд кваліфікував за ч. 2 ст. 350 КК України як умисне нанесення легких тілесних ушкоджень службовій особі у зв'язку з її службовою діяльністю. З огляду на зазначене вище, суд ухвалив визнати винуватим ОСОБА_2 за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, і призначити йому покарання у виді позбавлення волі на строк 3 (три) роки [50].

Відповідно до позицій ВС, має існувати нерозривний зв'язок суворості покарання та ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (злочину), тобто визначаючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (злочину), суди повинні виходити із класифікації кримінального правопорушення (злочину), а також із особливостей

конкретного кримінального правопорушення (злочину) й обставин його вчинення (форми вини, мотив, мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів кримінально протиправної діяльності, роль кожного із співучасників, якщо кримінальне правопорушення (злочин) вчинено групою характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) [216, с. 445].

Однак не завжди можна визначити, на підставі чого суд призначає покарання та які обставини впливають на вид і тривалість призначеного покарання, оскільки в разі вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, винні особи укладають угоди про примирення чи визнання винуватості [48; 52]. У змісті зазначених угод передбачають конкретний вид і розмір покарання, про які домовляються сторони кримінального провадження. Суду в такому випадку залишається лише затвердити угоду, якщо вона відповідає всім встановленим чинним законодавством вимогам [209, с. 180].

У КК України за схожі суспільно небезпечні діяння передбачено такі покарання: 1) виправні роботи на строк до двох років або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк (ч. 1 ст. 122 КК України); 2) штраф до п'ятдесяти НМДГ або громадські роботи на строк до двохсот годин, або виправні роботи на строк до одного року (ч. 1 ст. 125 КК України); 3) штраф від п'ятдесяти до ста НМДГ або громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправні роботи на строк до одного року, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до двох років (ч. 2 ст. 125 КК України); 4) штраф до п'ятдесяти НМДГ або громадські роботи на строк до двохсот годин, або виправні роботи на строк до одного року (ч. 1 ст. 126 КК України); 5) обмеження волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 2 ст. 345 КК України); 6) обмеження волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 2 ст. 345-1 КК України); 7) позбавлення волі на строк від чотирьох до семи років (ч. 2 ст. 346 КК України); 8) обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк до шести років (ч. 2 ст. 377 КК України); 9) обмеження волі на

строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк (ч. 2 ст. 398 КК України); 10) позбавлення волі на строк від двох до семи років (ч. 2 ст. 405 КК України) [140; 209, с. 180–181].

З огляду на викладене вище, можна зазначити, що переважна більшість норм передбачає покарання у виді обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк. Однак слід ураховувати, що, відповідно до ч. 2 ст. 61 КК України, обмеження волі встановлюють на строк від одного до п'яти років [140]. Водночас позбавлення волі встановлюють на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК України (ч. 2 ст. 63 КК України) [140]. Тобто передбачити покарання у виді обмеження волі на строк понад 5 років у санкції статті Особливої частини КК України заборонено. Крім того, максимальна межа покарання в основному складі кримінального правопорушення має бути мінімальною по відношенні до кваліфікованого чи особливо кваліфікованого складу кримінального правопорушення. Оскільки кваліфікований склад кримінального правопорушення становить більшу суспільну небезпечність, ніж основний. Досліджуючи окремі питання покарання за вчинення насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, С. В. Антонов пропонує в санкції ч. 2 ст. 350 КК України передбачити покарання у виді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк [6, с. 14; 209, с. 181].

З огляду на ступінь суспільної небезпечності діяння, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, а також положень Загальної частини цього Кодексу, пропонуємо залишити без змін санкцію ч. 2 зазначеної статті.

Відповідно до ч. 3 ст. 350 КК України, кримінальна відповідальність настає за умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їхніх близьких. Зазначені діяння карають позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років [140; 209, с. 181].

У КК України за схожі суспільно небезпечні діяння передбачено такі покарання, зокрема: 1) позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років (ч. 1 ст. 121 КК України); 2) позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років (ч. 3 ст. 345 КК України); 3) позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років (ч. 3 ст. 345-1 КК України); 4) позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років (ч. 3 ст. 346 КК України); 5) позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років (ч. 3 ст. 377 КК України); 6) позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років (ч. 3 ст. 398 КК України) [140]. Переважна більшість зазначених норм передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 12 років [209, с. 181].

Попри зазначене, деякі вчені акцентують увагу на посиленні покарання за вчинення насильства щодо службових осіб і громадян, які виконують громадський обов'язок. Не поділяє рішення законодавця С. В. Антонов і пропонує санкцію ч. 3 ст. 350 КК України викласти в такій редакції: «карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років» [6, с. 14; 209, с. 181]. З огляду на судову практику, можна стверджувати, що суди переважно або призначають покарання на підставі угод, або з огляду на ст. 69 КК України, що значно зменшує розмір покарання. Водночас застосування зазначеної норми не завжди є обґрунтованим. Наприклад, *ОСОБА_6, проживаючи в м. Тростянець Сумської області, як приватний підприємець з 14 червня 2000 року займався підприємницькою діяльністю, конкуруючи в реалізації пива, безалкогольних напоїв та інших товарів з приватним підприємцем ОСОБА_1. На підґрунті конкуренції між ОСОБА_6 та ОСОБА_1 склалися неприязні стосунки. 26 березня 2006 року ОСОБА_1 відповідно до рішення № 92 1 сесії 5 скликання Тростянецької міської ради від 3 травня 2006 року «Про підсумки виборів міського голови та депутатів міської ради, їх реєстрацію та визнання повноважень» був обраний на посаду Тростянецького міського голови Сумської області. ОСОБА_1 присвоєний 8 ранг 4 категорію державного службовця. Відповідно до наданих повноважень ОСОБА_1 обіймає посаду, пов'язану з*

виконанням організаційно-розпорядчих й адміністративно-господарських обов'язків, тобто є службовою особою Тростянецької міської ради.

20 червня 2006 року відповідно до рішення виконавчого комітету Тростянецької міської ради № 178 за ініціативою Тростянецького міського голови ОСОБА_1 створено комісію з метою здійснення контролю за належною експлуатацією та організацією обслуговування населення підприємствами торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, за технічним станом, використанням й утриманням інших об'єктів нерухомого майна всіх форм власності, за належними, безпечними і здоровими умовами праці на цих підприємствах й об'єктах, а також здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів. До повноважень зазначеної комісії належало проведення перевірок діяльності всіх суб'єктів підприємницької діяльності, які знаходяться на території м. Тростянець Сумської області, про результати роботи комісії її члени повинні щомісячно інформувати Тростянецького міського голову ОСОБА_1.

3 серпня 2006 року ця комісія на виконання рішення виконавчого комітету Тростянецької міської ради № 178 від 2 червня 2006 року прибула з метою перевірки до оптово-торгівельної бази приватного підприємця ОСОБА_6 у м. Тростянець, за АДРЕСА_9, однак останній членів комісії до перевірки не допустив, мотивуючи це відсутністю в них відповідних повноважень на проведення перевірки. 4 серпня 2006 року Тростянецький міський голова ОСОБА_1 у зв'язку з тим, що ОСОБА_6 не допустив членів комісії до перевірки, особисто взяв участь у перевірці приватного підприємця ОСОБА_6, який під час проведення перевірки зазначеної оптово-торгівельної бази відкрито висловив свою неприязнь до ОСОБА_1, влаштувавши з ним суперечку в присутності членів комісії. Під час такої перевірки комісія виявила низку порушень у діяльності приватного підприємця ОСОБА_6, на усунення яких останньому внесено припис.

ОСОБА_6, негативно реагуючи на отримання ОСОБА_1 владних повноважень Тростянецького міського голови, відповідного впливу на

територіальну громаду міста, створення зазначеної вище комісії та проведення нею перевірки належної ОСОБА_6 оптово-торговельної бази, у серпні 2006 року в не встановлений слідством день вирішив організувати напад на Тростянецького міського голову ОСОБА_1 для спричинення останньому тяжких тілесних ушкоджень групою осіб на замовлення з метою припинення його діяльності як службової особи органу місцевого самоврядування щодо проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності, помсти за виконання цих обов'язків і залякування потерпілого, щоб останній утримався від виконання обов'язків, спрямованих на проведення зазначених перевірок.

Реалізуючи свій кримінально протиправний умисел щодо спричинення останньому тяжких тілесних ушкоджень групою осіб на замовлення з метою припинення його діяльності як службової особи органу місцевого самоврядування щодо проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності, помсти за виконання цих обов'язків і залякування потерпілого, щоб останній утримався від виконання обов'язків, спрямованих на проведення зазначених перевірок, ОСОБА_6 у серпні 2006 року став підшукувати особу, згодну за винагороду вчинити напад на ОСОБА_1 та спричинити йому тяжкі тілесні ушкодження. Скориставшись тим, що мешканець м. Тростянець ОСОБА_7 вчергове позичив у нього гроші в борг, ОСОБА_6 у серпні 2006 року в не встановлений слідством день запропонував ОСОБА_7 за сплату винагороди в сумі 3 тис. доларів США, тобто на замовлення, вчинити напад на ОСОБА_1. Водночас ОСОБА_6 зауважив ОСОБА_7, що побиттям ОСОБА_1 необхідно на тривалий час пошкодити обличчя, а також щоб останній потрапив до лікувального закладу, тим самим спричинити останньому тяжкі тілесні ушкодження. Замовляючи вчинення кримінального правопорушення (злочину), ОСОБА_6 не повідомив ОСОБА_7 свою мету – припинити діяльність Тростянецького міського голову ОСОБА_1 як службової особи щодо проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності та помститися за виконання цих обов'язків щодо проведення перевірки діяльності приватного підприємця ОСОБА_6.

ОСОБА_7, не усвідомлюючи мету замовника ОСОБА_6 припинити діяльність Тростянецького міського голови ОСОБА_1 як службової особи щодо проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності та помститися за виконання цих обов'язків щодо проведення перевірки, вважаючи, що замовлення кримінального правопорушення (злочину) пов'язане з особистими неприязними стосунками та з метою залякування потерпілого, погодився на такі умови, вступивши в попередню змову з ОСОБА_6 про спричинення ОСОБА_1 тяжких тілесних ушкоджень.

У серпні 2006 року у не встановлений слідством день ОСОБА_7, вважаючи, що сам не зможе подолати опір ОСОБА_1 під час нападу, запропонував своєму знайомому мешканцю м. Тростянець ОСОБА_8 за сплату винагороди в сумі 1500 доларів США, тобто на замовлення, за попередньою з ним змовою здійснити напад на ОСОБА_1 та спричинити останньому тяжкі тілесні ушкодження з метою залякування потерпілого. ОСОБА_7 обумовив, що напад буде вчинено на замовлення ОСОБА_6, який і сплатить їм відповідну винагороду.

Готуючи кримінальне правопорушення, ОСОБА_6 як його замовник у серпні-вересні 2006 року у не встановлений слідством день на автомобілі відвіз ОСОБА_7 за АДРЕСА_12 і показав будинок та подвір'я, де мешкає ОСОБА_1.

Надалі ОСОБА_7, якому стало відоме місце проживання ОСОБА_1, спільно з ОСОБА_8 з метою спричинення ОСОБА_1 тяжких тілесних ушкоджень на замовлення ОСОБА_6, діючи як співвиконавці, стали відслідковувати час прибуття ОСОБА_1 додому й підшукувати зручне для нападу місце. Із зазначеною метою ці особи протягом вересня-жовтня 2006 року у не встановлені слідством дні декілька разів ходили до помешкання ОСОБА_1. Намагаючись прищвидити напад, ОСОБА_6 під час його підготовки в серпні-вересні 2006 року в не встановлені слідством дні неодноразово під час зустрічі з ОСОБА_7 цікавився, коли останній виконає замовлення.

Підшукуючи знаряддя для спричинення ОСОБА_10 тяжких тілесних ушкоджень, ОСОБА_7 у не встановлений слідством день та не встановленому

місці придбав дерев'яну палицю, а ОСОБА_8 2 вересня 2006 року придбав в універмазі «Київ» м. Суми бейсбольну биту. Після цього ОСОБА_7 та ОСОБА_8 домовилися, що першим вдарить ОСОБА_1 ОСОБА_7, а другим – ОСОБА_8. Співучасники обмінялися заздалегідь заготовленими для завдання тілесних ушкоджень предметами, й ОСОБА_7 взяв собі важчу та придатну для завдання тілесних ушкоджень біту, а ОСОБА_8 взяв в ОСОБА_7 дерев'яну палицю.

Цілком підготувавшись до нападу, ОСОБА_7 та ОСОБА_8, щоб спільно спричинити ОСОБА_1 тяжкі тілесні ушкодження на замовлення, з метою залякування потерпілого 3 жовтня 2006 року у вечірній час, переодягнулись у робочий одяг і взуття, заздалегідь домовившись їх знищити після кримінального правопорушення (злочину), з бейсбольною битою та дерев'яною палицею близько 20 год прийшли до господарства ОСОБА_1 за АДРЕСА_5 і стали очікувати потерпілого в тильній частині двору. Близько 20 год 20 хв ОСОБА_1 приїхав додому на службовому автомобілі марки ГАЗ-3110, державний номер НОМЕР_1, який залишив біля воріт свого господарства. Скориставшись тим, що ОСОБА_1 зайшов на подвір'я і став відчиняти ворота, ОСОБА_2, реалізуючи спільний з ОСОБА_8 умисел на спричинення ОСОБА_1 тяжких тілесних ушкоджень на замовлення ОСОБА_6 з метою залякування потерпілого, підбіг до ОСОБА_1 і завдав удар бейсбольною битою в праву лобну ділянку голови останнього.

Після завдання ОСОБА_7 удару ОСОБА_1, ОСОБА_8, реалізуючи спільний з ОСОБА_7 умисел на спричинення ОСОБА_1 тяжких тілесних ушкоджень на замовлення ОСОБА_6, з метою залякування потерпілого також підбіг до ОСОБА_1 з місця, де переховувався, та завдав йому удар дерев'яною палицею в ліву потиличну ділянку голови.

Згідно з висновком комісійної судово-медичної експертизи № 2 від 19 січня 2007 року, спільно завданими ударами ОСОБА_7 та ОСОБА_8 спричинили ОСОБА_1 відкриту черепно-мозкову травму, лінійний перелом правих відділів луски лобної кістки, що продовжується на передню і задню

стінки правого лобного синуса й передню черепну ямку, перелом латеральної стінки правого верхньощелепного синуса, забій головного мозку легкого ступеня тяжкості, забійну рану лобно-тім'яної ділянки праворуч, забій лівої потиличної області, заподіявши в сукупності за ознакою небезпеки для життя тяжкі тілесні ушкодження.

Після вчинення кримінального правопорушення ОСОБА_7 та ОСОБА_8 з місця події втекли. Після нападу на ОСОБА_1 у жовтні 2006 року в не встановлений слідством день ОСОБА_7 з метою отримати винагороду за спричинення ОСОБА_1 тяжких тілесних ушкоджень на замовлення зустрівся із замовником ОСОБА_6. Останній, знаючи із засобів масової інформації про виконання його замовлення, заявив, що ОСОБА_1 побито недостатньо і передав ОСОБА_7 8 тис. грн замість обіцяних 3 тис. доларів США. ОСОБА_7 узяв зазначену суму грошей і поділив їх з ОСОБА_8, віддавши останньому 4500 грн.

З огляду на викладене вище, суд постановив ОСОБА_6 визнати винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 350; ч. 3, 4 ст. 27, ч. 2 ст. 121 КК України, призначивши покарання: за ч. 3 ст. 350 КК України із застосуванням ст. 69 КК України у виді позбавлення волі строком на один рік 10 місяців [47].

Належний кримінально-правовий захист професійної діяльності та виконання громадського обов'язку полягає і у відповідному реагуванні судів на кримінальні правопорушення, вчинені проти осіб, які здійснюють зазначену діяльність. Справедливе покарання за вчинене кримінальне правопорушення має важливе значення не лише як засіб впливу на винного, а і як профілактичний захід. На нашу думку, передбачене покарання за насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у вигляді позбавлення волі строком від п'яти до дванадцяти років цілком відповідає суспільній небезпечності діяння та виконує як каральну, так і профілактичну функції [209, с. 181–182].

Проведені емпіричні дослідження, стан застосування положень ст. 350 КК України в судовій та слідчій практиці, узагальнення й аналіз її результатів дали змогу виявити наявні в цій сфері проблемні питання.

Проаналізувавши покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, можна дійти таких **висновків**.

Аргументовано, що ефективність покарання залежить від обґрунтованості та правильності його призначення, а також від якості побудови кримінально-правової санкції.

Обґрунтовано, що справедливе покарання за вчинене кримінальне правопорушення має важливе значення не лише як засіб впливу на винного, а і як профілактичний захід.

Законодавець під час конструювання санкцій, як частини кримінально-правової норми, повинен чітко передбачати вид та розмір покарання, що дозволить створити базу для законодавчого закріплення покарання, на основі якого суд зможе з дотриманням принципів індивідуалізації та справедливості призначення покарання, призначати законне та об'єктивне покарання.

З урахуванням характеру суспільної небезпеки погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слідчої та судової практики і на основі аналізу чинних санкцій ст. 350 КК України, доцільно посилити покарання лише за ч. 1 зазначеної статті, санкцію якої викласти у такій редакції: «карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк». Санкції ч. 2 і 3 ст. 350 КК України залишити без змін.

Посилення покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 350 КК України, дадуть змогу визначити його як нетяжкий злочин, що змінить його підслідність (досудове розслідування будуть проводити не органи дізнання, а органи слідства), а також подовжать строк провадження, що забезпечить належний процес збирання доказів.

Висновки до розділу 3

Виокремлено та розглянуто особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Визначено, що конкуренцію кримінальним правопорушенням, передбаченим у ст. 350 КК України, становлять ст. 121, 122, 125, ст. 126, 129, ст. 195 КК України, які є загальними нормами щодо погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. В разі конкуренції загальної та спеціальної правових норм застосуванню підлягає остання, тому під час відмежування зазначених кримінальних правопорушень доцільно кваліфікувати за спеціальною – ст. 350 КК України.

Аргументовано, що для кваліфікації дій за ч. 1 ст. 350 КК України наявність реальних підстав побоювання потерпілим виконання погроз не є обов'язковою, на відміну від кваліфікації дій за ст. 129 КК України. Доведено, якщо службовій особі або громадянину заподіяно тілесне ушкодження, однак умисел винного був спрямований на позбавлення життя потерпілого у зв'язку з виконанням ним службового чи громадського обов'язку, то дії винного слід кваліфікувати лише за відповідною частиною ст. 15 і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України.

Погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України) слід відмежовувати від інших кримінальних правопорушень за такими ознаками: а) потерпілий – службова особа (крім тих, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 343, 345, 346, 377, 398, 405 КК України) чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок; б) характер суспільно небезпечного діяння – погроза заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза знищити чи пошкодити майно, належне потерпілим, способом, який не є загальнонебезпечним; умисне заподіяння удару або інших, відмінних від побоїв насильницьких дій, що завдали потерпілому фізичного болю, не охоплене ст. 350 КК України); в) мета –

припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити характер цієї діяльності в інтересах того, хто погрожує; г) мотиви – прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; помсти за виконання цих обов'язків у минулому.

Наукового обґрунтовано, що застосування кримінального покарання є основною та найпоширенішою формою реалізації кримінальної відповідальності. Покарання за вчинене кримінальне правопорушення повинно відповідати загальним принципам призначення покарання. Важливе профілактичне значення має справедливе покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Обґрунтованість і правильність призначення покарання, а також якість побудови кримінально-правової санкції позначається на ефективності покарання.

Наукового доведено, що забезпеченню належної кримінально-правової охорони законної професійної та громадської діяльності зазначених осіб, підвищить захист їх життя та здоров'я сприятиме посилення покарання за погрозу застосування насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

З огляду на ступінь суспільної небезпечності погрози вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує, обґрунтовано доцільність посилити санкцію ч. 1 ст. 350 КК України, та викласти її у такій редакції: «карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк». Обґрунтовано необхідність залишити без змін санкції ч. 2 і 3 ст. 350 КК України.

ВИСНОВКИ

У **висновках** запропоновано теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в прикладному дослідженні кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. На підставі здійсненого дослідження сформульовано низку нових положень і пропозицій, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та практики, зокрема:

1. Констатовано, що стан доктринального опрацювання кримінально-правової охорони професійної діяльності службових осіб і добровільної діяльності громадян, які виконують громадський обов'язок, знаходить в незадовільному стані й потребує науково обґрунтованих змін. Серед суттєвих недоліків у змісті ст. 350 КК України можна виокремити: нерівнозначну кримінально-правову охорону службових осіб, громадян, які виконують громадський обов'язок, їх близьких; вузьке коло кримінально караних діянь; неоднозначність у тлумаченні погрози та її сприйнятті.

Методологію дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, становлять сукупність методів (діалектичний, історико-правовий, системно-структурного аналізу, догматичний (логіко-юридичний), статистичний, моделювання, порівняльно-правовий, соціологічний, кібернетичний, індукції, дедукції, аналіз, синтез) і система наукових підходів, що були використані у взаємодії для реалізації поставлених завдань і формування на підставі цього аргументованих висновків.

2. На підставі аналізу історичних джерел національного законодавства за критерієм нормативного закріплення в частині кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, виокремлено п'ять періодів його розвитку, які формували заборону за такими етапами: формування передумов встановлення відповідальності за

перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до урядовців, поліцейських та членів їхніх сімей); нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; розвиток кримінально-правової охорони діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за чинним КК України.

3. Аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері захисту діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, надав можливість визначити, специфіку розміщення досліджуваних статей у главах (розділах) КК інших держав, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти державної влади (порядку здійснення державної влади). Особливість їх конструкції полягає в доволі широкому колі потерпілих, якими є посадова особа, представник влади, їхні родичі. Посадовою слід вважати фізичну особу, яка відповідно до чинного законодавства обіймає конкретну посаду. Представником влади є фізична особа, яка перебуває на державній службі, на службі в правоохоронних чи інших контролюючих органах, наділена в установленому законом порядку організаційно-розпорядчими повноваженнями щодо інших осіб, які від неї не перебувають у службовій залежності. Родичами зазначених вище осіб слід визнавати близьких родичів і членів сім'ї, коло яких визначено цивільним або сімейним законодавством конкретної держави.

На підставі законодавчого закріплення форм прояву об'єктивної сторони досліджуваних складів кримінальних правопорушень виокремлено підходи до описання її ознак, зокрема: заподіяння тілесних ушкоджень, застосування насильства або напад із застосуванням насильства; погроза застосування насильства чи застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень;

погроза застосування насильства чи знищення або пошкодження майна, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; шантаж або погроза застосування насильства, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень; психічний тиск, застосування насильства або заподіяння тілесних ушкоджень. У всіх проаналізованих злочинах суб'єкт загальний, а кваліфікуючою ознакою в більшості складів злочинів є вчинення його службовою (посадовою) особою з використанням свого службового (посадового) становища. Суб'єктивна сторона вирізняється виною у формі умислу (як прямого, так і непрямого), мотивом вчинення зазначеного кримінального правопорушення є особистісний – невдоволення діяльністю представника влади (державного службовця). Перешкоджання здійсненню законної діяльності такими особами або змінення характеру такої діяльності (вчинення чи невчинення певних дій) є метою в деяких досліджуваних складах кримінальних правопорушень. Емоційний стан не позначається на кваліфікації суспільно небезпечних діянь, але має значення під час призначення покарання.

Виокремлено кваліфікуючі ознаки досліджуваного суспільно небезпечного діяння, а саме: в умовах надзвичайної ситуації чи під час масових заворушень; групою осіб; з метою приховати інше кримінальне правопорушення; з особливою жорстокістю; із застосуванням зброї або загальнонебезпечним способом; із застосуванням насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; із застосуванням фізичного насильства; пов'язане з викраденням людини чи захопленням заручника; повторно; службовою (посадовою) особою з використанням свого службового (посадового) становища; у місці оголошення надзвичайного стану чи проведення антитерористичної операції; що спричинило тяжкі наслідки; щодо двох і більше осіб; щодо окремої категорії осіб; щодо неповнолітнього.

4. Родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, є група суспільних відносин, що забезпечує загальноновизнану повагу до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, публічного управління, інформування та

журналістської діяльності, їх значення, вплив, довіру до них (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів). Видовим об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують конкретну законну діяльність службової особи чи громадянина, що виконує громадський обов'язок. Додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом таких кримінальних правопорушень є суспільні відносини, що забезпечують: а) порядок виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками (службовою особою, а також громадянином, який виконує громадський обов'язок); б) недоторканість службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, волі, безпеки, права на життя тощо.

Потерпілими від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, є службові особи, особи, які виконують громадський обов'язок, їх близькі. Потерпілим не може бути працівник правоохоронного органу, судовий експерт, працівник органу державної виконавчої служби, приватний виконавець, Президент України, Голова ВР України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова або член Вищої ради правосуддя, Голова або член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або ВС чи вищих спеціалізованих судів України, Генеральний прокурор, Директор Національного антикорупційного бюро України, Уповноважений ВР України з прав людини, Голова або інший член Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії України, суддя, народний засідатель чи присяжний, захисник або представник особи, начальник-військовослужбовець, а також їхні близькі родичі.

Обґрунтовано доцільність внести зміни до диспозицій ст. 350 КК України, замінивши словосполучення «громадянин, який виконує громадський обов'язок» словосполученням «особа, яка виконує громадський обов'язок».

Науково доведено, що об'єктивна сторона досліджуваного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, вирізняється суспільно небезпечним діянням, що полягає в побоях або інших фізичних, біологічних, хімічних чи психічних впливах на потерпілого; наслідках у вигляді легкого, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження; причиновому зв'язку між діянням і наслідками.

З метою притягнення до відповідальності осіб за погрозу не лише заподіяти тяжкі тілесні ушкодження потерпілому, а й завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості, незаконним позбавленням волі, зґвалтуванням або вчиненням інших насильницьких дій, запропоновано внести зміни до диспозиції ч. 1 ст. 350 КК України шляхом зміни слів «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» словом «насильством».

Запропоновано, з огляду на неповноту законодавчого закріплення наявних форм прояву об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 350 КК України, доповнення цього складу кримінального правопорушення шляхом криміналізації діянь у вигляді завдання удару, мордування та інших насильницьких дій, а також незаконного позбавлення волі.

Обґрунтовано, що під час аналізу причинового зв'язку у кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 2 або 3 ст. 350 КК України, слід встановити, що: тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості в потерпілого настали після вчинення кримінально протиправних дій винною особою; кримінально протиправні дії винного стали тією умовою, без якої тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості в потерпілого не настали або настали б в інший час та за інших умов; тілесні ушкодження відповідного ступеня тяжкості мають логічно випливати з розвитку кримінально протиправних дій винного, а не бути

результатом дій інших людей (не співучасників), техногенних або природних факторів. Якщо ж буде встановлено факт вчинення певних кримінально протиправних дій, проте водночас буде з'ясовано, що наслідки у вигляді побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у потерпілого настали через дію інших факторів (природні чи техногенні катастрофи, дії інших осіб (не співучасників) тощо), то в такому випадку причинового зв'язку не буде.

5. Суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла віку 16-ти років (ч. 1 ст. 350 КК України) або 14-ти років (ч. 2, 3 ст. 350 КК України). Оскільки службові особи також приймають рішення щодо юридичних осіб, і це кримінальне правопорушення може бути вчинено в інтересах останніх, запропоновано з метою запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їхньої діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України.

Доведено, що особа в разі вчинення погрози щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, повинна бути здатною усвідомлювати: ознаки потерпілого (ним є службова особа, її близькі, громадянин, який виконує громадський обов'язок); зміст і характер діяльності потерпілого (службову чи громадську); мету посягання (припинення діяльності або зміни її характеру); зміст і характер своїх діянь (те, що своїми діями особа здійснює погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, пошкодженням або знищенням майна загальнонебезпечним способом). У кримінальних правопорушеннях, передбачених ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, осудна особа повинна бути здатною усвідомлювати: ознаки потерпілого (ним є службова особа, громадянин, який виконує громадський обов'язок, їхні близькі); зміст і характер діяльності потерпілого (службову чи громадську); зміст і характер своїх діянь (те, що своїми діями особа вчиняє насильство щодо потерпілого); наслідки (побої, легкі, середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження).

Зважаючи на вольові й інтелектуальні ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 350 КК України, обґрунтовано, що вона характеризується виною у формі прямого умислу та спеціальною метою – припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує.

Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 і 3 ст. 350 КК України, виражається у формі прямого або непрямого умислу та наявністю мотиву: 1) прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; 2) помста за виконання цих обов'язків у минулому.

Емоційний стан є факультативними ознаками досліджуваного складу кримінального правопорушення.

б. Аргументовано, що конкуренцію кримінальним правопорушенням, передбаченим у ст. 350 КК України, становлять ст. 121, 122, 125, ст. 126, 129, ст. 195 КК України, які є загальними нормами щодо ст. 350 КК України, що має спеціальні норми. Досліджено особливості відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень; визначено суміжні (спільні) риси в їхніх елементах, виокремлено ознаки, за якими їх слід відмежовувати під час вирішення питань кримінально-правової кваліфікації. Проаналізовано помилки органів досудового розслідування та судів, яких припускаються під час відмежування цих кримінальних правопорушень. Встановлено, що відмежовувати зазначені кримінальні правопорушення від погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, слід з огляду на правило, за яким в разі конкуренції загальної та спеціальної правових норм застосуванню підлягає остання. Аргументовано, що для кваліфікації дій за ч. 1 ст. 350 КК України наявність реальних підстав побоювання потерпілим виконання погроз не є обов'язковою, на відміну від кваліфікації дій за ст. 129 КК України.

Констатовано, що основними критеріями відмежування ст. 350 КК України від інших кримінальних правопорушень є такі ознаки: потерпілий – службова особа (крім тих, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 343, 345, 346, 377, 398, 405 КК України) чи її близьких, або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок; характер суспільно небезпечного діяння – погроза заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також погроза знищити чи пошкодити майно, належне потерпілим, способом, який не є загальнонебезпечним; умисне заподіяння удару або інших, відмінних від побоїв насильницьких дій, що завдали потерпілому фізичного болю, не охоплюється ст. 350 КК України); мета – припинити діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або змінити характер цієї діяльності в інтересах того, хто погрожує; мотиви – прагнення перешкодити потерпілому в момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові чи громадські обов'язки; помсти за виконання цих обов'язків у минулому.

7. Належний кримінально-правовий захист професійної діяльності та виконання громадського обов'язку полягає і у відповідному реагуванні судів на кримінальні правопорушення, вчинені проти осіб, які здійснюють зазначену діяльність. З метою призначення справедливого покарання за вчинення кримінального правопорушення не лише як засобу впливу на винного та профілактичного заходу, а й з метою забезпечення належної кримінально-правової охорони законної професійної та громадської діяльності зазначених осіб, підвищення захисту їхнього життя, здоров'я тощо, обґрунтовано доцільність санкцію ч. 1 ст. 350 КК України викласти в такій редакції: «карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк».

8. На підставі здійсненого дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, розроблено пропозиції для вдосконалення досліджуваної статті, запропоновано її нову редакцію:

«Стаття 350. Погроза або насильство щодо службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок

1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо особи, яка виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує, –

карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Умисне завдання удару, побоїв, мордування, або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження, або вчинення інших насильницьких дій щодо службової особи або особи, яка виконує громадський обов'язок, чи незаконне позбавлення їх волі, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких, –

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або особі, яка виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д. С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 246 с.
2. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / [В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків : Право, 2017. 400 с.
3. Актуальні проблеми кримінального права : навч. посіб. / В. М. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 256 с.
4. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с.
5. Антонов С. В. Історичний аспект кримінально-правової охорони службових осіб та громадян, які виконують громадський обов'язок. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 3. С. 245–253.
6. Антонов С. В. Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350, 352 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 22 с.
7. Антонов С. В. Особливості об'єктивної сторони погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 5. С. 64–69.
8. Антонов С. В. Проблемні питання кримінально-правової охорони службової особи, її близьких родичів та громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Право України*. 2006. № 2. С. 120–125.
9. Антонов С. В. Санкції в КК України за погрози щодо різних категорій осіб. *Правова система України: сучасний стан та перспективи*

удосконалення : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2007 р.) : у 2 ч. Київ, 2007. Ч. 2. С. 107–108.

10. Антонов С. В. Термінологічні особливості диспозицій ст. 350 та 352 КК України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України* : матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. (Київ, 25 трав. 2007 р.). Київ, 2007. С. 103–104.

11. Антонов С. В. Характеристика особи, яка вчиняє погрозу або насильство стосовно службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 153–157.

12. Антонов С. В., Осадчий В. І. Безпека діяльності службових осіб в контексті кримінально-правової охорони. *Кримінологія в Україні та протидія злочинності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23 жовт. 2008 р.). Одеса, 2008. С. 101–106.

13. Бабаніна В. В. Залишення в небезпеці: характеристика об'єкта злочину. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 132–137.

14. Бабаніна В. В. Історичні аспекти становлення та розвитку кримінального законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Спец. вип. С. 88–91.

15. Бабаніна В. В. Концепції проектів кримінальних кодексів України: історико-правове дослідження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1 (5). С. 1–7.

16. Бабаніна В. В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 242 с.

17. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 600 с.

18. Бабаніна В. В. Кримінально-правова заборона залишення в небезпеці за законодавством Західної Європи. *Четверті юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 3–4 квіт. 2008 р.). Київ, 2008. С. 339–341.

19. Бабаніна В. В. Методологія створення кримінального законодавства. *Science, innovations and education: problems and prospects* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Токіо, 13–15 січ. 2021 р.). Токіо, 2021. С. 673–680.

20. Бабаніна В. В. Механізм створення та реалізації кримінального законодавства України : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 512 с.

21. Бабаніна В. В. Особливості регулювання суспільних відносин під час зародження кримінального законодавства України. *Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів* : матеріали кругл. столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 187–189.

22. Бабаніна В. В. Порівняльний аналіз системи покарань за проектами Кримінального кодексу України 2001 року. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали IV Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ, 2015. С. 274–276.

23. Бабаніна В. В. Початковий етап розвитку кримінального законодавства України. *Актуальні проблеми розслідування злочинів* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ, 2015. С. 223–225.

24. Бабаніна В. В. Принципи стабільності та динамізму як передумови створення кримінального законодавства. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 9–10 жовт. 2014 р.). Харків, 2014. С. 197–201.

25. Бабаніна В. В. Розвиток кримінального законодавства в період роздробленості Київської Русі (XII–XIII ст.). *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 4. Т. 2. С. 242–248. (Серія «Юридичні науки»).

26. Бабаніна В. В. Руська правда як історичне джерело кримінального законодавства України. *Актуальні проблеми юридичної психології* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 квіт. 2014 р.). Київ, 2013. С. 13–17.

27. Бабаніна В. В. Церковні устави як складова частина кримінального законодавства Київської Русі. *Кримінологічна теорія і практика: досвід*,

проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 20 берез. 2014 р.). Київ, 2014. С. 210–213.

28. Бабаніна В. В. Щодо визначення основних критеріїв розвитку періодизації кримінального законодавства України. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг, 2017. С. 80–82.

29. Бажанов М. И. Объективная сторона преступления. *Уголовное право УССР. Часть Общая*. Київ : Вища шк., 1984. С. 81–97.

30. Балобанова Д. О. Вплив міжнародних актів на динаміку кримінального права України. *Международное право развития: современные тенденции и перспективы*: матеріали Междунар. науч.-практ. конф. (Одесса, 17 июня 2015 г.). Одесса, 2015. С. 50–53.

31. Батиргарєєва В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монографія. Харків : Право, 2009. 576 с.

32. Бачинін В. А., Панов М. І. Філософія права : підручник. Київ : Ін Юре, 2006. 472 с.

33. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 184 с.

34. Бельський Ю. А., Воробей П. А., Савченко А. В., Колб О. Г. Кримінальна відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 264 с.

35. Бесчастний В. М. Оптимізація міри покарання за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13–14 жовт. 2011 р.). Харків, 2011. С. 281–285.

36. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 21 с.

37. Бондарчук А. С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 269 с.

38. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1992. 399 с.

39. Борисов В. І. Склад злочину як правова модель. *Адвокат*. 2008. № 2. С. 48–49.

40. Борисов В. І., Пащенко О. О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 180–190.

41. Борисов В. І., Пащенко О. О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки : монографія. Харків : Вапнярчук Н. М., 2006. 224 с.

42. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве. М. : Юрид. лит., 1963. 275 с.

43. Брич Л. П. До питання про спільні ознаки складів злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 1–18 (Серія «Юридична»).

44. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 712 с.

45. Бурчак Ф. Г., Фесенко Е. Ф. Объективная сторона преступления. *Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Общая*. Київ : Наук. думка, 1985. 448 с.

46. Вирок Ківерцівського районного суду Волинської області від 18 жовт. 2016 р. № 161/3149/16-к (провадження № 1-кп/0158/40/16). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62038517>.

47. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 7 жовт. 2011 р. № 1806/1-8/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/18660679>.

48. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 8 трав. 2020 р. № 161/5528/20 (провадження № 1-кп/161/685/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89136796>.

49. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 25 трав. 2020 р. № 303/2128/20 (провадження № 1-кп/303/431/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89410772>.

50. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 17 черв. 2020 р. № 554/3518/20 (провадження № 1-кп/554/330/2020). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89866954>.

51. Вирок Семенівського районного суду Полтавської області від 3 лют. 2021 р. № 547/1138/20 (провадження № 1-кп/547/7/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94588434>.

52. Вирок Северодонецького міського суду Луганської області від 9 лют. 2021 р. № 428/816/21 (провадження № 1-кп/428/380/2021). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96186039>.

53. Владимиренко С. В. Видовий об'єкт злочину, передбаченого статтею 350 КК України: проблеми визначення та удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33 (2). С. 97–99. (Серія «Право»).

54. Владимиренко С. В. Кримінально-правова кваліфікація злочину, передбаченого статтею 350 КК України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3 (3). С. 7–9.

55. Владимиренко С. В. Психічне насильство проти службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 104–106.

56. Габуда А. С. Суб'єкт складу опору особам, наділеним владними повноваженнями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 361–368 (Серія «Юридична»).

57. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2002. 639 с.

58. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства. Харьков : Основа, 1994. 640 с.

59. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 212 с.

60. Головін Д. В. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 350 КК України: проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 159–161.

61. Головін Д. В. Трансформація складу погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, в радянський період: кримінально-правові аспекти. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова*. 2013. Вип. 2 (18). С. 72–78 (Серія «Правознавство»).

62. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 229 с.

63. Гуренко Д. Ю. Зміст норми про кримінально-правовий захист життя працівника правоохоронного органу. *Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 12 трав. 2012 р.). Харків, 2012. С. 69–78.

64. Гуртовенко О. Л. Психічне насильство у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 251 с.

65. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 398 с.

66. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 18 с.

67. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 253 с.

68. Давидович І. І. Помилка у потерпілому та її кримінально-правове значення (на прикладі злочинних посягань на представників публічного управління у зв'язку з виконанням ними службових чи громадських обов'язків). *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2013. Вип. 182 (1). С. 306–315.

69. Демидова Л. М. Кримінальне право в загальній системі наукових знань: методологічний аспект кримінально-правових досліджень. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 139–143. (Серія «Повітряне і космічне право»).

70. Дімітров М. К. Погроза за кримінальним правом України : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2020. 244 с.

71. Дімітров М. К. Система норм про погрозу вбивством у кримінальному законі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 243–252 (Серія «Юридична»).

72. Довгаль М. В. Зміна вектора сучасної кримінально-правової політики України у сфері охорони осіб, які представляють авторитет органів державної влади. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 18–19 груд. 2015 р.). Івано-Франківськ, 2015. С. 107–110.

73. Довгаль М. В. Насильство як складова насильницьких злочинів проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади. *Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові реформи та прогноз подальшого розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «II Львівський форум кримінальної юстиції» (Львів, 22 верес. 2016 р.). Київ, 2016. С. 77–81.

74. Довгаль М. В. Основні вади формулювання поняття «потерпілий» у складах насильницьких злочинів проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади. *Юридична техніка і технологія: теорія та практика*

застосування : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 24–25 листоп. 2016 р.). Харків, 2016. С. 177–180.

75. Довгаль М. В. Особи, які представляють авторитет органів державної влади та їх кримінально-правова охорона. *Вісник прокуратури*. 2016. № 7. С. 247–257.

76. Довгаль М. В. Поняття злочинів, що посягають на осіб, які представляють авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2 (10). С. 96–108.

77. Довгаль М. В. Проблеми конструювання складів насильницьких злочинів проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади. *Концептуальні основи кримінальної законотворчості* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 жовт. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 527–533.

78. Довгаль М. В. Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 274 с.

79. Довгаль М. В., Кваша О. О. Особливості кваліфікації посягання на життя, здоров'я, майно членів добровольчих батальйонів, які беруть участь в антитерористичній операції. *Актуальні питання реформування правової системи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 24–25 черв. 2016 р.). Луцьк, 2016. С. 272–274.

80. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 34 с.

81. Емельянов В. П. Концептуальные аспекты исследования объекта преступлений. *Право и политика*. 2003. № 2. С. 67–77.

82. Емельянов В. П. Понятие объекта преступления в уголовно-правовой науке. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 7–11.

83. Євдокімова О. В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2007. 235 с.

84. Ємельянов В. П. Визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці: дискусійні питання. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 125–135.

85. Ємельянов В. П. Дискусійні питання щодо визначення об'єкту злочину у кримінально-правовій науці. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 172–182.

86. Загородников Н. И. Объект преступления и проблемы совершенствования уголовного закона. *Актуальные проблемы уголовного права*. 1988. С. 23–28.

87. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Донецьк, 2006. 20 с.

88. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Донецьк, 2006. 183 с.

89. Засади запобігання та протидії корупції в Україні : навч. посіб. / [В. І. Василичук, С. С. Чернявський, О. М. Юрченко та ін.]. Київ : Кандиба Т. П., 2015. 228 с.

90. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці : науково-практичний коментар / [В.М. Киричко, О.І. Перепелиця] ; за заг. ред. В.Я. Тація. Харків : Право, 2010. 784 с.

91. Калмыков П. Д. Учебник уголовного права. Часть общая. СПб. : Общ. польза, 1866. 728 с.

92. Кашкаров О. О. Класифікація злочинів, передбачених розділом XV Кримінального кодексу України на підставі об'єкта злочину. *Кримський юридичний вісник*. 2009. Вип. 3 (7). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kyuv/2009_3/14.pdf.

93. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / [Г.М. Анісімов, О.О. Володіна, І.О. Зінченко та ін.] ; за ред. М.І. Павнова. Харків : Право, 2016. 365 с.

94. Кваша О. О. Зміст і значення понять «взаємодія» та «система» у філософських і правових дослідженнях. *Держава і право* : збірник наукових праць. № 56. Київ, 2012. С. 32–38.

95. Кваша О. О. Конституційні принципи здійснення правосуддя як об'єкт кримінально-правової охорони. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 356–362.

96. Кваша О. О. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя, присяжного. *Судоустрій і судочинство в Україні*. 2007. № 2. С. 71–78.

97. Кваша О. О. Об'єктивні ознаки діяльності організатора злочину. *Право України*. 1999. № 1. С. 106–108.

98. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

99. Кваша О. О., Бабанли Р. Ш. Примус психічний. Мала енциклопедія кримінального права / [за заг. ред. Ю. Л. Бошицького, З. А. Тростюк]. Київ, 2012. 284 с.

100. Кваша О. О., Ониськів А. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти порядку проходження військової служби: порівняльно-правове дослідження. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 64–70.

101. Кирбят'єв О. О. Суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених статтями 342 та 345 КК України. *Правова позиція*. 2020. № 4 (29). С. 85–89.

102. Кісілюк Е. М., Смаглюк О. В. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1 (3). С. 96–104.

103. Коломієць В. Ю. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 237 с.

104. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) : монографія : у 2 т. Київ ; Острогозьк ; Віпол, 2011. Т. 1 : Освіта, наука, законодавство. 2011. 448 с.

105. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 225 с.

106. Комарницький М. М. Поняття й кримінально-правове значення виконання потерпілим від злочину службового обов'язку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6 (2). С. 100–104.

107. Конституція України : Основний Закон від 26 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

108. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки від 10 берез. 1919 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19>.

109. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М. : Акад. МВД СССР, 1980. 248 с.

110. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. Вид. 3-тє, доповн. та переробл. Київ : Атіка, 2007. 592 с.

111. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1997. 112 с.

112. Коржанський М. Й. Проблеми кримінального права : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2003. 200 с.

113. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 416 с.

114. Кривуля О. М., Куц В. М. Чи можуть суспільні відносини бути об'єктом злочину? *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1997. № 2. С. 70–75.

115. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін]. Київ : Атіка, 2009. 408 с.

116. Кримінальне право України. Загальна частина. Альбом схем : навч. посіб. Київ : Алерта, 2015. 212 с.

117. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

118. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [А. П. Бабій, І. С. Доброход, Ю. А. Кармазин та ін.]. Харків : Одиссей, 2009. 496 с.

119. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем : навч. посіб. Київ : Алерта, 2015. 576 с.

120. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2020. 584 с.

121. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров та ін.]. Київ : Правові джерела, 2002. 432 с.

122. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник : у 2 т. Т. 2. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. 720 с.

123. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник : [О. Ю. Александров, О. О. Дудов, В. А. Клименко та ін.]. Вид. 2-ге, переробл. та допов. / [за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка]. Київ: Атіка, 2008. 712 с.

124. Кримінальний закон Латвії. URL: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/ugolovnij-zakon-latvii.pdf>

125. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=246;-43

126. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=149>.

127. Кримінальний кодекс Грузії. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>.

128. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>.

129. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія. URL: http://artlibrary2007.narod.ru/kodeks/ispanii_uk.doc.

130. Кримінальний кодекс Королівства Нідерландів. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430&subID=100100457,100100459,100100474,100100988#text>.

131. Кримінальний кодекс Литовської Республіки. URL: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877&subID=100107735,100107738#text>.

132. Кримінальний кодекс Норвегії. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1449835043.pdf>.

133. Кримінальний кодекс Республіки Білорусія. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30414984.

134. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія. URL: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1319&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more1319>.

135. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан. URL: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000226>.

136. Кримінальний кодекс Республіки Молдова. *Правовые акты Молдавии*. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view>.

137. Кримінальний кодекс Республіки Польща. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110058,100110091,100110257#text>.

138. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325.

139. Кримінальний кодекс Турецької Республіки. URL: <https://www.turkishadvocate.ru/ugolovnikodeksturtsii/>.

140. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

141. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна]. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]. 2013. 1040 с.

142. Кримінальний кодекс УСРР 1960 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html.

143. Кримінальний кодекс Французької Республіки. URL: https://www.legislationline.org/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20Updated%20on%202012-10-2005.pdf.

144. Кримінальний кодекс Швеції. URL: http://www.sweden4rus.nu/rus/info/juridisk/ugolovnyj_kodeks_shvecii.

145. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

146. Кримінологія : підручник / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

147. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2012. 908 с.

148. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 40 с.

149. Кузнецов В. В., Бабаніна В. В., Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за хуліганство: національний та зарубіжний досвід : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2013. 268 с.

150. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / за заг. ред. В. І. Шакуна. 5-те вид., переробл. Київ : Алерта, 2013. 320 с.

151. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до вступних, семестрових та державних екзаменів : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2011. 392 с.

152. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 1 / отв. ред. Н. А. Беляева, М. Д. Шаргородский. Ленинград : Ленингр. ун-т, 1968. 648 с.

153. Кушпін В. П. Генезис поняття насильства у теорії кримінального права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 807. С. 137–140. (Серія «Юридичні науки»).

154. Ладнюк В. Р. Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 255 с.

155. Лихова С. Я. Актуальні питання щодо концепції «об'єкт злочину-правовідносини». *Наше право*. 2013. № 4. С. 95–98.

156. Лихова С. Я. Верховенство права Європейського Союзу як одна з причин реформування кримінального законодавства України. *Новітні кримінально-правові дослідження 2016* : зб. наук. праць. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 40–43.

157. Лихова С. Я. Етапи розвитку законодавства про охорону виборчих прав громадян. *Право України*. 2003. № 1. С. 120–123.

158. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу : монографія. Київ, 2012. 89 с.

159. Лосич С. В., Назимко Є. С., Притула В. В. Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча в кримінальному праві України : наук.-практ. посіб. Харків : Золота миля, 2014. 192 с.

160. Максимович Р. В. Поняття службової особи у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2006. 18 с.

161. Максимович Р. В. Поняття службової особи у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2006. 238 с.

162. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія. Львів, 2008. 304 с.

163. Максимович Р. Л. Потерпілий як ознака складу злочину та його значення для диференціації кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13–14 жовт. 2011 р.). Харків, 2011. С. 150–153.

164. Мальцев В. В. Проблема уголовно-правовой оценки общественно опасных последствий / под ред. И. Я Козаченко. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. 192 с.

165. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.

166. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 207 с.

167. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст. *Держава та регіони*. 2013. № 1 (39). С. 163–168. (Серія «Право»).

168. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник для студ. Київ : А.С.К., 2001. 352 с.

169. Матишевський П. С. Об'єкт злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. / за ред. П. С. Матишевського та ін. Київ : Юрінком Інтер, 1997. С. 124–133.

170. Микитчик О. В. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2002. 18 с.

171. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 1152 с.

172. Мовчан Р. О. Соціально-історичні передумови становлення й розвитку кримінальної відповідальності за злочини у сфері земельних відносин. *Актуальні проблеми забезпечення сталого розвитку держави і права* : монографія / за ред. Р. Ф. Гринюка, А. Є. Краковської, О. Г. Турченко. Вінниця : ДонНУ імені Стуса, 2019. С. 152–174.

173. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Київ : Логос, 1998. 324 с.

174. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

175. Навроцький В. О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав: питання Особливої частини. Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1999. 56 с.

176. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. 771 с.

177. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 3 кн. Кн. 3 / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, П. П. Андрушка. Київ : Форум, 2005. 584 с.

178. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ : Алерта ; КНТ ; Центр учб. літ., 2009. 624 с.

179. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2005. 848 с.

180. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

181. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

182. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.

183. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 6-те вид., переробл. та доповн. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.

184. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2000. Т. 3 : ОБЕ–РОБ. 910 с.

185. Новое уголовное уложение, Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. СПб : Изд. В. П. Анисимова, 1903. 250 с.

186. О государственной службе : Закон Литовской Республики. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=2r1mk7cr&documentId=TAIS.91131&category=TAD>.

187. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. 2-ге вид., стер. Харків : Право, 2019. 226 с.

188. Орловський Р. С. Суспільно небезпечні наслідки злочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 6 (3). С. 76–80. (Серія «Юридичні науки»).

189. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 36 с.

190. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 468 с.

191. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ : Ін Юре, 2010. 812 с.

192. Панов М. І. Кримінальна відповідальність та її підстава. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 45–52.

193. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права : вибр. наук. пр. Харків : Право, 2018. 472 с.

194. Панов М. І., Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 291–304.

195. Панов Н. И. Квалификация насильственных преступлений : учеб. пособ. Харьков : Харьк. юрид. ин-т, 1986. 54 с.

196. Панов Н. И., Гуторова Н. А. О методологии научного исследования проблем Особенной части Уголовного права. *Правоведение*. 2010. № 1. С. 84–95.

197. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 446 с.

198. Пенітенціарний кодекс Естонії. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6462/file/Estonia_CC_as_of_2002_ru.pdf.

199. Пилюпенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Сєверодонецьк, 2018. 228 с.

200. Пилюпенко Є. В. Система злочинів, що полягають у перешкоджанні законній діяльності за КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 103–109.

201. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая. М. : Гос. изд-во, 1925. 230 с.

202. Пономаренко О. В. Генеза кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у період з IX до початку XX століття. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 1. С. 252–256.*

203. Пономаренко О. В. Концептуальний підхід до структури об'єкта злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2019 р.)*. Київ, 2019. С. 278–280.

204. Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок: порівняльний аналіз на прикладі України та Франції. *Актуальні проблеми кримінального права : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 листоп. 2020 р.)*. Київ, 2020. С. 255–258.

205. Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за законодавством зарубіжних держав. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 3. С. 118–122.

206. Пономаренко О. В. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 6. С. 69–73.

207. Пономаренко О. В. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали VIII міжвузів. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 121–123.

208. Пономаренко О. В. Погроза вбивством як форма прояву об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.): у 2 ч. Київ, 2019. Ч. 2. С. 413–416.

209. Пономаренко О. В. Покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Наше право*. 2021. № 4. С. 178–183.

210. Пономаренко О. В. Представник влади та представник місцевого самоврядування як потерпілі від злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 313–317.

211. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 груд. 2021 р. № 200/17961/17 (провадження № 51-4361км21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102267530>.

212. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 черв. 1992 р. № 8. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92>.

213. Про затвердження Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#Text>.

214. Про нотаріат : Закон України від 2 верес. 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

215. Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 1997 р. № 7. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-97>

216. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовт. 2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>.

217. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лют. 2000 р. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.

218. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лют. 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

219. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 груд. 2003 р. № 15. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>.

220. Проект Кримінального кодексу України № 1029-1, зареєстрований 15 трав. 1998 р. / Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=3885.

221. Проект Кримінального кодексу України, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України та зареєстрований 12 трав. 1998 р. за № 1029. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=3865&pf35401=3898.

222. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник

правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) від 18 квіт. 2012 р. № 10-рп/2012 (справа № 1-13/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-12#Text>.

223. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ : КНТ, 2007. 594 с.

224. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 215 с.

225. Сенько М. М. Суб'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби. *Вісник Львівського університету*. 2003. Вип. 38. С. 475–485. (Серія «Юридична»).

226. Симоненко Н. О. Новації в антикорупційному законодавстві: кримінально-процесуальний аспект. *Правові засади антикорупційної політики держави в умовах євроінтеграції та розбудови громадянського суспільства в Україні*: матеріали кругл. столу (Київ, 6 квіт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. URL: <https://www.socosvita.kiev.ua/node/1743>.

227. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970. 1980. Т. 1 : А–В. 1970. 799 с.

228. Сотула О. С. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 20 с.

229. Сотула О. С. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 201 с.

230. Спасович В. Д. Учебник уголовного права : в 2 т. СПб. : Тип. И. Огризко, 1863. Т. 1. Вып. 1. 428 с.

231. Статистика / Офіс Генерального прокурора : [сайт]. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

232. Статути Великого князівства Литовського : у 3-х т. Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2003. 560 с.

233. Статути Великого князівства Литовського : у 3-х т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2004. 568 с.

234. Статути Великого князівства Литовського : у 3-х т. Т. I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2002. 464 с.

235. Сташис В. В., Тацій В. Я. Концептуальні положення і система чинного Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2009. № 100. С. 278–290.

236. Тарарухин С. А. Квалифікація преступлений в судебной и следственной практике. Киев : Юринком, 1995. 208 с.

237. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве : учеб. пособие. Харьков : Вища шк. ; Изд-во при ХГУ, 1988. 198 с.

238. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 126–143.

239. Тихенко С. И. Невменяемость и вменяемость. Киев : Юриздат НКЮ СССР, 1927. 104 с.

240. Тихонова О. В. Об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт злочину: співвідношення понять. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 244–251. (Серія «Юридична»).

241. Тихонова О. В. Окремі питання визначення родового об'єкта злочинних посягань на фінансову безпеку держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 1 (2). С. 107–111.

242. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1951. 388 с.

243. Трахтеров В. С. Вменяемость по советскому уголовному праву : консп. лекций. Харьков : Харьк. юрид. ин-т, 1966. 15 с.

244. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления. *Право і безпека*. 2002. № 1. С. 81–88.

245. Уголовное право Украины: Общая часть : учебник / под ред. В. А. Клименко, Н. И. Мельника. Киев : Атика, 2002. 448 с.

246. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий / [Ю. В. Александров и др.] ; отв. ред. С. С. Яценко. Киев : А.С.К., 2004. 1096 с.

247. Удод А. М. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 16 с.

248. Удод А. М. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 220 с.

249. Удод А. М. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 345 Кримінального кодексу України (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу). *Боротьба зі злочинністю*. 2018. С. 74–84.

250. Українська радянська енциклопедія : в 12 т. Київ, 1979. URL: <http://leksika.com.ua/17340809/ure/pogroza>.

251. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.

252. Усенко І. Б. Кодифікаційні роботи в УСРР, перша кодифікація українського радянського законодавства. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2007. Т. 4. 528 с.

253. Фарбер И. М. К вопросу об «относительной» вменяемости. *Современная психоневрология*. 1928. № 3. С. 288–297.

254. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони : монографія. Київ : Атика, 2004. 280 с.

255. Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78.

256. Філософія : навч. посіб. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада ; за заг. ред. С. П. Щерби. Київ : МАУП, 2004. 216 с.

257. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини кримінального кодексу України Київ: Істина, 2004. 504 с.

258. Хавронюк М. І. Кримінальні проступки: науково-практичний коментар статей Кримінального кодексу України. 2-ге вид. Київ : Дакор, 2021. 266 с.

259. Хилюк С. В. Методологія дисертаційних досліджень з питань Особливої частини кримінального права України. *Кримінальне право України*. 2006. № 5. 43–54.

260. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. : у 2 т. Київ : Ін Юре, 1997. Т. 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. – 1997. 463 с

261. Цвігун Д. П. Особливості кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 328–333.

262. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Слово, 2003. 240 с.

263. Чернишова Н. В., Володько М. В., Хазін М. А. Кримінальне право України : тези лек. і практ. завд. для курсантів Київ. училища міліції МВС України. Київ : Наук. думка, 1995. 456 с.

264. Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 261 с.

265. Шаблистий В. В. Поняття погрози у кримінальному праві та законодавстві України: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1 (29). С. 283–286.

266. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності : підручник. 5-те вид., стер. Київ : Знання, 2006. 307 с.

267. Щавінський В. Р. Кримінальна відповідальність за незаконну емісію недержавних цінних паперів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 19 с.

268. Юріков О. О. Аналіз сучасного стану наукової розробленості питань кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 3. С. 123–127.

269. Юріков О. О. Визначення кола потерпілих від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 360 Кримінального кодексу України. *World science: problems, prospects and innovations* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Торонто, 1–3 жовт. 2020 р.). Торонто, 2020. С. 677–682.

270. Юріков О. О. Відмежування умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі (ст. 360 Кримінального кодексу України) від деяких суміжних кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 181–183.

271. Юріков О. О. Детектив Бюро економічної безпеки України як суб'єкт доказування в кримінальному провадженні. *Законодавче забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17 трав. 2021 р.). Харків, 2021. С. 209–211.

272. Юріков О. О. Історичні аспекти розвитку кримінальної відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі у XIX ст. *Наше право*. 2021. № 3. С. 118–123.

273. Юріков О. О. Кримінальна відповідальність за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі за законодавством зарубіжних держав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 242–245.

274. Юріков О. О. Методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за умисне пошкодження ліній зв'язку. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 1. С. 265–270.

275. Юріков О. О. Особливості кваліфікації умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 209–214.

276. Юріков О. О. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за умисне пошкодження ліній зв'язку. *Реалізація державної*

антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. Київ, 2019. Ч. 2. С. 460–463.

277. Юріков О. О. Питання класифікації суб'єктів доказування під час розслідування кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*: матеріали міжвідом. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 193–196.

278. Юріков О. О. Порівняльно-правовий аналіз норм кримінального законодавства України та Федеративної Республіки Німеччини щодо відповідальності за умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. *Кримінально-правова правотворчість: визначення та значення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 28 трав. 2021 р.). Одеса, 2021. С. 134–139.

279. Юріков О. О. Слідчий як суб'єкт доказування в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 351–353.

280. Юріков О. О. Щодо питання про визначення родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 360 Кримінального кодексу України. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 4. С. 173–177.

281. Яковлів А. Український кодекс 1743 року «Права, по котрым судится малороссійській народ»: його історія, джерела та систематичний виклад змісту. Мюнхен : Заграва, 1949. 210 с.

282. Babanina V., Yurikov O. Object of Intentional Damage to Communications Lines (Article 360 of the Criminal Code of Ukraine). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (115). С. 86–93.

283. Babanina, V., Nikolaienko, T., & Bohdanevych, T. (2021). Special Confiscation as a Measure of Criminal Law under Ukrainian Legislation. *Cuestiones Políticas*, 39 (68). P. 824–843.

284. Babanina, V., Tkachenko, I., Matiushenko, O., & Krutevych, M. (2021). Cybercrime: History of formation, current state and ways of counteraction. *Amazonia Investiga*, 10 (38). P. 113–122.

285. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 08.06.2021. URL: <https://web.archive.org/web/20210608160908/https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>.

286. Cherniavskiy, S. S. (2010). *Finansove shakhraistvo: metodolohichni zasady rozsliduvannia* [Financial fraud: Methodological principles of investigation] (Monograph). Kyiv, Hi-Tech Press, 624 p.

287. Cherniavskiy, S., Dzhuzha, A., Babanina, V., & Harust Yu. (2021). System of ensuring the economic security of the state: world experience and ways of its reform in Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 28 (4). P. 157–168.

288. Cherniei, V., Cherniavskiy, S., Babanina, V., & Tykhonova O. (2021). Criminal Liability for Cryptocurrency Transactions: Global Experience. *European Journal of Sustainable Development*, 10 (4), P. 304–316.

289. Cherniei, V., Cherniavskiy, S., Dzhuzha, A., & Babanina, V. (2021). Combating credit fraud: experience of Ukraine and some other European Countries. *Amazonia Investiga*, 10 (42), P. 93–102.

290. German Criminal Code. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html.

291. Ponomarenko O. V. Concepts and types of authorities as victims of threats or violence against an official or a citizen who performs public duty. *Application of English language in the teaching of criminal legal disciplines* : interuniv. scien.-pract. internet conf. (Kyiv, June 05, 2019). Kyiv, 2019. P. 92–97.

292. Ponomarenko O. V. Historical Aspects of Establishment and Development of Criminal Identity for Threatening Abuse of Violence Against the Service Personality of a Whose, a Viscous Huge Obligation. *European Political and Law Discourse*. 2020. Vol 7. Iss. 2. P. 183–188.

293. Schweizerisches Strafgesetzbuch. URL: <https://business-swiss.ch/wp-content/uploads/2020/04/311.0.pdf>.

294. Straffeloven. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/871>.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Зведені дані анкетування працівників слідчих підрозділів
Національної поліції України щодо вивчення практичних проблем
кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової
особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок**

Питання анкети		Кількість	%
1		2	3
1. Відомості щодо опитаних:			
Опитано всього працівників слідчих підрозділів Національної поліції України		480	100,0
<i>1.1. З них перебувають на посаді:</i>			
	слідчого;	249	51,9
	старшого слідчого;	103	21,5
	старшого слідчого в особливо важливих справах;	52	10,8
	заступника начальника відділу (відділення);	46	9,6
	начальника відділу (відділення).	30	6,2
<i>1.2. Опитані мають стаж роботи в Національній поліції України (правоохоронних органах):</i>			
	до 1 року;	308	64,2
	від 1 до 5 років;	115	24
	від 5 до 10 років;	25	5,2
	більше 10 років.	32	6,6
<i>1.3. Опитані мають стаж роботи в слідчих підрозділах Національної поліції України (правоохоронних органах):</i>			
	до 1 року;	311	64,8
	від 1 до 5 років;	102	21,2
	від 5 до 10 років;	39	8,2
	більше 10 років.	28	5,8

Чи існує необхідність збереження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок?			
2.	так;	438	91,2
	ні;	27	5,6
	власний варіант _____	15	3,2
Чи існують, на Вашу думку, недосконалість (неточності) формулювання змісту ст. 350 КК України?			
3.	так, погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, містить певні неточності;	438	91,3
	ні, погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, не містить неточностей чи недосконалостей;	24	5
	власний варіант _____	18	3,7
Чи існує, на Ваш погляд, необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару?			
4.	так, така необхідність існує;	441	91,9
	ні, такої необхідності не існує;	39	8,1
	власний варіант _____	0	0
Чи існує, на Ваш погляд, необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про вчинення діянь у вигляді мордування або інших насильницьких дій?			
5.	так, така необхідність існує;	338	70,4
	ні, такої необхідності не існує;	78	16,3
	власний варіант _____	64	13,3

Чи існує, на Ваш погляд, необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про незаконне позбавлення волі?			
6.	так, така необхідність існує;	228	47,5
	ні, такої необхідності не існує;	113	23,5
	власний варіант _____	139	29
Чи доцільно, з метою запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їх діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб, доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України?			
7.	так;	279	58,1
	ні;	164	34,2
	власний варіант _____	37	7,7
Чи необхідно посилити відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, виклавши санкцію ч. 1 ст. 350 КК України у такій редакції: «карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк»?			
8.	так;	354	73,7
	ні;	69	14,4
	власний варіант _____	57	11,9
Що, на Вашу думку, є визначальним для встановлення ознак службової особи?			
9.	наявність повноважень представляти орган державної влади (державну владу) чи орган місцевого самоврядування, діяти від їх імені та віддавати вказівки і ставити вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі;	399	83,1

	наявність повноважень представляти орган державної влади (державну владу) чи орган місцевого самоврядування;	24	5
	ставити вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі;	18	3,8
	власний варіант _____	39	8,1
Чи існує необхідність внести зміни до ч. 1 ст. 350 КК України шляхом зміни слів «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» словом «насильством», з метою притягнення до відповідальності осіб за погрозу не лише заподіяти тяжкі тілесні ушкодження потерпілому, а й завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень будь-якого ступеню тяжкості, незаконним позбавленням волі, згвалтуванням, або вчиненням інших насильницьких дій?			
10.	так, така необхідність існує;	400	83,3
	ні, такої необхідності не існує;	39	8,1
	власний варіант _____	41	8,6
Чи доцільно вважати нотаріуса (як державного, так і приватного) службовою особою за ознакою обіймання посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських обов'язків при здійсненні функцій податкового агента, а державного нотаріуса – також якщо він виконує організаційно-розпорядчі обов'язки (є завідувачем і очолює нотаріальну контору, керуючи підпорядкованими йому працівниками)?			
11.	так;	232	48,3
	ні;	211	44
	власний варіант _____	37	7,7
Чи доцільно замінити формулювання «громадянин, який виконує громадський обов'язок» поняттям «особа, яка виконує громадський обов'язок»?			
12.	так;	354	73,7
	ні;	69	14,4
	власний варіант _____	57	11,9

**Аналітична довідка
щодо результатів анкетування працівників слідчих підрозділів
Головного управління в м. Києві та Головних управлінь Національної
поліції України 11 областей стосовно питань кримінальної
відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи
громадянина, який виконує громадський обов'язок**

Анкетування проводилося з 28 березня 2019 р. до 05 березня 2020 р. на базі Національної академії внутрішніх справ та підрозділів Головного управління в м. Києві та Головних управлінь Національної поліції України 11 областей стосовно питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, а також з метою вивчення практичних проблем кваліфікації цих кримінальних правопорушень, нами було проведено анкетування працівників 480 респондентів.

Категорія респондентів: 480 працівників Національної поліції України, які на час анкетування: а) проходили службу у практичних підрозділах (зокрема, слідчі, старші слідчі, старші слідчі в особливо важливих справах, заступники начальників відділів (відділення) та начальники відділу (відділення); б) висловили бажання щодо персональної участі в анкетуванні.

Підставами для анкетування слугували наявність у респондентів досвіду практичної роботи на відповідних посадах та сформування думки та власного уявлення щодо питань про особливості кваліфікації та практичного значення при розслідуванні даної категорії справ.

Респондентам було запропоновано надати відповідь на дванадцять запитань. При цьому, питання були поділені на дві групи. Першим запитанням було запитання загального характеру (займана посада, досвід роботи в Національній поліції (правоохоронних органах). Друга група запитань стосувалася з'ясування практичних проблем кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Питання були сформульовані так, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та логічні відповіді респондентів. У результаті дослідження відповідей, наданих на перше запитання, з'ясовано, що 51,9 % респондентів працюють на посаді слідчого, 21,5 % – старшого слідчого, 10,8 % – старшого слідчого в особливо важливих справах, 9,6 % – заступника начальника відділу (відділення) і 6,2 % – начальника відділу (відділення). Із числа всіх опитаних 6,6 % мають досвід роботи в правоохоронних органах понад 10 років, 5,2 % – від 5 до 10 років, 24 % – від 1 до 5 років, 64,2 % – до 1 року. У свою чергу, 21,2 % респондентів мають досвід роботи від 1 до 5 років в слідчих підрозділах Національної поліції України, 8,2 % – від 5 до 10 років, 64,8 % – до 1 року і 5,8 % – понад 10 років.

Підсумовуючи відповіді на запитання другого блоку (запитання № 2–12), бачимо, що переважна більшість опитаних 438 із 480 (91,2 %) підтримує необхідність існування кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, тоді як не підтримують таку необхідність 27 респондент (5,6 %). Разом із цим, 438 опитаних працівників слідчих підрозділів Національної поліції України (91,3 %) висловлюють думку щодо недосконалості (неточності) формулювання змісту норми, яка передбачає відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України). На противагу цьому, 24 опитаних (5 %) не підтримують зазначену позицію, а 18 опитаних респондентів (3,7 %) надали власний варіант відповіді на це запитання.

Поряд із цим, 441 (91,9 %) респондентів відповіли, що існує необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару. Негативно віднеслися до запропонованої позиції 39 осіб (8,1 % опитаних). На думку респондентів існує необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про вчинення діянь у вигляді мордування або інших насильницьких дій. Зазначену позицію поділяють 338 із 480 опитаних працівників слідчих підрозділів Національної поліції України (70,4 %).

Натомість 78 опитаних (16,3 %) не поділяють таку позицію; 64 респонденти (13,3 %) запропонували власний варіант відповіді.

Необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про незаконне позбавлення волі засвідчили 228 респондентів (47,5 %), натомість 113 респондентів (23,5 %) не визнали такої необхідності, а 139 респондентів (29 %) запропонували власний варіант.

Обстоюють доцільність доповнити п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 350 КК України, з метою запобігти вчиненню насильства щодо службових осіб з приводу їх діяльності, пов'язаної з перевітками юридичних осіб 279 опитаних (58,1 %). Натомість 164 опитаних (34,2 %) не поділяють таку позицію, а 37 опитаних (7,7 %) надали власний варіант відповіді.

354 респонденти (73,7%) вважають, що необхідно посилити відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, виклавши санкцію ч. 1 ст. 350 КК України у такій редакції: «карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк»; 69 опитаних (14,4 %) не поділяють таку позицію, а 57 (11,9 %) – запропонували власний варіант.

На запитання «Що, на Вашу думку, є визначальним для встановлення ознак службової особи?», 399 (83,1 %) респондентів відповіли: наявність повноважень представляти орган державної влади (державну владу) чи орган місцевого самоврядування, діяти від їх імені та віддавати вказівки і ставити вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі; 24 (5 %) – наявність повноважень представляти орган державної влади (державну владу) чи орган місцевого самоврядування; 18 (3,8 %) – ставити вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі; 39 (8,1 %) – вказали власний варіант відповіді.

400 респондентів (83,3 %) переконаний у необхідності внести зміни до ч. 1 ст. 350 КК України шляхом зміни слів «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» словом «насильством», з метою притягнення до відповідальності

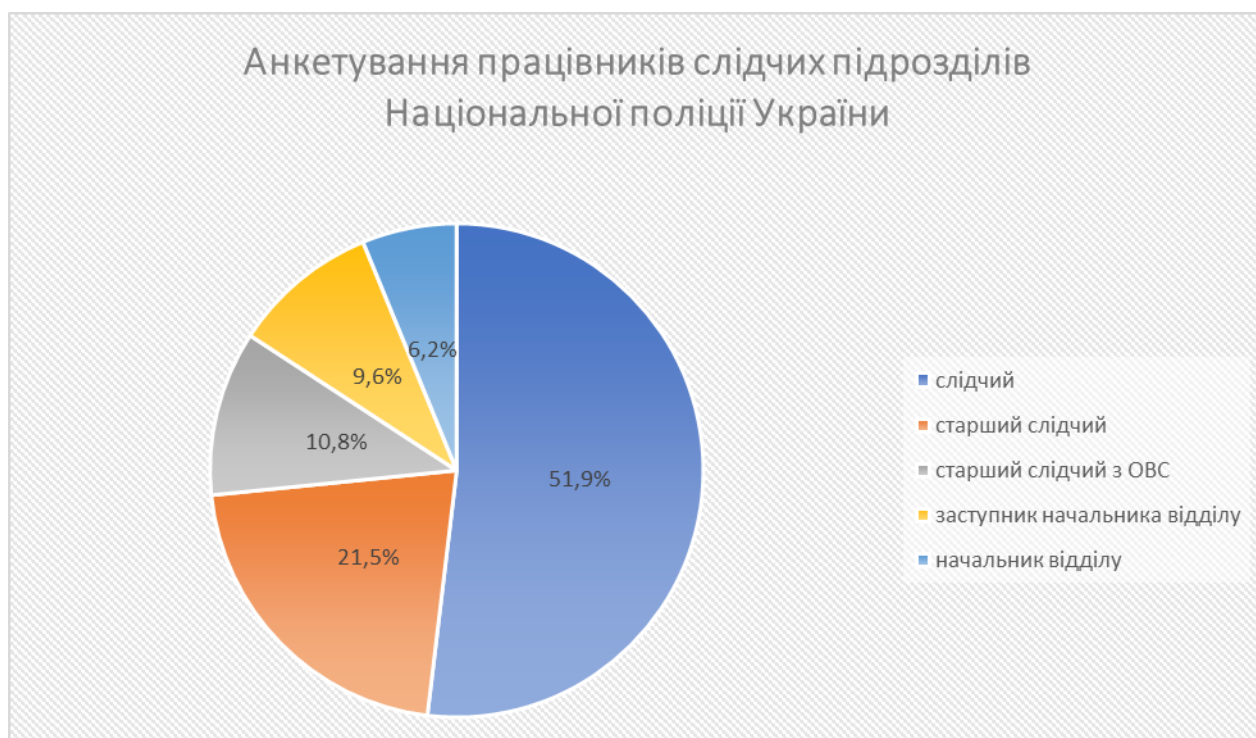
осіб за погрозу не лише заподіяти тяжкі тілесні ушкодження потерпілому, а й завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень будь-якого ступеню тяжкості, незаконним позбавленням волі, зґвалтуванням, або вчиненням інших насильницьких дій. Натомість 39 респондентів (8,1 %) не схвалюють таку позицію, а 41 респондент (8,6 %) запропонували власний варіант.

Доцільність вважати нотаріуса (як державного, так і приватного) службовою особою за ознакою обіймання посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських обов'язків при здійсненні функцій податкового агента, а державного нотаріуса – також якщо він виконує організаційно-розпорядчі обов'язки (є завідувачем і очолює нотаріальну контору, керуючи підпорядкованими йому працівниками) засвідчили 232 опитаних (48,3 %); 211 опитаних (44 %) не поділяють таку позицію, а 37 опитаних (7,7 %) мають власний варіант відповіді.

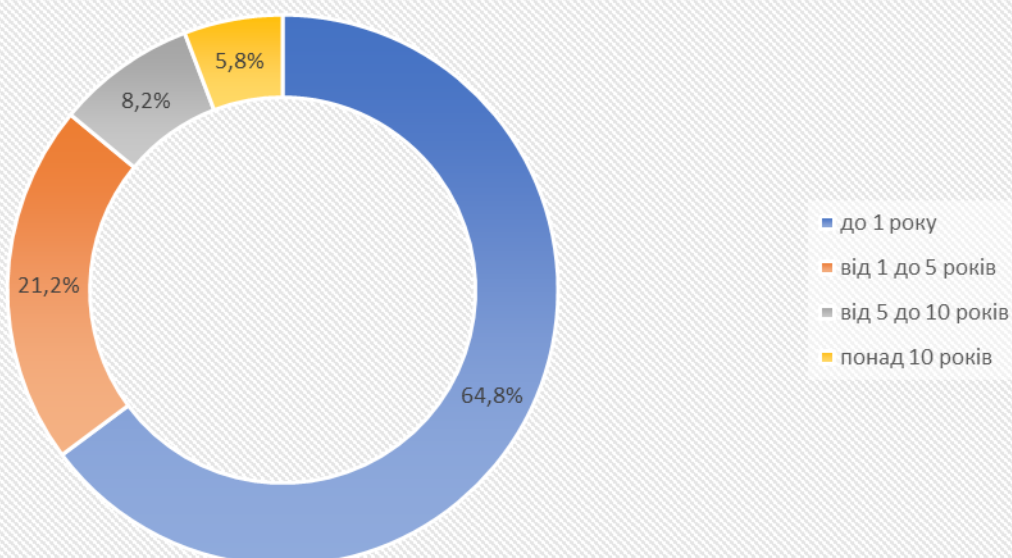
Доцільність замінити формулювання «громадянин, який виконує громадський обов'язок» поняттям «особа, яка виконує громадський обов'язок» обстоюють 354 опитаних (73,7 %). Однак 69 опитаних (14,4 %) не поділяють таку позицію, а 57 опитаних (11,9 %) надали власний варіант відповіді.

Проведене нами анкетування підтвердило, що елементи новизни у нашому дисертаційному дослідженні позитивно сприйняті та оцінені з високим рівнем вірогідності працівниками Національної поліції України. Тобто зроблені нами теоретичні висновки та сформульовані практичні пропозиції мають цінність та є важливими у сучасній правозастосовній діяльності.

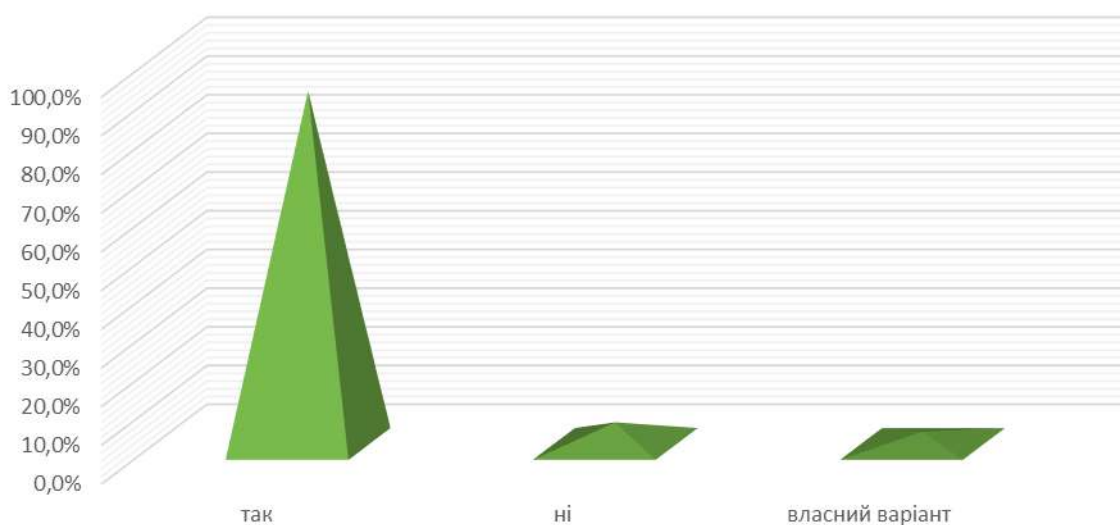
**Узагальнені результати
анкетування працівників слідчих підрозділів Головного управління
Національної поліції у м. Києві та головних управлінь Національної
поліції 11 областей України стосовно питань кримінальної
відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи
громадянина, який виконує громадський обов'язок**

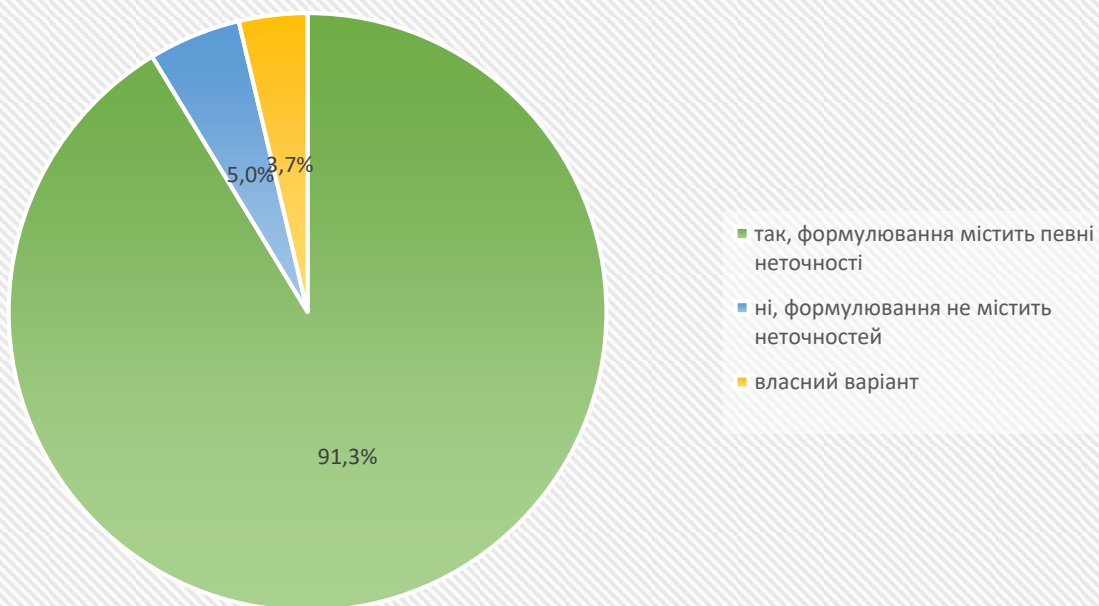
Стаж роботи опитаних працівників у слідчих підрозділах
Національної поліції України (правоохоронних органах)

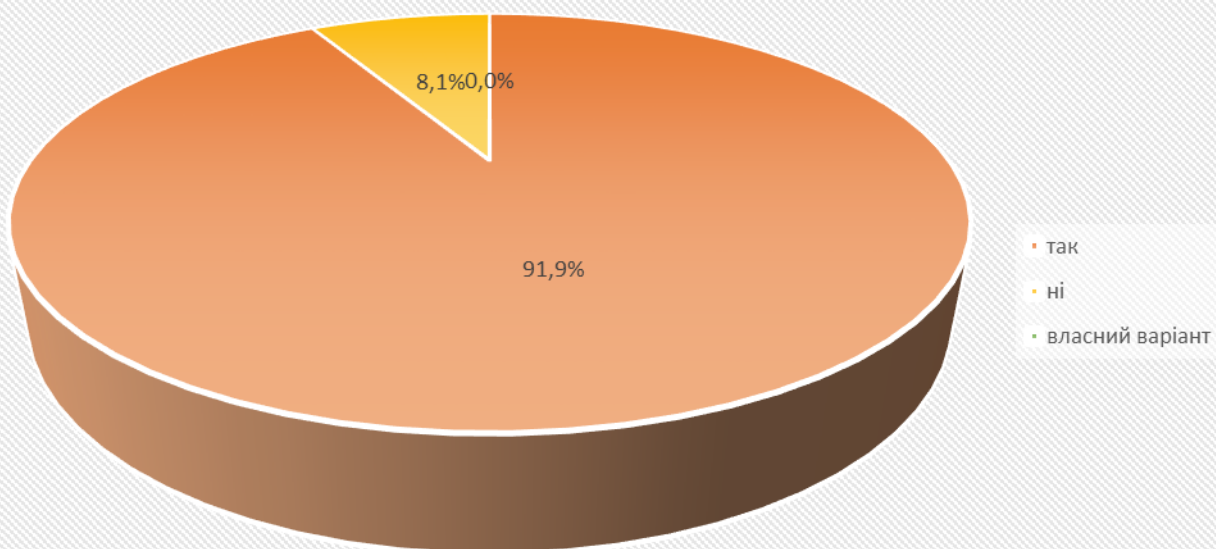
Необхідність збереження кримінальної
відповідальності за погрозу або насильство
щодо службової особи чи громадянина,
який виконує громадський обов'язок?

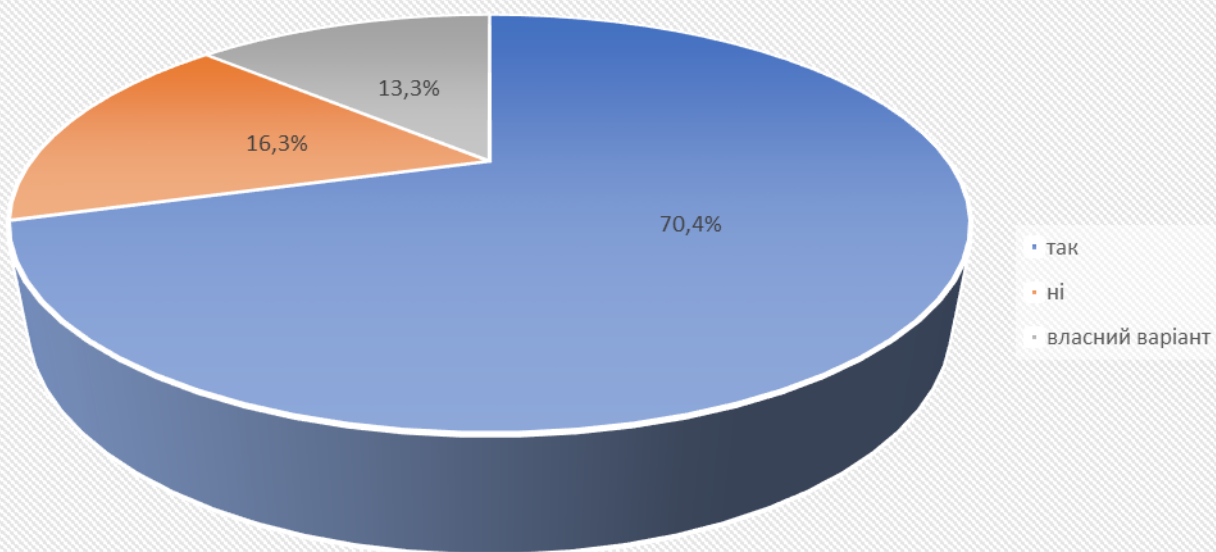
Наявність неточностей у формулюванні змісту ст. 350 КК України

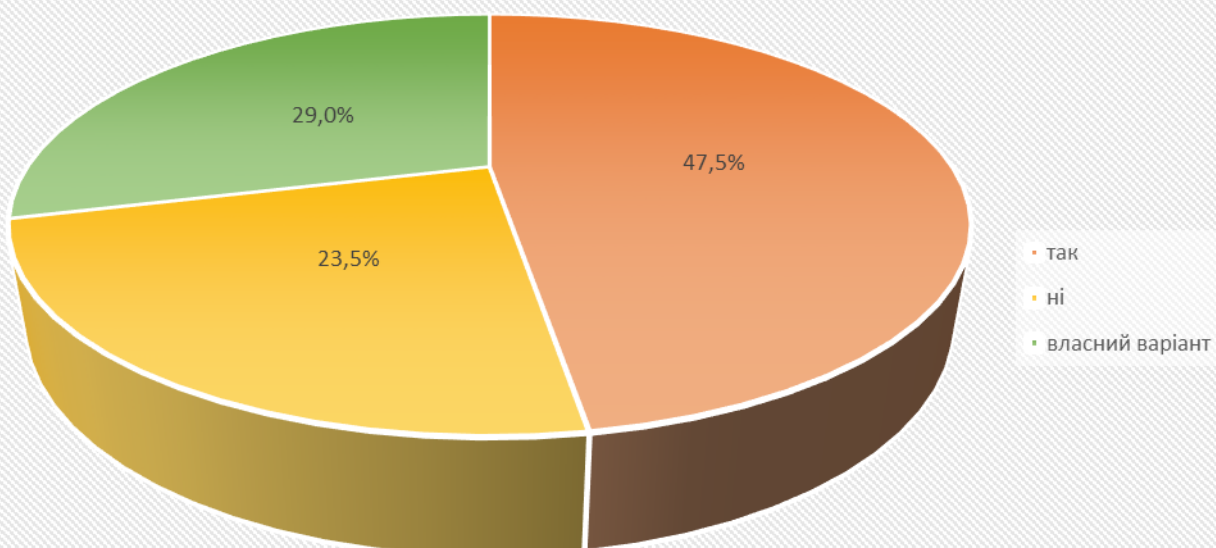
Необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України положеннями про вчинення діянь у вигляді завдання удару

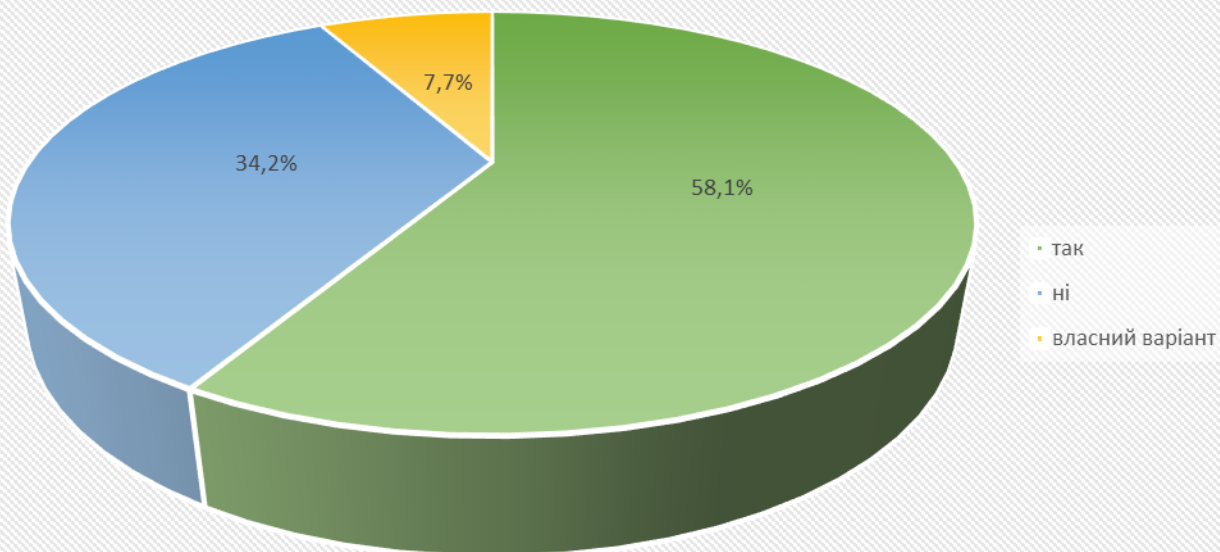
Необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України
положеннями про вчинення діянь у вигляді мордування
або інших насильницьких дій

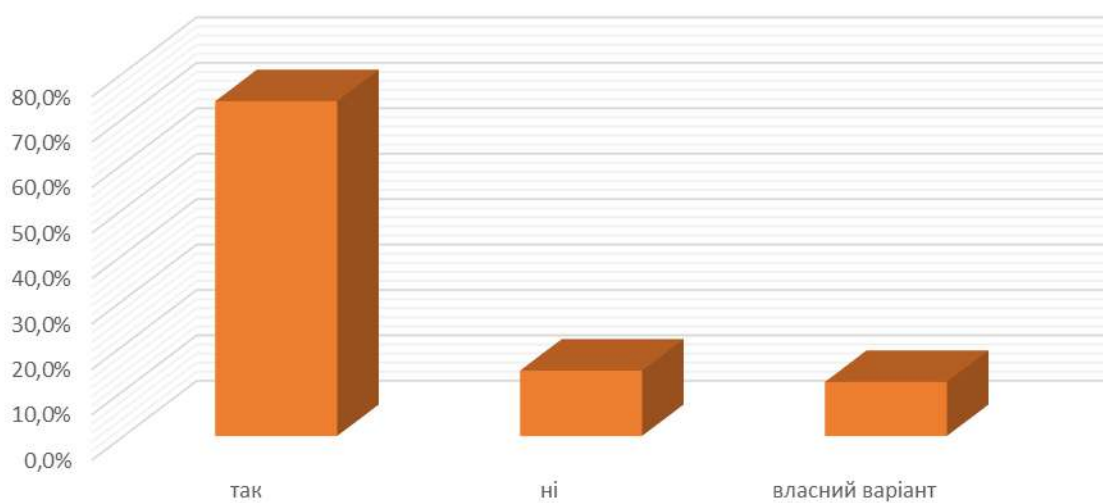
Необхідність доповнення ч. 2 ст. 350 КК України
положеннями про незаконне позбавлення волі

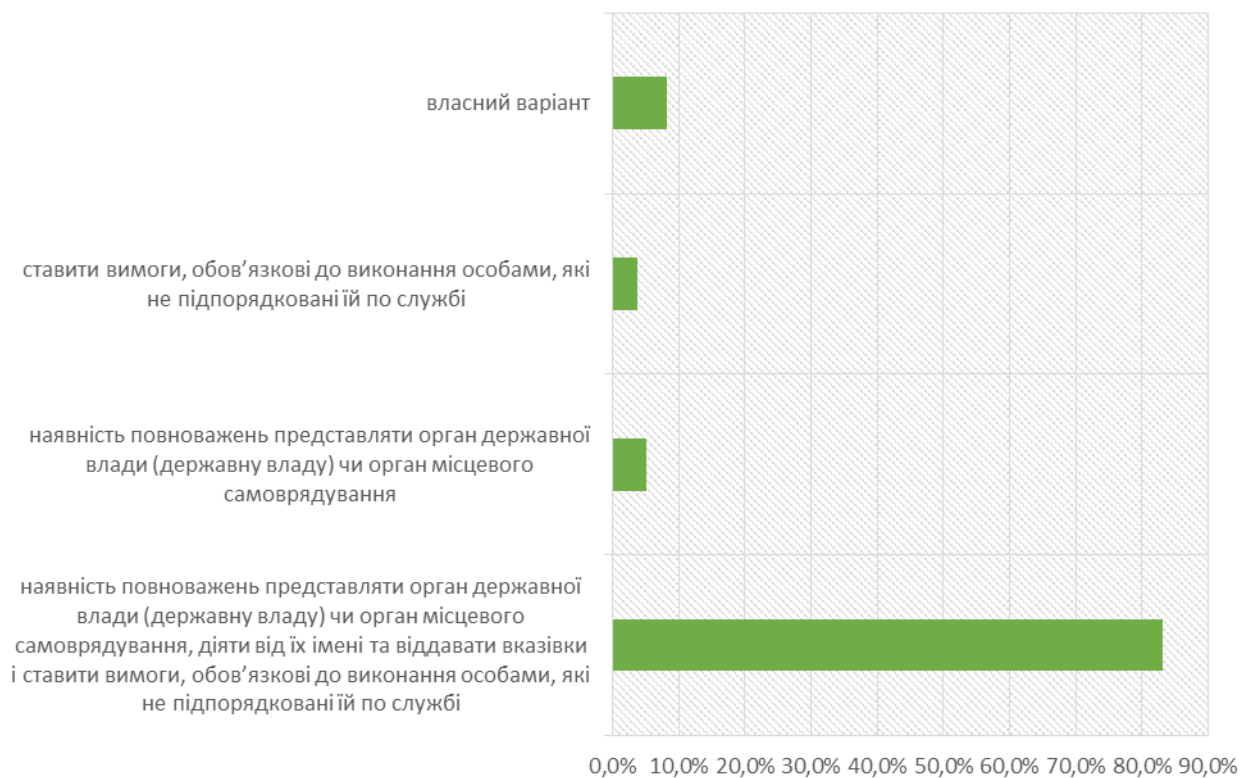
Доцільність доповнення п. 5 ч. 1 ст. 96-3 КК України
вказівкою на ст. 350 КК України

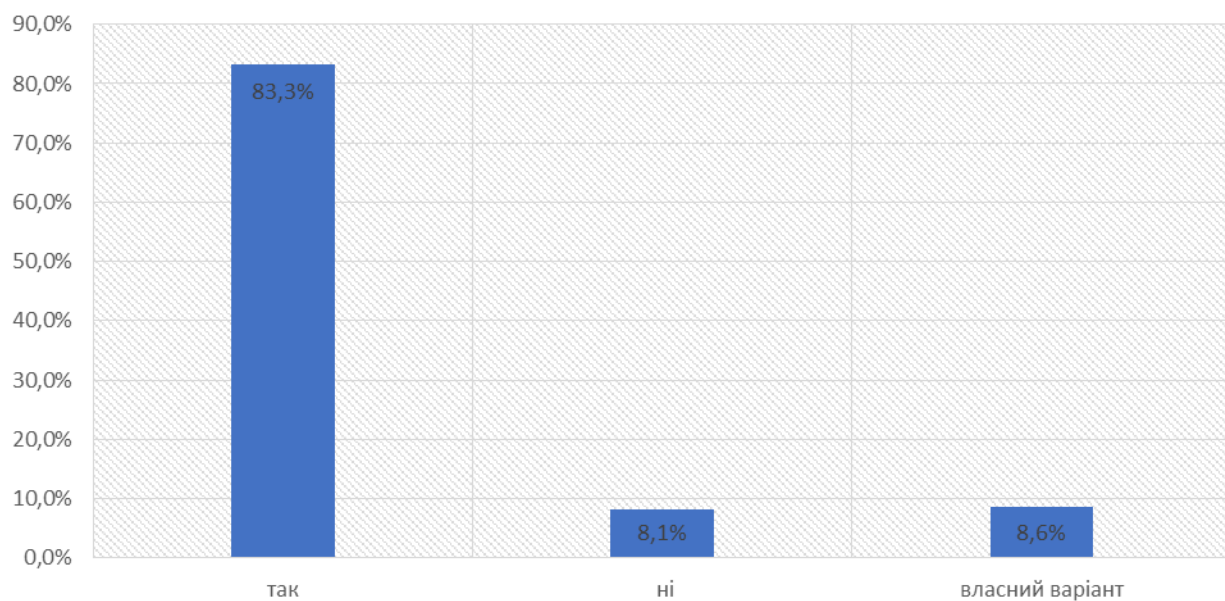
Необхідність посилити відповідальність за
погрозу або насильство щодо службової
особи чи громадянина, який виконує
громадський обов'язок

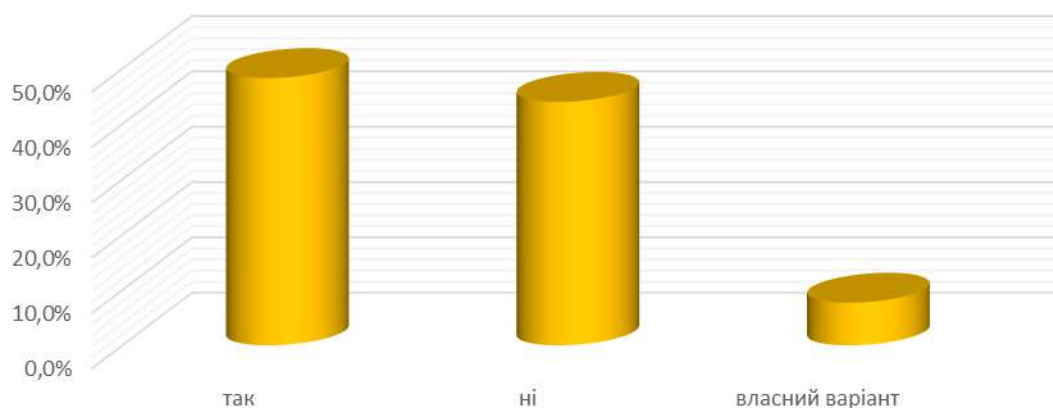
Визначальне для встановлення ознак службової особи

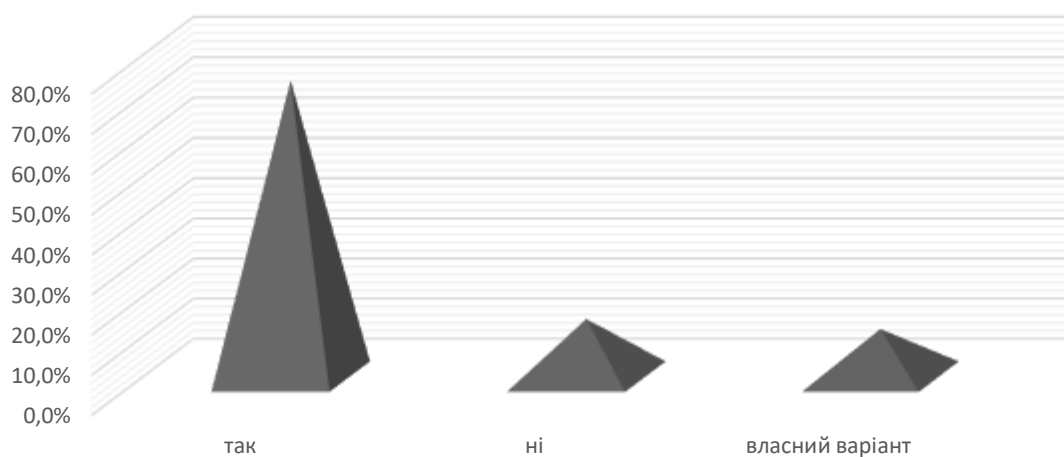
Необхідність внести зміни до ч. 1 ст. 350 КК України шляхом зміни слів «заподіянням тяжких тілесних ушкоджень» словом «насильством»

Вважати нотаріуса службовою особою за ознакою обіймання посади, пов'язаної з виконанням адміністративно-господарських обов'язків при здійсненні функцій податкового агента, а державного нотаріуса – також якщо він виконує організаційно-розпорядчі обов'язки

Замінити формулювання «громадянин, який виконує громадський обов'язок» поняттям «особа, яка виконує громадський обов'язок»

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА, ЯКИЙ ВИКОНУЮ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 350 КК УКРАЇНИ

Родовий об'єкт – група суспільних відносин, що забезпечує загально визнану поважність до публічного управління та публічного інформування, їх значення, вплив, довіру до них (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів)

Видовий об'єкт – суспільні відносини щодо забезпечення нормальної діяльності органів влади, управління, громадських організацій, службових осіб і представників громадськості

Основний
безпосередній
об'єкт – суспільні
відносини, які
стосуються
забезпечення
конкретної
законної
діяльності
службової особи
чи громадянина,
який виконує
громадський
обов'язок

Додатковий обов'язковий об'єкт – суспільні відносини щодо забезпечення:

- а) порядку виконання функцій відповідним органом державної влади та їхніми представниками (службовою особою, а також громадянином який виконує громадський обов'язок);
- б) недоторканості службової особи, її близьких, а також громадянина, який виконує громадський обов'язок, їх здоров'я, воля, безпека, право на життя тощо

Порівняльна таблиця

щодо проекту Закону України Про внесення змін до Кримінального кодексу України з метою удосконалення кримінального законодавства щодо відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Чинна редакція	Запропонована редакція (проект)
Кримінальний кодекс України	
<p>Стаття 350. Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок</p> <p>1. Погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує, –</p> <p>карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років.</p>	<p>Стаття 350. Погроза або насильство щодо службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок</p> <p>1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо особи, яка виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи особи, яка виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує, –</p> <p>карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.</p>

<p>2. Умисне нанесення побоїв або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких –</p> <p>караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p> <p>3. Умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або громадянину, який виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких –</p> <p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.</p>	<p>2. Умисне завдання удару, побоїв, мордування, або заподіяння легкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження, або вчинення інших насильницьких дій щодо службової особи або особи, яка виконує громадський обов'язок, чи незаконне позбавлення їх волі, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких, –</p> <p>караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p> <p>3. Умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження службовій особі або особі, яка виконує громадський обов'язок, у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення такої дії щодо їх близьких, –</p> <p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.</p>
<p>Стаття 96⁻³. Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру</p> <p>1. Підставами для застосування до юридичної особи заходів</p>	<p>Стаття 96⁻³. Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру</p> <p>1. Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-</p>

<p>кримінально-правового характеру є:</p> <p>1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;</p> <p>2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;</p> <p>3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1, 258-258-5 цього Кодексу;</p> <p>4) вчинення її уповноваженою</p>	<p>правового характеру є:</p> <p>1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;</p> <p>2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;</p> <p>3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1, 258-258-5 цього Кодексу;</p> <p>4) вчинення її уповноваженою</p>
---	---

особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 113, 114-2, 146, 147, частинами другою–четвертою статті 159-1, статтями 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу;

5) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 255, 343, 345, 347, 348, 349, 376–379, 386 цього Кодексу;

б) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152–156-1, 301-1–303 цього Кодексу.

Примітка 1. Під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають

особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 113, 114-2, 146, 147, частинами другою–четвертою статті 159-1, статтями 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу;

5) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 255, 343, 345, 347, 348, 349, **350**, 376–379, 386 цього Кодексу;

б) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152–156-1, 301-1–303 цього Кодексу.

Примітка 1. Під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені

<p>право діяти від імені юридичної особи.</p> <p>2. Кримінальні правопорушення, передбачені статтями 109, 110, 113, 114-2, 146, 147, 152–156-1, частинами другою–четвертою статті 159-1, статтями 160, 209, 255, 260, 262, 301-1–303, 306, 343, 345, 347, 348, 349, частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 376–379, 386, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу, визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності.</p>	<p>юридичної особи.</p> <p>2. Кримінальні правопорушення, передбачені статтями 109, 110, 113, 114-2, 146, 147, 152–156-1, частинами другою–четвертою статті 159-1, статтями 160, 209, 255, 260, 262, 301-1–303, 306, 343, 345, 347, 348, 349, 350 частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 376–379, 386, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу, визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності.</p>
---	--

**Акти впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Пономаренко Оксани Василівни на тему: «Кримінальна відповідальність
за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який
виконує громадський обов'язок»**

1. У законотворчу діяльність Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (8 липня 2019 року № 04-18/12-1184).

2. У практичну діяльність Департаменту юридичного забезпечення МВС України (акт від 8 травня 2018 року).

3. У практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України (акт від 31 травня 2019 року).

4. У освітній процес Національної академії внутрішніх справ (акт від 17 лютого 2020 року).

5. У науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ (акт від 29 травня 2020 року).

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-1184"08" липня 2019 р.**Ректору Національної академії
внутрішніх справ****Черню В.В.****Шановний Володимире Васильовичу!**

Повідомляємо, що пропозиції підготовлені аспірантом Пономаренко О.В. Комітетом отримані та доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

З повагою**Голова Комітету****А. Кожем'якін**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Департаменту
юридичного забезпечення
Міністерства внутрішніх справ України
кандидат юридичних наук

Д. В. Горбась

«08» 05 2018 року

АКТ

впровадження у практичну діяльність Департаменту юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України матеріалів дисертаційного дослідження Пономаренко Оксани Василівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок»

Комісія у складі: заступника директора Департаменту юридичного забезпечення МВС України – начальника управління Лотоцького Ю.В., заступника директора Департаменту юридичного забезпечення МВС України – начальника управління Куцеконя Р.І., заступника начальника управління - начальника відділу Департаменту юридичного забезпечення МВС України Гончар Л.В. – склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Пономаренко Оксани Василівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» впроваджені у практичну діяльність Департаменту юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України та будуть використані при розробці (опрацюванні) законопроектів про внесення змін та доповнень до чинного Кримінального кодексу України, а також при підготовці висновків до проектів підзаконних нормативно-правових актів.

Члени Комісії:

Заступник директора Департаменту
юридичного забезпечення МВС України –
начальник управління

Ю.В. Лотоцький

Заступник директора Департаменту
юридичного забезпечення МВС України –
начальник управління

Р.І. Куцеконь

Заступник начальника управління –
начальник відділу Департаменту
юридичного забезпечення
МВС України

Л.В. Гончар

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук
заслужений юрист України

М.С. Цукірідзе
31.05 2019 р.

АКТ

впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування матеріалів дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни на тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок»

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук, доцента Мірковця Д.М., заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук, доцента Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України кандидата юридичних наук Мельниченка А.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни на тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук, доцент

Д.М. Мірковець

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук, доцент

А.В. Шевчишен

Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

А.В. Мельниченко

ЗАТВЕРДЖУЮПерший проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

17. 02. 2020

АКТ

про впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ матеріалів дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни на тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок»

Комісія у складі: т.в.о. завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора О. М. Джужі (голова комісії), завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, доцента Ю. О. Левченка, начальника відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук І. В. Дубівки склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни на тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» використовуються при підготовці усіх видів занять з дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів злочинів», викладання яких забезпечує кафедра кримінального права Національної академії внутрішніх справ.

Голова комісії:

т.в.о. завідувача кафедри
кримінального права
доктор юридичних наук, професор

Олександр ДЖУЖА**Члени комісії:**

завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
кандидат юридичних наук, доцент

Юрій ЛЕВЧЕНКО

Начальник відділу
організації та координації освітнього процесу
кандидат юридичних наук

Ірина ДУБІВКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2020

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни на тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» у науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 доктора юридичних наук, доцента Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії); завідувача відділу докторантури та ад'юнктури доктора юридичних наук, доцента Дрозда Олексія Юрійовича; заступника начальника відділу – завідувача відділення організації наукової діяльності перемінного складу відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності кандидата юридичних наук Калиновського Олександра Валерійовича, склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» можуть мати необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються під час підготовки науково-методичних рекомендацій, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін до законів та нормативно-правових актів.

Використання результатів дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовані такі публікації:

1. Ponomarenko O. V. Historical Aspects of Establishment and Development of Criminal Identity for Threatening Abuse of Violence Against the Service Personality of a Whose, a Viscous Huge Obligation. *European Political and Law Discourse*. 2020. Vol 7. Iss. 2. P. 183–188.

2. Пономаренко О. В. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали VIII міжвузів. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 121–123.

3. Пономаренко О. В. Представник влади та представник місцевого самоврядування як потерпілі від злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 313–317.

4. Ponomarenko O. V. Concepts and types of authorities as victims of threats or violence against an official or a citizen who performs public duty. *Application of English language in the teaching of criminal legal disciplines* : interuniv. scien.-pract. internet conf. (Kyiv, June 05, 2019). Kyiv, 2019. P. 92–97.

5. Пономаренко О. В. Концептуальний підхід до структури об'єкта злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 278–280.

6. Пономаренко О. В. Погроза вбивством як форма вияву об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. Київ, 2019. Ч. 2. 413–416.

7. Пономаренко О. В. Генеза кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у період з IX до початку XX століття. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 1. С. 252–256.

Результати дисертаційного дослідження ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ Пономаренко Оксани Василівни тему: «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ, зокрема у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій.

Голова комісії:
завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1,
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

Андрій ВОЗНЮК

Члени комісії:
завідувач відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

Олексій ДРОЗД

завідувач відділення організації
наукової діяльності перемінного складу
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Олександр КАЛИНОВСЬКИЙ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ponomarenko O. V. Historical Aspects of Establishment and Development of Criminal Identity for Threatening Abuse of Violence Against the Service Personality of a Whose, a Viscous Huge Obligation. *European Political and Law Discourse*. 2020. Vol 7. Iss. 2. P. 183–188.

2. Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, за законодавством зарубіжних держав. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 3. С. 118–122.

3. Пономаренко О. В. Покарання за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Наше право*. 2021. № 4. С. 178–183.

4. Пономаренко О. В. Особливості кваліфікації погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 6. С. 69–73.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пономаренко О. В. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали VIII міжвузів. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 121–123.

6. Пономаренко О. В. Представник влади та представник місцевого самоврядування як потерпілі від злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 313–317.

7. Ponomarenko O. V. Concepts and types of authorities as victims of threats or violence against an official or a citizen who performs public duty. *Application of English language in the teaching of criminal legal disciplines : interuniv. scien.-pract. internet conf.* (Kyiv, June 05, 2019). Kyiv, 2019. P. 92–97.

8. Пономаренко О. В. Концептуальний підхід до структури об'єкта злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 278–280.

9. Пономаренко О. В. Погроза вбивством як форма вияву об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. Київ, 2019. Ч. 2. 413–416.

10. Пономаренко О. В. Генеза кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, у період з IX до початку XX століття. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвузів. наук.-практ. кругл. столу* (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 1. С. 252–256.

11. Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок: порівняльний аналіз на прикладі України та Франції. *Актуальні проблеми кримінального права : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 255–258.